

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**VENÄJÄ JA ARKTISEN ULOTTUVUUDEN STRATEGINEN MERKI-
TYS**

Diplomityö

Kapteeniluutnantti
Thomas Gentz

Yleisesikuntaupseerikurssi 58
Merisotalinja

Heinäkuu 2017

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Yleisesikuntaupseerikurssi 58	Linja Merisotalinja
Tekijä Kapteeniluutnantti Thomas Gentz	
Tutkielman nimi VENÄJÄ JA ARKTISEN ULOTTUVUUDEN STRATEGINEN MERKITYS	
Oppiaine johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka MPKK:n kurssikirjasto
Aika Heinäkuu 2017	Tekstisivuja 90 Liitesivuja 8
TIIVISTELMÄ <p>Venäjän sotilaallisen voiman kasvattaminen arktisilla alueilla on herättänyt lännessä pelkoja uudesta asevarustelusta ja vastakkainasettelusta. Venäjän arktisella alueella on valtavasti potentiaalia luonnonvarojen hyödyntämisen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa keskitytään tutkimaan Venäjän strategista päätöksentekoa ja sen antamia merkityksiä alueelle.</p> <p>Tutkimustehtävänä on selvittää Venäjän päätöksenteossa vallitsevat tekijät, jotka määrittävät arktiselle alueelle merkityksiä. Tutkimusongelmana on: Miksi arktinen alue on Venäjälle (strategisesti) merkityksellinen. Alakysymykset ovat: 1) Millaisen merkityksen arktinen alue saa Venäjän päätöksenteossa? 2) Mitä eri tekijöitä näihin merkityksiin liittyy? 3) Millainen rooli sotilaallisella voimalla on päätöksenteossa? 4) Millainen on konfliktin mahdollisuus arktisella alueella?</p> <p>Tutkimusote on laadullinen ja metodina käytetään teoriaohjaavaa ja -sidonnaista sisällönanalyysiä. Tutkimuksen taustateorianä käytetään poliittista realismia ja rakenteellisen realismin suuntauksia. Teorialla muodostetaan viitekehys, josta muodostetaan sisällönanalyysin analyysirunko. Viitekehys toimii samalla mallina kuvaamaan valtion suhdetta kansainväliseen järjestelmään.</p> <p>Arktisen alueen saamat merkitykset voidaan jaotella neljään kategoriaan: luonnonvaroihin ja niiden hyödyntämiseen, pohjoisen liikennejärjestelmän kehittämiseen, ympäristön suojeleluun sekä kansainväliseen yhteistyöhön. Pohjoinen liikennejärjestelmä jakaantuu kolmeen osaan: Koillisväylään, pääsyyn Atlantin valtamerelle sekä arktisen alueen rannikon ja sisämaan liikenne ja infrastruktuuriverkostoon. Sotilaallisella voimalla on puolustava ja turvaava rooli. Konfliktien mahdollisuus arktisella alueella päätöksenteon perusteella on alhainen.</p> <p>Tutkimuksen hypoteesin mukaan Venäjän päätöksenteossa esiintyy luonnonvarojen näkökulmasta syitä, jotka ohjaavat valtion toimia. Tämän tutkimuksen perusteella tällaisia syitä ovat pohjoisen liikennejärjestelmä, joka esiintyy ja vaikuttaa usealla eri tasolla - kansallisten intressien turvaamiseksi eli luonnonvarojen hyödyntämiseksi.</p>	
AVAINSANAT Venäjä, päätöksenteko, arktinen alue, strategia, realismi	

VENÄJÄ JA ARKTISEN ULOTTUVUUDEN STRATEGINEN MERKITYS

Sisältö

1.	JOHDANTO	1
1.1.	Tutkimuksen tausta, tarve ja merkitys	1
1.2.	Tutkimusongelma, hypoteesi ja aiheen rajaus	3
1.3.	Tutkimuksen taustateoria ja metodi	6
1.4.	Aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus	7
1.5.	Tutkimuksessa käytettävät käsitteet	8
1.6.	Dispositio	13
2.	TEORIA JA METODI	15
2.1.	Realismi metateoriana ja tieteenfilosofiset oletukset	15
2.2.	Klassisen realismin lähtökohdat	17
2.3.	Rakenteellinen realismi	22
2.4.	Kritiikki ja realismin suhde muihin koulukuntiin	27
2.5.	Tutkimusongelma ja teoreettinen viitekehys	32
2.6.	Tutkimusmetodina laadullinen sisällönanalyysi	33
3.	ARKTISEN ALUEEN ULOTTUVUUDET	37
3.1.	Arktinen alue – määritelmät ja erityispiirteet	37
3.2.	Kansainväliset ulottuvuudet ja rakenteet arktisella alueella	40
3.3.	Arktisen alueen muutosvoimat ja niiden vaikutukset	50
3.4.	Luonnonvarojen hyödyntäminen	54
3.5.	Venäjän arktinen alue	56
3.6.	Johtopäätökset	58
4.	VENÄJÄN ARKTINEN PÄÄTÖKSENTEKO	61
4.1.	Venäjän päätöksenteon ja strategisen ajattelun perusteet	61
4.2.	Ulko- ja sotilaspolitikan perusteet	64
4.3.	Imperialismin perinne sotilaallisen voiman käytössä ja arktinen alue	69
4.4.	Arktisen alueen merkitykset päätöksenteossa	74
4.4.1.	Meridoktriinin merkitykset	75
4.4.2.	Arktisten strategioiden merkitys	77
4.4.3.	Sotilasdoktriinin merkitys	81
4.4.4.	Kansallisen turvallisuusstrategian merkitys	82
4.4.5.	Ulkopoliittisen konseption merkitys	82
4.5.	Johtopäätökset	84
5.	YHTEENVETO	87
5.1.	Venäjän arktisen alueen merkitys	87
5.2.	Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimustarpeet	89

AINEISTO JA LÄHTEET

LIITTEET

VENÄJÄ JA ARKTISEN ULOTTUVUUDEN STRATEGINEN MERKITYS

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta, tarve ja merkitys

Arktinen alue on suhteellisen laaja ja meren täyttämä alue pohjoisnavan ympärillä. Alueella on viisi rantavaltiota, joilla on maa- ja merialueita arktisella alueella. Valtiot ovat Venäjä, Yhdysvallat, Kanada, Norja ja Tanska. Näitä valtioita kutsutaan arktisiksi rantavaltioiksi. Arktisiksi valtioiksi lasketaan myös Islanti, Suomi ja Ruotsi. Tässä tutkimuksessa keskitytään Venäjään ja sen arktiseen ulottuvuuteen strategian tutkimuksen näkökulmasta.

Venäjä tavoittelee omia kansallisia etujaan sekä kansainvälistä valta-asemaa arktisella alueella. Venäjän arktinen alue on maantieteellisesti merkittävimpiä teollisuuden ja puolustuksen kehittämisen painopiste-alueita. Öljyn saaminen, sen tuotannon monipuolistaminen ja avaaminen kansainväliselle yhteistyölle luokitellaan Venäjän päämääräksi energiatalouden puolella.¹ Toimintapolitiikka arktisella alueella on vuodesta 2009 lähtien kohdistunut sotilaallisiin voimavaroihin. Sotilaallisen toiminnan puolella kehitetään ja lisätään toimintakykyä sotilas-kohteiden uudelleen avaamisella, tavoitteena kokonaisvaltainen järjestelmä turvaamaan Venäjän taloudelliset ja poliittiset edut.²

Vuonna 2014 arvioitiin jopa 20 % Venäjän bruttokansantuotteesta (BKT) tulevan arktiselta alueelta ja viennin osuuden alueelta olevan yli 20 %.³ Näin ollen arktisella alueella on tärkeä rooli Venäjän kansallisessa vauraudessa talouden ja energian osalta sekä alue on merkittävä myös kansallisen turvallisuuden ja voimavarojen kehittämisessä.

Kansallisten etujen turvaaminen arktisella alueella ulottuu niin päivitettyyn meridoktriiniin⁴ kuin asevoimien toimintaan⁵ ja sen kehittämiseen⁶. Venäjän toiminta Ukrainan kriisissä on herättänyt keskustelua myös arktisen alueen turvallisuuspoliittisen kehityksen suunnasta ja ennakoimattomuudesta.⁷

¹ Heusala, Pyykönen ja Kivinen (2016), 29.

² Flake (2015), 72-74.

³ Flake (2014), 105.

⁴ Russian Federation Marine Doctrine 26.7.2015, [<http://en.kremlin.ru/events/president/news/50060>], viitattu 1.2.2016. Kyseessä oli presidentti Putinin järjestämä kokous Baltijiskissa, missä keskusteltiin meridoktriinin

Arktinen alue merkitsee Venäjälle paljon monessakin suhteessa. Venäjän osalta alue on suuri pinta-alaltaan ja sen merkitys näyttää korostuvan etenkin sotilaallisen varautumisen osalta. Ulkopoliittisesta näkökulmasta sotilaallinen varautuminen herättää mielenkiinnon Venäjän todellisiin motiiveihin ja tarkoituksiin. Ulkopoliittisten ja sotilaallisten näkökulmien lisäksi taloudelliset ja ekologiset kysymykset lisäävät alueen monimuotoisuutta ja mielenkiintoa. Arktisen alueen sisällä on myös vastakkainasettelua ja kiistakysymyksiä. Venäjän lisäksi arktisen alueen hallinnasta kiistelevät Norja, Kanada, Tanska ja Yhdysvallat. Kiistat koskevat eri alueiden hallintaa, jotka ainakin Suomessa on tulkittu arvovaltakysymyksiksi.⁸

Heusala, Pyykönen ja Kivinen toimittivat vuonna 2016 Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarjan, jossa tutkittiin Suomessa vuosien 2011–2015 välillä tehtyä vertaisarvioitua akateemista perustutkimusta Venäjän turvallisuuspolitiikan alueella. Venäjän turvallisuuspolitiikan tutkimus Suomessa on kyseisellä aikavälillä määrällisesti jakautunut eniten talouden sekä ulko- ja geopolitiikan teema-alueille.⁹ Selkeästi määrällisesti vähemmän tutkimusta on Venäjän kansallisen turvallisuuden määrittelyn mukaisella teema-alueella. Vähiten tutkimusta oli tehty venäläisestä turvallisuusstrategisesta ajattelusta.¹⁰

Tämä tutkimus sijoittuu kansainvälisen politiikan ja strategian tutkimusalaan. Tutkimuksen näkökulmana on strateginen ajattelu ja sotilaspolitiikka. Tässä tutkimuksessa kansainvälinen politiikka nähdään kansallisten intressien ja etujen turvaamisen toimina, jossa valtiot pyrkivät kansainvälisten rakenteiden ja instituutioiden avulla hyväksyttämään omat etunsa ja toimintalinjansa. Strateginen ajattelu ja päätöksenteko sekä näiden välinen dynamiikka ovat tutkimuksen analyysin ydin.

Mika Kerttusen mukaan (sotilas)strategia ei ole pelkästään ” [...] *norsunluutorneissa tapahtuvaa teoretisointia tai sotilaallisen suorituskyvyn optimointia, vaan myös maailmanlaajuista ja paikallista valtapeliä.*”¹¹

päivittämisestä. Kokouksessa mainitaan arktinen merialue keskeiseksi mm. kulkuyhteytenä Atlantille ja Tyynelle valtamerelle.

⁵ Helsingin Sanomat 16.3.2015, ”Venäjän puolustusministeri: Putin määräsi laajat sotaharjoitukset Murmanskin alueelle”.

⁶ HS 28.11.2014, ”Venäjän asevoimat perusti Arktisen voimaryhmän Suomen läheisyyteen”.

⁷ HS Vieraskynä 29.8.2015, Mikkola & Käpylä, ”Turvallisuuspoliittinen näkökulma muuttuu Arktiksella”.

⁸ HS 6.8.2015, ”Venäjä havittelee pohjoisnapaa – kyseessä on arvovaltakysymys”.

⁹ Heusala, Pyykönen ja Kivinen (2016), 14.

¹⁰ Sama, 16.

¹¹ Kerttunen (2010), 7.

Tässä tutkimuksessa keskitytään arktiseen alueeseen ja Venäjään. Tutkimus pyrkii selvittämään miksi ja minkä tekijöiden kautta arktinen alue on Venäjälle merkityksellinen – strategisessa päätöksenteossa. Tutkimuksessa pyritään selvittämään Venäjän todelliset aiomukset ja niiden ajamiseen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksessa painotetaan strategista päätöksentekoa ja sotilaspolitiikkaa, mikä on herättänyt Suomessa ja muualla ”lännessä” pelkoja uuden kylmän sodan vastakkainasettelusta ja asevarustelun uudelleen syntymisestä – arktisella alueella.

Tässä tutkimuksessa strategioita ja doktriineja tutkitaan poliittisina päätöksinä, joita pyritään analysoimaan vallan, kansallisten etujen ja tavoitteiden kautta. Katri Pynnöniemi on todennut: *”Jos päämääränä on ymmärtää, miksi Venäjä toimii niin kuin se toimii, tai mihin Venäjä ehkä toiminnallaan pyrkii, olennaisinta on ”lukea” tarkasti, mitä venäläiset itse sanovat.”*¹² Aiheen tutkiminen on ajankohtaista ja hyödyllistä myös Suomen ulko-, turvallisuus- sekä puolustuspolitiikan näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa Venäjän strategisesta ajattelusta arktisen alueen suhteen. Tämä tieto tukee muun muassa Suomen Arktisen neuvoston puheenjohtajakautta vuosien 2017-2019 välillä.¹³

1.2. Tutkimusongelma, hypoteesi ja aiheen raja

Tutkimustehtävänä on selvittää Venäjän päätöksenteossa vallitsevat tekijät, jotka määrittävät arktiselle alueelle eri merkityksiä. Tutkimuksen aihepiiriä tarkastellaan laadullisen tutkimusotteen perusteella sekä realismin teoriasuuntauksen näkökulmalla. Teorialla pyritään selittämään päätöksenteon ja sen taustalla vaikuttavien tekijöiden merkitystä. Tutkimuksen keskiössä on Venäjän poliittinen päätöksenteko ja strateginen ajattelu. Tutkimuksen lähtökohtauksena on, että arktisen alueen merkityksissä tulee mahdollisuus selvittää myös, miten Venäjä määrittää arktisen alueen kansainvälisen järjestelmän säännöt ja uhkakuvat.

Tutkimusta ohjaava tutkimusongelma on tiivistetysti: Miksi arktinen alue on Venäjälle (strategisesti) merkityksellinen? Tutkimusongelmasta johdetut yksityiskohtaisemmat alakysymykset ovat:

- 1) Millaisen merkityksen arktinen alue saa Venäjän päätöksenteossa?
- 2) Mitä eri tekijöitä näihin merkityksiin liittyy?
- 3) Millainen rooli sotilaallisella voimalla on päätöksenteossa?
- 4) Millainen on konfliktin mahdollisuus arktisella alueella?

¹² Pynnöniemi (2011).

¹³ Suomi otti vastaan Arktisen neuvoston kiertävän kahden vuoden puheenjohtajuuden toukokuussa 2017, [<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=50020&contentlan=1&culture=fi-FI>], viitattu 1.6.2017.

Ensimmäiseen alakysymykseen liittyen on tarkoitus selvittää, mitä arktisesta alueesta on päätöksenteossa esitetty. Millaisen merkityksen alue saa eri päätöksentekoasiakirjoissa ja millaisia päämääriä tai intressejä alueelle määritetään.

Toiseen kysymykseen liittyen tarkastellaan millaisena alueen suhde voidaan tulkita päätöksentekoasiakirjoissa? Mitä eri tekijöitä päätöksenteossa korostetaan? Millaisia tekijöitä, voimia ja ajureita arktinen alue saa päätöksenteon perusteella? Kolmanteen kysymykseen pyritään vastaamaan tulkitsemalla päätöksentekoasiakirjoja poliittisen realismin ja rakenteellisen realismin teorian avulla. Neljänteen kysymykseen vastaamiseksi pohditaan venäläisen asevoiman näkökulman kautta konfliktin syntymisen perusteita ja uhkan muodostamista, mitä verrataan päätöksenteossa esitettyihin uhkiin arktisen alueen osalta.

Tutkimuksen ontologinen ja epistemologinen tarkastelu selvittää mikä on arktisen alueen ilmiön ja tiedon luonne. Tutkimuksen ensimmäisessä pääluvussa 3 muodostetaan käsitys arktisesta alueesta. Luvussa noudatetaan sisällönanalyysin kautta esiin nousseita tekijöitä. Ontologisena tutkimuskohteena on valtio, joka tässä tutkimuksessa on Venäjä. Tutkimuskohteen suhdetta arktiseen alueeseen tarkastellaan päätöksenteon kontekstissa.

Tutkimuksen lähtökohtahypoteesina on, että Venäjän strategisessa päätöksenteossa esiintyy multikausalityyppisiä¹⁴, eli tekijöitä, jotka vaikuttavat ja edistävät niin Venäjän suurvalta-asemaa kuin kansallisten intressien turvaamista arktisella alueella. Taustaolettamuksena tässä tutkimuksessa on, että Venäjän valta-aseman takaajana on globaalissa viitekehyksessä ydinaseet.

Ydinaseet ovat myös olennainen osa sotilaspolitiikkaa ja tässä tutkimuksessa niillä on myös alueellinen merkitys, joka konkretisoituu Kuolan niemimaan alueella. Alueellisella tasolla edistyksen takaajana on Venäjän poliittiset, taloudelliset ja sotilaalliset toimet kansallisten intressien ja etujen nimissä. Poliittiset ja taloudelliset toimet voidaan tulkita myös yhteistyön ja niiden tulosten ja saavutusten kautta.

Arktisella alueella konkretisoituvat Venäjän hegemonistiseen asemaan tähtäävät päämäärät ja tavoitteet, joiden saavuttamiseksi ja turvaamiseksi käytetään sotilaspoliittisia keinoja. Venäjän aikomusten ymmärtämiseksi on myös tarkasteltava laajemmin arktisen alueen kansainvälistä poliittista kenttää, instituutioiden, kansainvälisten sopimusten ja yhteistyön kautta.

¹⁴ Sivonen (1998), 86. Sivonen puhuu mielellään multikausalityyppisestä, jonka hän määrittelee; valtion toiminnallisia valintoja ohjaavat ”syyt” eli tekijät esiintyvät aina useilla eri tasoilla samanaikaisesti.

Tutkimuksessa venäläinen arktisen alueen politiikka ja päätöksenteko on ennen kaikkea ulkopoliittinen kysymys kansainvälisellä tasolla. Kansallisella tasolla se on turvallisuuspolitiikkaa, jonka yksi osa-alue on sotilaspolitiikka. Venäjän arktisen alueen sotilaallista kehitystä ei pyritä tarkastelemaan siten, että se olisi ratkaisu tiettyyn konfliktiin tai tietynlaista uhkaa vastaan. Asevoimien kehittämiseen liittyvät vaikuttimet oletetaan tässä tutkimuksessa liittyvän sodan, sodankuvan ja sodankäynnin muutokseen sekä asevoimien tarpeeseen uudistaa aseellista voimaansa. Näin ollen tässä tutkimuksessa ei ole tarpeellista puuttua asevoimien kehittämisen perusteluihin tai järjestelmien suorituskykyihin. Tutkimuksessa ei tarkastella suorituskykyjä niiden suorituskyvyn kautta eli toisin sanoen tutkimuksen korkein taso on asevoimien johtoporrastaso. Joukkojen määrän ja niiden suorituskyvyn vertailu ei ole tämän tutkimuksen päämääränä, mutta niitä voidaan käsitellä tarvittaessa, mikäli niillä on suora yhteys strategiseen päätöksentekoon.

Tutkimuksen määrittävin rajaus on alueellinen – arktinen alue. Muita rajoituksia ovat aika, toimija ja aihe. Tutkimuksen primääriaineisto koostuu vuosien 2001-2016 välisenä aikana julkaistuista Venäjän presidentin hyväksymistä asiakirjoista. Tutkimuksessa ei tarkastella kattavasti koko 2000-luvun jälkeistä aikaa, vaan arvioidaan voimassa olevia päätöksiä ja niiden taustalla vaikuttaneita tekijöitä. Arktista aluetta ja sen määritelmää käsitellään tarkemmin luvussa 3.

Toimijoiden osalta tässä tutkimuksessa keskiössä on Venäjä. Tutkimuksessa arktista aluetta tutkitaan aihealueena ennen kaikkea strategian, sotilaspolitiikan ja niiden muovaaman toimintaympäristön ja yhteistyön näkökulmasta. Asevoimien ryhmittämiseen ja sen suorituskykyihin liittyviä seikkoja tarkastellaan vain kun niillä on poliittista merkitystä tai motiivia. Tutkimuksen ulkopuolelle rajataan myös kulttuuriset, kansan luonteeseen, ympäristöön, luonnonsuojeluun ja kansantieteeseen liittyvät asiakokonaisuudet.

1.3. Tutkimuksen taustateoria ja metodi

Tutkimuksen aihetta lähestytään realismin paradigman ja sen ontologian (maailmankatsomuksen) kautta. Realismi on valtiokeskeinen teoria, joka keskittyy valtasuhteisiin kansainvälisessä järjestelmässä, etenkin sotilaallisten voimavarojen jakautumiseen ja valtion diplomatiaan.¹⁵ Realismin ytimessä on pessimistinen ihmiskäsitys, jossa itsekkyyks luoo konflikteja valtioiden välille anarkistisessa maailmanjärjestelmässä. Ihmisen perusluonne on tavoitella valtaa. Valtioiden yläpuolella vallitsevassa anarkistisessa tilassa, tätä perusluonnetta ei rajoita mikään. Valtaa ja omia etuja tavoittelevat valtionjohtajat ajautuvat konflikteihin, jotka syntyvät erimielisyyksistä tai ristiriidoista valtioiden välillä.¹⁶ Yhteyttä realistisen koulukunnan ajatteluun ja sen soveltamisesta tässä tutkimuksessa käsitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 2.

Metodologisesti tutkimus sijoittuu tekstidokumenttien sisältöä analysoivan laadullisen tutkimuksen piiriin. Analysoinnissa keskitytään Venäjän strategisen tason päätöksentekoon arktisella alueella. Tutkimusmetodina käytetään sovellettua teoriaohjaavaa ja -sidonnaista sisällönanalyysia. Tutkimuksen empiirisestä aineistosta luodaan tutkimuskysymysten ja taustateorian avulla tiivistetty sisältö ja arvioidaan päätöksenteon tuottamia merkityksiä. Sisältö yhdistellään tuottamalla päätelmiä, joita tukevat tutkimuksen lähtökohta- ja taustaolettamukset, käsitteet ja määritelmät sekä taustateoria ja sen käsitteet. Valikoitua tutkimuskirjallisuutta ja aiempien tutkimusten tuloksia hyödynnetään objektiivisten johtopäätösten tekemiseen. Tutkimusaineiston sisällönanalyysi ja sen vaiheet kuvataan tarkemmin alaluvussa 2.6.

Primäärilähteitä täydentävänä aineistona käytetään aihealuetta käsittelevää tutkimuskirjallisuutta, Venäjän poliittisen johdon puheita sekä aihealueesta laadittuja tieteellisiä tutkimuksia, vertaisarvioituja artikkeleita ja arktisen alueen tietokantoja. Lähdemateriaalia arktisesta aihealueesta on runsaasti ja lähteiden valintaan vaikuttivat aiheen relevanssi, ajankohtaisuus ja kieli. Ajankohtaisuudella on tässä tutkimuksessa sinänsä merkitystä, koska vuoden 2014 jälkeen Venäjä on aloittanut sotilaalliset toimet ensin Ukrainassa ja tämän jälkeen vuonna 2015 Syyriassa. Venäjän liittyessä Ukrainan ja Syyrian konflikteihin, oletetaan sota käyvän valtion turvallisuusajattelun korostavan sotilaallisen voiman käyttöä, joka on yksi tutkimuksen taustaolettamuksista.

¹⁵ Snyder J. (2004), 59.

¹⁶ Donnelly (2005), 29-31.

Tutkimuksessa käsitellään muuta lähdeaineistoa joko suomen tai englanninkielisen aineiston perusteella. Venäjänkieliset lähdeaineistot rajautuvat tutkimuksen ulkopuolelle kirjoittajan venäjän kielen taitamattomuudesta johtuen. Näin ollen tutkimuksessa käytetään vain käännettyjä dokumentteja. Lähdekritiikki huomioidaan kaikkien lähteiden osalta ja kritiikki esitetään viitteissä. Lähdekritiikissä painotetaan seuraavia tekijöitä: kirjoittaja, julkaisuajankohta, aihe-alue, relevanssi tähän tutkimukseen sekä onko lähde vertaisarvioitu. Tutkimuskirjallisuuden päämääränä on luoda kontekstia ja tukea päätelmiä sekä johtopäätösten käsittelyä.

Tutkimusote tässä tutkimuksessa on deduktiivinen. Analyysissä edetään yleisistä havainnoista yksityiskohtaisiin. Osassa analyysiä on myös käytetty abduktiivista otetta. Abduktiivinen tarkoittaa sitä, että aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa. Aineistosta tehdystä havainnoista etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistuksia. Vaikka tutkimusote on deduktiivinen, käytetään analyyseissä myös induktiivista päättelyä. Induktiivisella päättelyllä pyritään kuvamaan yksityiskohtia kokonaisuuksien selittämiseksi. Induktiivisen päättelyn lopputuloksena syntyy synteesi. Päättelyn muodot kuuluvat laadullisen tutkimuksen piiriin. Laadullisen tutkimuksen kannalta olennaista on todellisen elämän kuvaaminen mikä tarkoittaa, että tutkimuksessa tunnustetaan tarkasteltavan maailman kerroksellisuus ja moniulotteisuus.¹⁷

1.4. Aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus

Arktinen alue on tutkimuskohteena monipuolinen ja siitä on tehty runsaasti tutkimusta niin Suomessa kuin ulkomailla. Tutkimuskohteet vaihtelevat ilmastonmuutoksesta ekologiaan ja liiketalouden mahdollisuuksiin. Venäjää ja sen arktista aluetta on aiemmin tutkittu Maanpuolustuskorkeakoululla niin pro-gradu tasoisina kuin lisensiaattitason¹⁸ tutkimuksina. Maanpuolustuskorkeakoululla on laadittu arktisesta alueesta sekä Venäjän sotilasdoktriinien kehityksestä myös työpapereita.¹⁹

¹⁷ Tuomi & Sarajärvi (2009), 99; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2000), 152-154.

¹⁸ Raunu (2009) Kamppailu Arktisesta alueesta, Diplomityö YEK 54.

¹⁹ Rautala (2013) Arktinen alue Venäjän sotilaallisesta näkökulmasta; Forström (2016) Venäjän sotilasdoktriinien kehittyminen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen.

Jussi Jämsén on tehnyt vuonna 2011 diplomityön aiheenaan strategisen kulttuurin vaikutus Venäjän arktisten intressien turvaamisessa. Jämsén toteaa, että Venäjän arktisten intressien turvaamisella voidaan vastata turvallisuuskeskeisen valtion tärkeimpiin perustarpeisiin, kuten alueen ja luonnonvarojen hallinta, ulkopuolisen vaikutuksen heikentäminen, keskusvallan kontrolli sekä valtion ja asevoimien kunnia. Venäjä suojaa arktisen alueensa ulkopuoliselta vaikutukselta, jonka jälkeen kehittää energioresurssiensa hyödyntämistä. Suhteellisen edun saamiseksi Venäjä hyödyntää aikatekijää ja ylläpitää vakauden provosoimatta mutta päättäväisesti. Jämsénin tutkimuksesta hyödynnetään käännöksiä sekä johtopäätöksiä, joita arvioidaan tämän tutkimusten tulosten suhteen.

Tuorein väitöskirja Venäjän sotilaspolitiikasta on Olli-Matti Mikkolan vuonna 2014 valmistunut työ, jossa Mikkola tutki Venäjän asevoimien uudistuksen diskursseja venäläisessä sotilaallisessa sanomalehdistössä. Mikkolan väitöskirjasta hyödynnetään Venäjän käännöksiä.

Venäläisen historian ja päätöksenteon osalta on hyödynnetty Alpo Juntusen teoksia Venäjän Imperiumin paluu (2. uudistettu painos), sekä hänen artikkeliaan Koillisväylä vuoden 2014 Tiede ja Ase vuosijulkaisussa. Venäläisen imperiumin historiaan on käytetty Peter Paretin toimittamaa Makers of Modern Strategy teoksen kirjoittajien osuuksia. Sotilasdoktriinin ja sotilaallisen ajattelun taustoihin on käytetty Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen tutkimuskatsausta sekä Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidonlaitoksen työpapereita.

1.5. Tutkimuksessa käytettävät käsitteet

Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat otsikon mukaisesti strategia ja merkitys. Kolmantena käsitteenä on sotilaspolitiikka. Muita tutkimuksessa esiintyviä käsitteitä esitellään niitä käsittelevien lukujen yhteydessä. Tutkimuksen metateoreettiset käsitteet esitellään luvussa 2 ja arktisen alueen määritelmää tarkastellaan luvussa 3.

Strategia

Tieteenalana strategia liittyy sotatieteelliseen tutkimukseen.²⁰ Strategia sanan juuret ulottuvat pitkälle historiaan ja se on perujaan kreikan kielestä.²¹ Nykypäivänä strategia sanana voidaan liittää lähes kaikkeen – aina valtion toiminnasta liiketalouteen ja urheilusta tieteeseen. Strategia sanaa käytetään moniin eri tarkoituksiin ja eri yhteyksissä. Strategia sanan alkuperäinen merkitys liittyi vahvasti sodankäynti-, sodanjohtotapaan ja -taitoon, mikä on myös nykypäivän sanakirjan määritelmä. Arkikielessä strategia määritellään ja pääosin ymmärretään perusluontoiseksi toimintasuunnitelmaksi.²² Strategia käsitteenä on siis nykypäivänä moniulotteinen ja sen käyttö niin arkikielessä kuin tieteessäkin luo toisistaan poikkeavia näkemyksiä, joiden vertaileminen ja arvioiminen eivät ole tässä tarkoituksenmukaista.

Tässä tutkimuksessa strategialla on laajempi merkitys. Strategiaa käsitteenä ei tulkita pelkästään sotatieteellisen strategian kautta kuten se Clausewitziläisen ajattelun mukaisesti tulkitaan – kaksintaisteluksi kahden organisoidun sotajoukon välillä, tavoitteena voittoa vastustaja ja päämääränä saavuttaa poliittinen tavoite. Lyhyesti ilmaistuna Clausewitziläinen tulkinta strategiasta on sodan käymisen taitoa – sodan voittamiseksi.

Tässä tutkimuksessa strategia ymmärretään kolmen käsitteellisen näkökulman kautta. Ensinnäkin strategia kuvaa päätöksentekotasoa. Tässä tutkimuksessa strateginen taso on valtio-taso ja se on myös alin yksikkö, jota tutkimuksessa tarkastellaan. Sodankäynnissä on myös strateginen taso ja sen alapuolella on operatiivinen, taktinen ja tekninen / taistelutekninen taso.²³

Sodankäynnin strateginen taso voidaan pilkkoa myös pienempiin alatasoihin. Milan Vego jakaa kirjassaan *Joint Operational Warfare* sodankäynnin tasoiksi: kansallinen strateginen, teatteristrateginen ja operatiivis-strateginen taso.²⁴ Luttwak puolestaan jakoi strategian kahteen eri tasoon: suurstrategia ja alueellinen strategia.

²⁰ Sivonen (2013), 1.

²¹ Katso esim. Luttwak (1987), 239-240; Visuri (1997), 8; Kerttunen (2007); Laaksonen (2009), 24, 27-34. Strategos tarkoitti valittua armeijan ylipäällikköä eli ylintä sotilasjohtajaa ja strategia tarkoitti sotapäällikkyyttä ja hänelle kuuluvia asioita.

²² <http://www.suomisanakirja.fi/strategia>, viitattu 12.5.2016.

²³ Luttwak (1987), 69-190. Luttwak kuvaa strategian kerrokselliseksi ja logiikaltaan paradoksaaliseksi. Kaikilla tasoilla vallitsee oma logiikkansa. Luttwak määrittelee tasot alhaalta alkaen tekninen, taktinen, operatiivinen, alueellinen strategia ja suurstrategia. Alueellisessa strategiassa on huomioitava maantiede (sotatoimen) suunnittelussa ja suurstrategian tasolla toimivat politiikan ja sotilaallisen toiminnan monimutkaiset yhdistelmät. Luttwak korostaa kokonaisuuden merkitystä ja sen tuntemista, ennustamisen vaikeutta ja politiikan sekä sotilaallisen toiminnan kiinteää yhteyttä etenkin strategian tasolla.

²⁴ Vego (2009), Part V, V-3.

Tässä tutkimuksessa strateginen taso pitää sisällään myös sodankäynnin strategisen tason. Tutkimuksessa hyväksytään saman strategisen tason olemassaolo, mutta päätöksenteon näkökulmasta on vain valtiotaso, jonka alla voi olla rinnakkain useita muita strategisen tason toimijoita, esimerkiksi asevoimien strateginen taso. Myös valtionhallinnon eri virastojen ja toimijoiden osalta voi esiintyä strategista tasoa. Keskiössä on päätöksenteko, joka tässä tutkimuksessa rajoitetaan valtion johtajalle.

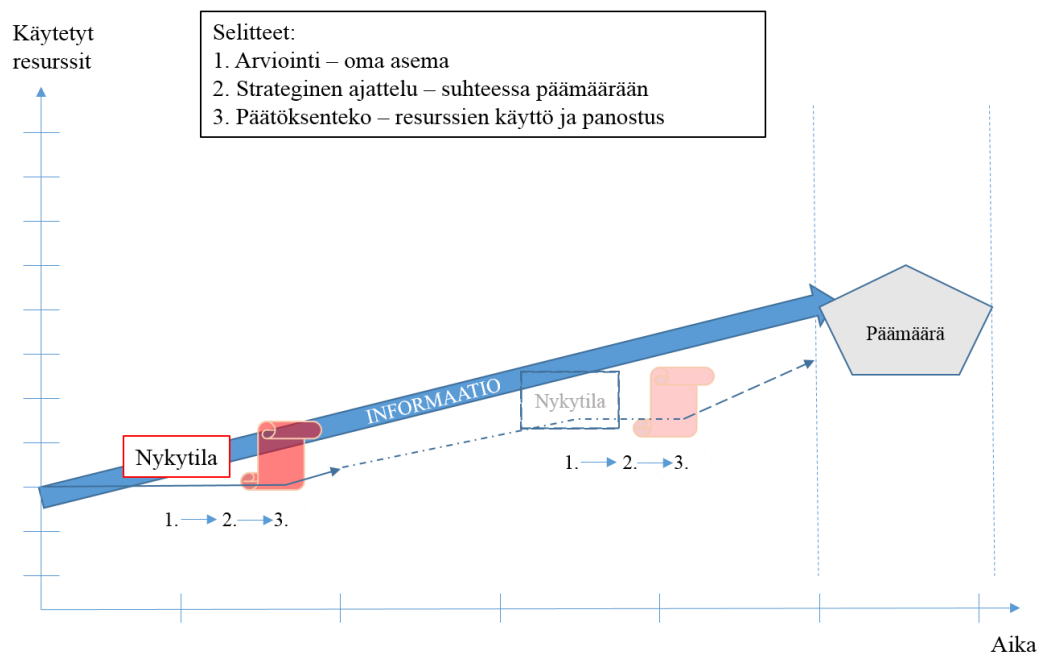
Toiseksi strategia ymmärretään olemassa olevaksi kehykseksi, joka ohjaa resurssien suunnittelua ja toimintaa päämäärän ja tavoitteen saavuttamiseksi. Strategia tässä yhteydessä on abstrakti käsite, joka ei ole mikään teksti tai tuote jonkin asian tai ilmiön tarkasteluun. Se on paremminkin viitekehys, jossa huomioidaan nykyinen tila, käytössä olevat resurssit, haluttu vaikutus ja tavoite tai päämäärä aikaan sidottuna. Päämäärän saavuttamiseksi hyödynnetään käytössä olevia resursseja, jotta saavutetaan haluttu vaikutus suhteessa päämäärään ja tavoitteisiin. Nykypäivänä informaatio ja sen jakelukanavat internetin ja älypuhelinien myötä tuovat tietoa ja informaatioita kaikille. Tämän vuoksi tiedon alkuperää voi olla vaikea tai jopa mahdotonta selvittää. Informaatio ja sen hallinta liitetään tämän tutkimuksen strategia käsitteeseen.

Kolmanneksi strategia ymmärretään päätöksenteon ja ajattelun sekä aiemmin mainitun tason ja kehyksen yhdistelmäksi. Näin ollen se yhdistää kaikki saman käsitteellisen katon alle tai saman kehyksen sisälle, jolloin päästään hyvin lähelle B.H. Liddle-Hartin käyttämää suurstrategian²⁵ käsitettä. Toisin sanoen selitettynä strategia käsitteenä on enemmän kuin valtion tekemät toimenpiteet ja sen voimavarojen käyttöä päämäärien ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Strategian olennainen osa on ajattelu. Ajattelulla korostetaan oman aseman ja vallan arviointia informaation ja tulevaisuuden päämäärien kautta. Toisin sanoen valtiotason strategiassa on ymmärrettävä, miten oman valtion asema muodostuu ja miten sitä voi parantaa tai lisätä tulevaisuudessa.

Strategia on tässä tutkimuksessa myös jatkuvaa itsetietoisuuden arvioimista suhteutettuna valtion päämääriin ja kansallisiin intresseihin sekä niiden saavuttamiseen. Strategia käsitteeseen kuuluu myös ajan käsite, joka ohjaa toimintaa ja resurssien käyttöä niin suunnittelussa ja arvioimisessa kuin toimeenpanossa.

²⁵ Liddle-Hart (1967), 333-339.

Tutkimuksessa hyväksytään Liddle-Hartin suurstrategian käsitteeseen liittyvä sodan käymisen vahva side, mutta tässä tutkimuksessa ei keskitytä itsessään sotaan, sen käymiseen tai luonteeseen vaan valtion päätöksentekoon ja siihen, miten valtio yhdistää sotilaallisen voimansa ja sen mahdollisen käytön laajempaan strategiseen kokonaisuuteen. Kuviossa 1 on esitetty edellä mainittu strategian käsite kuviona.

Kuvio 1. Tutkimuksessa käytettävä strategia käsite.

Merkitys

Tutkimuksessa merkityksen määrittelemisen on lähtökohtana ymmärtämisaspektille. Merkityksen kannalta keskeisiä käsitteitä ovat kokemus, kieli, toiminta ja itsetietoisuus.²⁶ Tietopohjan saavuttaminen vaatii kokemusta. Kokemusta saamme sosiaalisten konventioiden kautta. Kokemusten kautta saatava tietopohja auttaa ymmärtämään asioita. Toinen ymmärtämiseen liittyvä elementti on kieli sen eri termeineen. Kieli, sen termit ja käsitteet ovat tärkeitä etenkin kansainvälisen politiikan tutkimisessa, koska usein samoja asioita käsitellään eri termeillä tai käsitteillä. Toiminnan ymmärtäminen on siis kaksijakoista; voidaan havaita mitä toimija tekee sekä mihin toimija toiminnallaan pyrkii.

²⁶ Hollis & Smith (1990), 68-71. Behaviorialismin tapa keskittyä asioihin, joita voidaan testata pelkästään kokemusten ja havaintojen kautta on ymmärtämisen vastakohta.

Toisin sanoen se mitä havaitaan, ei välttämättä suoranaisesti kerro mihin toimija toiminnallaan pyrkii eli mikä on toimijan todellinen aikomus. Itsetietoisuus liittyy toimijan arvoihin ja ideologiaan, mikä on huomioitava toiminnan taustalla vaikuttavana tekijänä. Toiminnan taustalla vaikuttavat ideologiset seikat, jotka on huomioitava etenkin silloin, kun teorialla tuetaan ymmärtämistä. Tässä tutkimuksessa ei käsitellä ideologiaa, vaan se rajataan ulkopuolelle.

Tässä tutkimuksessa kirjoittajan esiyymmärrys ja kokemuspohja tulee yli 10 vuoden palveluksesta upseerin uralla. Suomen Puolustusvoimissa tuon ajan virassa olleena on kirjoittajalle muodostunut tietty tieto- ja kokemuspohja Venäjältä ja sen sotilaallisen voiman käytöstä. Kieli on ongelmallisempi käsite, koska kirjoittaja ei omaa riittävän hyvää venäjänkielen taitoa.

Tutkimuksen kannalta on oleellisempaa ymmärtää kokonaisvaltaisempi kansainvälisen politiikan tutkimuksen käsitteistö, jota voidaan pitää universaalina, jolloin ei keskitytä ainoastaan kieleen – tässä tapauksessa venäjänkielen – vaan pyritään tunnistamaan ne keskeiset käsitteet ja termit, jotka koskettavat kaikkia kansallisvaltioita. Keskeiset termit ja käsitteet johdetaan käytettävän teorian ja kansainvälisen politiikan tutkimussuuntausten avulla. Tutkimuksessa keskitytään päätöksentekoon realismin teorian viitekehyksessä, jossa käytettävät käsitteet muodostavat tutkimuksen aineiston tarkastelun näkökulman. Osa käsitteistä voivat ovat suhteellisen vanhoja, mutta voidaan olettaa niiden säilyttävän merkityksensä myös tässä tutkimuksessa.

Toiminnan osalta tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään toiminnan taustalla vaikuttavat päätökset. Toisin sanoen tutkimuksen tarkoituksena ei ole selvittää mitä toimija tekee, vaan miksi toimija tekee sitä tai mikä on toiminnan todellinen aikomus.

Sotilaspolitiikka

Suomalaista sivistyssanakirjaa soveltaen sotilaspolitiikka voidaan muotoilla seuraavasti: sotaan, sodankäyntiin ja asevoimia koskevaan sekä näille ominaisiin ja niihin perustuvaan politiikkaan.²⁷ Määritelmässä korostetaan hyvin selkeästi sotaa, sodankäyntiä ja asevoimiin liittyviä asioita. 1900-luvun aikana sotavoimat ja siihen liitetyt rakenteet ja organisaatiot muutettiin puolustus- nimisiksi poistaen sota-termin käyttö.²⁸ Venäjällä käytetään puolustuspolitiikasta käsitettä sotilaspolitiikka.

²⁷ <http://www.suomisanakirja.fi>, sotilaspolitiikka ja sotilaallinen, viitattu 12.5.2016.

²⁸ Visuri (1997), 260.

Venäläisen sotilasdoktriinin mukaisesti sotilaspolitiikka määritellään: ”*valtion toimintaa Venäjän federaation puolustamisen, turvallisuuden takaamisen sekä sen liittolaisten intressien organisoinnissa ja toteutuksessa.*”²⁹ Määritelmässä on useita moniulotteisia käsitteitä. Ensinnäkin sotilaspolitiikaksi luetaan valtion toiminta, eikä yksilöidä sitä pelkästään asevoimien toiminnaksi. Toiseksi siinä korostetaan puolustusta ja turvallisuutta. Kolmanneksi korostetaan Venäjän liittolaisten intressejä.

Sotilaspolitiikka on osa politiikan kenttää, joka on jatkuvan suunnittelun, päätöksenteon ja toimeenpanon alaisena. Asevoimien toimintalinjat muuttuvat, mutta sotilaspolitiikka säilyttää muotonsa. Sotilaspolitiikka ei ole vain tyhjiössä tapahtuvaa ”toimintaa” tai yksittäinen erillinen osa politiikkaa. Siihen vaikuttaa olennaisena osana politiikan muut alueet etenkin ulko- ja talouspolitiikka. Ulkopolitiikalla on vahva side sotilaspolitiikkaan ja talouspolitiikka vaikuttaa sotilaspolitiikkaan luonnollisen resurssin eli rahan kautta. Uhkat ja konfliktit vaikuttavat myös sotilaspolitiikan muotoon, eli miten valtio vastaa uhkiin tai miten konfliktit ratkaistaan.

Sotilaspolitiikka määritellään tässä tutkimuksessa kuvaamaan voimana sotilaallista ulottuvuutta. Ulottuvuuteen kuuluu olennaisesti poliittinen päätöksenteko, strateginen ajattelu ja käsitys sodan luonteesta ja sen määrittelystä. Joukkoja ja niiden toimintaperiaatteita ei käsitellä sotilaspolitiikan sisällä, koska sillä on oma käyttäjänsä ja se on asevoimat. Asevoimat on osa sotilaspolitiikan keinovalikoimaa, jolla voidaan myös tehdä ulkopolitiikkaa.

1.6. Dispositio

Tutkimusraportti on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäiseen osaan sisältyvät johdanto ja teoria luku. Johdannossa käsitellään tutkimuksen aihepiiri, tutkimusongelma siihen liittyvine rajauksineen sekä aiemmat tutkimukset, keskeisimmät käsitteet että määritelmät. Toisessa luvussa esitellään tutkimuksen teoreettinen tausta, viitekehys, metodiikka ja dispositio.

Kaksi seuraavaa lukua muodostavat raportin keskeisemmän osan. Tutkimuksen toinen osa alkaa kolmannesta luvusta, jossa käsitellään arktista aluetta, sen rajausta sekä muita alueella vaikuttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi kansainväliset sopimukset, instituutiot ja järjestöt. Vaikka kyseessä on kuvaileva taustaluku, on se samalla keskeinen osa tämän tutkimusraportin sisältöä.

Neljännessä luvussa käsitellään Venäjää ja sen arktista ulottuvuutta päätöksenteon kontekstissa. Luku muodostaa käsityksen Venäjän päätöksenteon perusteista, turvallisuusajattelusta ja luvun lopuksi käsitellään sisällönanalyysin mukaisesti tutkimuksen primääriasiakirjat.

²⁹ Venäjän federaation sotilasdoktriini (2014), kohta I-8-i, suomenkielinen käännös Mikkola (2014), 20.

Yhdistelmä muodostaa tutkimuksen viimeisen osan. Siinä arvioidaan tutkimuksen tavoitteiden saavuttamista, arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja uskottavuutta sekä vastataan tutkimusongelmaan. Luvussa arvioidaan lisäksi tutkimuksen aikana tehtyjä valintoja ja niiden onnistumista sekä saatujen tulosten hyödynnettävyyttä. Luvussa pohditaan myös jatkotutkimuksen aiheita.

2. TEORIA JA METODI

Tässä luvussa muodostetaan tutkimuksen teoreettinen näkökulma. Tutkimuksessa sitoudutaan rationaalis-realistiseen teoriaan, joka on yleisesti sitoutunut positivistiseen tieteenkäsitteeseen – kuten liberalismikin. Luvun painopisteenä on realismin teoriaymmärryksen muodostaminen ja teoreettisen viitekehyksen luominen. Realismia käsiteltäessä on aluksi hahmoteltava sen keskeiset oletukset, käsitteet ja niiden tulkinta tämän tutkimuksen yhteydessä. Luvun lopuksi esitellään tutkimuksessa käytettävä laadullisen sisällönanalyysin metodiikka.

2.1. Realismi metateorian ja tieteenfilosofiset oletukset

Tämä tutkimus sitoutuu tieteenfilosofisesti ja metateoreettisesti realismiin. Realismi on yksi vanhimmista tietenteorioista kansainvälisten suhteiden ja politiikan tutkimuksessa. Realismi ei ole yhtenäinen teoria vaan se on yläkäsite, jonka alle on muodostunut vuosikymmenien aikana useita samankaltaisia teoreettisia suuntauksia.³⁰ Suuntaukset eivät ole yhtenäisiä ja niiden sisälläkin on syntynyt toisistaan poikkeavia ja ristiriitaisia näkemyksiä. Realististen kirjoittajien näkemykset esimerkiksi sodan syistä tai vallantasapainon syntymisestä eroavat toisistaan, eivätkä he pitäneet itseään minkään erityisen realistisen suuntauksen edustajina, vaan heidät on leimattu myöhemmin sellaisiksi.³¹ Realismin tieteenihanne keskittyy nimenomaan teoriaperinteen selitysvoimaan ja positivismiin.

Robert Cox korostaa teorioiden näkökulmallisuutta ja niiden maailmaa muuttavaa luonnetta. Hän luokittelee realismin ongelmanratkaisuteoriaksi. Realismi pyrkii ottamaan maailman sellaisenaan, hyväksyen olemassa olevan järjestyksen historiallisiin perinteisiin sidottuna. Ongelmat ratkaistaan nykyaikaan sidottuna, kiinteän viitekehyksen avulla. Realismin ideologia nykyhetken muodostuu historian viitekehyksen kautta. Coxin mukaan jokaisen teorian taustalta löytyy vähintään implisiittinen ontologinen näkemys maailmasta, mistä todellisuus koostuu ja mihin osaan tätä todellisuutta tutkimuksessa sitoudutaan ja keskitytään. Teoriat eivät synny tyhjiössä vaan ovat aina jostain lähtökohdasta muotoiltuja ja jotain käyttötarkoitusta varten.³²

³⁰ Snyder, G. (2002), 149-150; Donnely (2005), 29.

³¹ Dunne (2006), 167; Ks myös Snyder, G. (2002), 150.

³² Cox R. (1981), 128-131. Cox on kriittisen teorian edustaja. Teoria kysyy olemassa olevan järjestyksen syntyä sekä sallii normatiivisen valinnan ja vaihtoehdon erilaisissa toiminnan viitekehyksissä.

Edward Hallett Carr korosti realismin toiminnassa, olemassa olevien vastustamattomien voimien vetovoimaa ja näiden luonnetta olemassa olevista vääjäämättömistä suuntauksista. Carr vakuutti näin ollen, että näiden voimien ja suuntausten suhteen korkeimman viisauden päämäärän saavuttaa ainoastaan hyväksymällä ja sovittamalla itsensä näiden voimien ja suuntausten suhteen.³³ Realismi uskoo, että objektiivinen ja rationaalinen totuus voidaan erottaa subjektiivisista mielipiteistä todistusaineiston ja järjen avulla.³⁴

Realismin lähtökohdat ovat samat eri suuntauksista huolimatta. Valta ja sen tavoittelu, joka on seurausta ihmisen perusluonteesta itsekkyydestä sekä anarkistisesta³⁵ maailmanjärjestyksestä. Realismi määrittää sen keskeisten käsitteiden kautta, joita ovat muun muassa anarkia, valta(politiikka), vallan tasapaino, kansallinen intressi, turvallisuus(dilemma) ja (aseellinen)voima. Realismia voidaan jaotella eri suuntausten lisäksi temaattisella ja filosofisella (episteeminen) tasolla sekä tiedonintressin näkökulmasta.

Dunne & Schmidt jakavat realismin temaattisesti historialliseen, rakenteelliseen ja liberaaliin realismiin. Historiallisessa realismissa³⁶ lähtökohdat ovat politiikalle alistaisina. Valtionjohtajien taidot arvioidaan heidän kyvyillä hyväksyä valtopoliittiset muutokset ja sopeutua niihin. Rakenteellisen realismin Dunne & Schmidt jakavat kahtia. Erottavana tekijänä on joko ihmisluonnon tai kansainvälisen järjestelmän määräävä rakenne. Ihmisluonto määräävänä³⁷ rakenteena kansainvälisen politiikan tasolla nähdään taisteluna vallasta. Yleisemmin rakenteellisen realismin käsite tunnetaan Kenneth Waltzin näkemyksen mukaisesti, jossa kansainvälisen järjestelmän anarkistinen luonne vaikuttaa valtioiden käyttäytymiseen. Liberaali realismi³⁸, missä valtiot eivät ole niin haavoittuvia kuin yksilöt luonnontilassa, suvereenien valtioiden on mahdollista elää rinnan anarkisessa tilassa. Anarkinen järjestelmä voi mahdollistaa anarkisen yhteisön (rakenteen) muodostamisen, mikäli luodaan vuorovaikutusta sääteleviä peruseriaatteita kuten esimerkiksi diplomatia ja suvereenisuus.³⁹

³³ Carr (1946), 10. *“In the field of action, realism tends to emphasise the irresistible strength of existing forces and the inevitable character of existing tendencies, and to insist that the highest wisdom lies in accepting, and adapting oneself to, these forces and these tendencies.”* Käännös kirjoittajan.

³⁴ Morgenthau (1993), 4.

³⁵ Anarkialla tarkoitetaan sitä, että on vain itsenäisiä ja aseistettuja valtioita, jotka kohtaavat maailman politiikassa. Toisin sanoen valtioiden yläpuolella ei ole yhtenäistä hallitusta, oikeutta tai valtaa. Ks. esim Jackson & Sørensen (2007), 38.

³⁶ Historiallisen realismin keskeiset edustajat ovat Niccolò Machiavelli ja Edward Hallet Carr.

³⁷ Thukydides ja Hans Morgenthau ovat tämän suuntauksen keskeiset edustajat.

³⁸ Katso esim. Thomas Hobbesin teokset.

³⁹ Dunne & Schmidt (2006), 112-113

Realismi voidaan jakaa filosofisella tasolla eri suuntauksiin episteemisiin perusteisiin. Osmo Apunen jakaa realismin historiallisen tradition ja naturalistisen tradition välille. Historiallisessa traditiossa historia etenee lainmukaisesti prosessina, vaikka sen tavoitteita ei ole etukäteen määritetty. Poliittikka ilmiönä muodostuu aina ajan, paikan ja kulttuurin mukaisessa sisällössä. Näin ollen politiikkaa ei voi ymmärtää yleisten lainalaisuuksien avulla. Suuntauksessa nousee keskeiseksi empiiristen tosiasioiden havainnoiminen.⁴⁰ Carrin mukaan olosuhteet, intressit ja pragmaattinen pyrkimys toteuttaa tavoitteita muovaavat aina ihmisen ajattelua. Näin ollen toimintaa oikeuttavat abstraktit periaatteetkin ovat vain ”naamioituneita” välineitä omien kansallisten etujen ajamiseksi tietyissä historiallisissa olosuhteissa.⁴¹

Naturalistisen tradition mukaan maailmassa vallitsee oma luonnonmukainen järjestyksensä. Ihminen pyrkii selvittämään sitä aistihavaintojensa ja järjensä avulla. Materialistinen maailmankatsomus on tieteen perusta ja sen tehtävänä on kuvata ulkoisessa maailmassa määräytyvää todellisuutta mahdollisimman tarkasti ja tuottaa siitä yleispätevää tietoa. Traditioon liittyy monistinen tiedekäsitys, jossa tämä näkemys ilmaistaan toteamalla episteemiset kysymykset toisarvoisiksi.⁴² Tässä tutkimuksessa käytetään historiallisen ja rakenteellisen realismin taustateoriaa.

2.2. Klassisen realismin lähtökohdat

Realismi selittää miksi valtiot käyvät sotaa ja miten valtiot vastaavat uhkiin. 1930-luvulla kansainvälisten suhteiden vallitseva tieteenteoria oli liberaali idealismi eli liberalismi. Liberalismi uskoi kansainvälisten suhteiden perustuvan mielenkiintoon valtioiden ja ihmisten välillä - etenkin mielenkiinnon harmoniaan. Ensimmäinen ja varsinkin toinen maailmasota mullisti suhtautumista kansainvälisten suhteiden uskomuksiin ja ajatteluun. Realismi tarjosi pessimistisemmän selityksen valtioiden käyttäytymiselle kuin optimistinen liberalismi.⁴³

Klassisen realismin juuret periytyvät antiikin Kreikasta, jonka tutkijana Thukydides tuli tunnetuksi. Thukydidesin näkemys kansainvälisten suhteiden osalta oli antiikin Kreikan kaupunki- ja naapurivaltioiden kilpailu- tai konfliktiasetelma, mikä oli kaikkea muuta kuin tasapainoinen. Epätasapaino oli väistämätön ja luonnollinen muoto ja näin ollen valtioiden tuli omaksua asemansa ja ymmärtää realiteetit suhteessa muihin valtioihin. Valtioita johtavien ihmisten tuli ymmärtää ja käyttäytyä oman paikkansa mukaisesti varsinkin ulkopolitiikassa.⁴⁴

⁴⁰ Apunen (1991), 124, 129-130.

⁴¹ Carr (1946), 68 ja 71.

⁴² Apunen (1991), 136-138.

⁴³ Jackson & Sørensen (2007), 37.

⁴⁴ Jackson & Sørensen (2007), 62.

Thukydides korosti valtion ulkopolitiikan harjoittamisen olevan rajoitettua toiminnan ja vaihtoehtojen osalta. Thukydidesin realismissa oli vahvasti naturalistinen ihmisluonne. Hän korosti ihmisen tekemiä poliittisia päätöksiä etenkin niiden seuraamusten osalta, olivat ne hyviä tai huonoja. Poliittisessa päätöksenteossa ihmisen tuli käyttää harkintaa ja varovaisuutta etenkin eettisessä mielessä. Huomioiden kuitenkin, että yksilön yksityinen ja valtion yhteinen moraalit ovat eri asioita. Oikeudenmukaisuus ja oikeuden toteutuminen ei ollut tasavertaista käyttäytymistä vaan oman (valtion) vallan huomioimista ja mukautumista luonnolliseen maailmaan, jossa valta ei ole jakautunut tasaisesti valtioiden välillä. Kyse oli lopulta anarkiasta eri valtioiden välillä. Valtiolla ei ole muita vaihtoehtoja kuin toimia valtapolitiikan⁴⁵ mukaisesti tavoitteena valtion turvallisuus ja selviytyminen. Sota oli viimeinen ratkaisu tälle valtapolitiikalle.⁴⁶

Niccolo Machiavelli oli renessanssiajan italialainen poliittinen teoreetikko, jonka ajattelulla ja opetuksilla on ollut vaikutusta klassisen realismin ajatteluun. Hänen mukaansa valtion vapaus eli itsenäisyys on korkein poliittinen arvo. Valtion johtajan tulee näin ollen pyrkiä aina puolustamaan omia etujaan ja samalla pyrkiä saavuttamaan lisähyötyä tavoitteenaan valtion selviytyminen. Machiavellin teoriassa keskeisessä asemassa oli valtionjohtaja tai hallitsija, jonka tulee olla samalla leijona ja kettu. Leijonalla hän kuvasi voimakkuutta ja ketulla viekkautta. Ilman näitä ”ominaisuuksia” valtio näyttäisi heikolta ja antaisi muille mahdollisuuden hyödyntää tätä heikkoutta. Molempia tarvitaan, kun on kyse valtion etujen ajamisesta ja tarvittaessa myös hallinnon säilyttämisessä.⁴⁷

Valtion johtajan vastuu on monitahoinen ja se jakaantuu niin johtajalle kuin hallinnolle sekä valtiolle että sen kansalaisille. Tämä kansalaishyveellisyys on keskeistä hallitsijalle, koska kansalaiset luottavat yhtäläillä hallitsijaan heidän selviytymisen ja menestymisen kannalta.⁴⁸

Ulkopolitiikan harjoittaminen oli Machiavellin mukaan instrumentaalista ja toimintapainotteista. Menestyksellinen ulkopolitiikka vaatii tarkkaa ymmärrystä ja tietoa omien etujen ja vallan määrästä suhteessa muihin mahdollisiin vastustajiin tai kilpaileviin valtioihin nähden. Eettiset kysymykset ja arvot eivät sovi valtion johtamiselle ja ainoastaan valtapolitiikan arvot tuovat menestystä. Ulkopolitiikan harjoittamista tulee ohjata valtion turvallisuus ja selviytyminen, ja näiden tulee syrjäyttävät kaikki muut arvot.⁴⁹

⁴⁵ Englanninkielinen käännös: power politics. Tunnetaan myös poliittiseksi realismiksi ja reaalipolitiikaksi. Ks esim. Donnelly (2005), 29.

⁴⁶ Jackson & Sørensen (2007), 63.

⁴⁷ Timola (2010); Jackson & Sørensen (2007), 63.

⁴⁸ Jackson & Sørensen (2007), 65.

⁴⁹ Jackson & Sørensen (2007), 64.

Ihmisen luonnollinen ympäristö on vaarallinen, missä toisen ihmisen muodostama uhka on aina läsnä. Ihminen ei kykene jatkuvasti olemaan valppaana ja suojelemaan omia etujaan tai asemaansa. Tämän johdosta on tarve muodostaa yhteisöjä, joita yhdistävät samat edut ja aseman säilyttäminen. Yhteisön muodostamisen etuna on luoda turvallisuutta ja edistää selviytymistä sekä sisäisesti itsekkäitä pyrkimyksiä omaavia yksilöitä että ulkoisesti muita uhkaavia yhteisöjä tai yksilöitä vastaan. Rauhan ja järjestyksen arvot tuottavat halun ja kyvyn toimia yhdessä ja lopulta yhteisöstä muodostuu itsenäinen tai suvereeni valtio, jolla on oma keskuhallinto. Näin muodostuu sisäisen järjestyksen kautta poliittinen hierarkia, vastapainoksi ihmisluonnon jatkuvan vaaran ja uhan ympäristölle.⁵⁰

Valtion syntyminen ja valtion sisäinen poliittinen hierarkia ei kuitenkaan tuota niiden yläpuolelle mitään korkeampaa hallintoa, jolla olisi valtaa säädellä kanssakäymistä tai rangaista säännöistä poikkeamista. Realistisen käsityksen mukaisesti kansainvälisessä järjestelmässä vallitsee anarkia. Valtioiden toiminnan tavoitteena on kansalaisten hyvinvointi ja turvallisuus suojelemalla omaa aluettaan. Valtion etujen säilyttäminen ja suojeleminen johtaa anarkisessa ympäristössä konflikteihin muiden valtioiden kanssa. Lopullisesti konfliktit ratkaistaan sotimalla. Thomas Hobbes kutsuu tätä asetelmaa turvallisuuskilpimiseksi, joka syntyy valtion sisäisen hierarkian ja valtioiden välisen anarkian suhteesta. Valtion perustaminen sen omien etujen ja väestön turvaamiseksi synnyttää samalla kansallista ja kansainvälistä turvattomuutta.⁵¹

Valtio ja sen hallinto kykenee turvaamaan väestönsä sisäisiltä uhkilta eli muiden yksilöiden aiheuttamasta vaarasta. Valtiot voivat luoda aseistettuja joukkoja, millä ne voivat puolustaa omaa aluettaan, väestöään ja etujaan myös ulkoisia uhkia vastaan. Turvallisuus vähentää muutospaineita kansainvälisen järjestyksen osalta eli muutosta luoda samanlaista hierarkiaa valtioiden yläpuolelle. Realistit pitävät todennäköisempänä, että anarkia vallitsee kansainvälisessä järjestelmässä, koska kansainvälinen turvallisuus ei mahdollista vapautta eikä luo turvallisuutta suvereenin valtion sisälle.⁵²

⁵⁰ Donnelly (2005), 32-34; Jackson & Sørensen (2007), 65-66.

⁵¹ Jackson & Sørensen (2007), 66.

⁵² Jackson & Sørensen (2007), 64-65.

Valtio kokee päinvastoin menettävänsä itsenäisyytensä sitoutuessaan laajempaan turvallisuustakuuseen. Kansainvälinen anarkinen järjestelmä perustuu suvereeniin valtioihin, jotka ovat vapaita. Näin ollen valtioiden välisten ihmisten katsotaan toimivan vapaina ryhminä. Turvallisuusdilemman merkittävin asia on kansainvälisen järjestelmän osalta kuitenkin sen lopullinen luonne, joka on sota ja sen uhka. Mitään pysyvää takuuta rauhasta ei ole suvereenien valtioiden välillä. Sota on välttämätön ja viimeinen keino valtioiden välisten erimielisyyksien ratkaisemiseksi.⁵³

Hobbesin mukaan valtiot voivat laatia sopimuksia, joilla sovitaan lailliset perusteet valtioiden välisille suhteille. Hän kuitenkin korostaa sotilaallisen voiman merkitystä, mikä on ainoa takuu valtion turvallisuudelle. Valtioiden sopimukset keskenään ja niitä noudatetaan vain silloin kun ne vahvistavat valtion turvallisuutta ja selviytymistä. Turvallisuus ja selviytyminen ovat näin ollen Thykykdidesin, Machiavellin sekä Hobbesin tärkeimpiä arvoja. Hobbesin realismissa ydinarvo on kansallinen rauha valtion sisällä. Valtio on organisoitu ja varustettu sotaan taatakseen kansallisen rauhan valtion asemalle ja kansalaisilleen.⁵⁴

1900-luvun tunnettu realismin edustaja Hans J. Morgenthau⁵⁵ tiivistä kansainvälisten suhteiden teorian kuuteen poliittisen realismin perusolettamukseen:⁵⁶

- 1) Poliitiikkaan vaikuttaa objektiiviset lait, joiden juuret ovat ihmisluonnossa.
- 2) Poliitiikka on itsenäinen toiminnan alue ja sen tavoitteena on vallan ja poliittisen viisauden saavuttaminen. Valtion intressien suojelemisesta ja poliittisesta ajattelusta on minimoitava talouden, moraalien ja uskonnon vaikutukset.
- 3) Poliitiikka takaa valtion ja sen kansalaisten turvallisuuden sekä selviytymisen konfliktien varalta. Kansainvälinen politiikka on alue, jossa eri valtioiden intressit ajautuvat konflikteihin.
- 4) Etiikka ja moraalikäsitteet eroavat poliittisen ja yksityisen ihmisen välillä. Poliittisella ihmisellä on vastuu säilyttää valtion ja sen kansalaisten turvallisuus, jolloin hänen poliittiset tekonsa voivat olla yleisen eettisyyden ja moraalisen vastaisia. Estääkseen suuremman väärin⁵⁷.

⁵³ Donnelly (2005), 34; Jackson & Sørensen (2007), 66.

⁵⁴ Jackson & Sørensen (2007), 67. Hobbesin poliittinen filosofia perustui omintakeiseen luonnonfilosofiseen maailmankuvaan, jonka peruspiirteet hän nimenomaisesti määrittelee pääteoksessaan Leviathanissa.

⁵⁵ Saksalaissyntyinen Hans Joachim Morgenthau (1904-1980) tunnetaan usklassisen realismin ja poliittisen realismin merkittävimpänä ajattelijana ja teoreetikkona 1900-luvulla.

⁵⁶ Morgenthau (1993), 3-16; Jackson & Sørensen (2007), 67-70.

⁵⁷ Morgenthau korostaa tässä yhteydessä aikaa, paikkaa ja tilannekohtaista käsitystä poliittisten päätösten osalta. Eli paras ratkaisu mikä on siinä ajassa, paikassa ja vallitsevassa tilanteessa. Morgenthau (1993), 11; Jackson & Sørensen (2007), 68.

5) Poliittinen realismi ei usko ideologian olevan peruste voiman käytölle yksittäisen valtion ajamana tai toteuttamana toista valtiota vastaan. Realistit näkevät tämän vaarantavan kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta. Toiminta voi lopulta kääntyä valtiota vastaan.

6) Poliittinen realismi on intellektuaalisesti ajateltuna itsenäinen poliittisessa kentässä. Poliittisen realismin ajattelun juuressa on ongelmanmuodostus, jonka päämääränä on vastata miten eri poliittiset ratkaisut tai linjat vaikuttavat valtion voimaan.

Morgenthau korostaa valtion ulkopoliitiikan ymmärtämisessä olevan valtion johtajan älyllinen kyky oivaltaa ulkopoliitiikan perusolemus ja muokata se poliittisesti toimivaksi teoksi. Motiivit ovat toissijaisia, mutta hyvät motiivit ovat vakuuksia huonoille poliittisille päätöksille. Hyvät motiivit eivät kuitenkaan takaa moraalista hyvyyttä tai poliittista menestystä. Eettisyys abstraktissa muodossaan arvio motiivien moraaliset ominaisuudet ja poliittinen teoria arvostelee poliittisista ominaisuuksista ajattelua, tahtoa ja tekoja.⁵⁸

Moraali on realismissa alisteinen vallantavoitteluun, mutta se ei tarkoita automaattisesti moraalin unohtamista kaikessa valtioiden välisessä toiminnassa. Yhteistyö kaupankäynnissä, kulttuuriin tai nykypäivänä esimerkiksi ympäristönsuojelun liittyvissä asioissa voi olla täysin moraalikäsitteen mukaista toimintaa ilman vallantavoittelua. Tämän kaltaisissa tapauksissa se tuottaa lisäarvoa kansalaisille ja se on myös valtion edun mukaista.⁵⁹

Valtioiden valtaresurssit eivät ole absoluuttisia ja pysyviä muuttujia. Ne koostuvat useista eri tekijöistä. Näitä tekijöitä ovat maantiede, luonnonvarat, teollisuus ja sen kapasiteetti, sotilaallinen valmius ja väestö. Näistä osa on suhteellisen vakaita ja osa jatkuvasti muutoksessa. Valtion kyky hyödyntää näitä edellä mainittuja tekijöitä on riippuvainen valtionhallinnon kyvystä ottaa ne mukaan ulkopoliittikkaan. Kansalliset valtaresurssit määrittävät näin ollen rajat ulkopoliittikalle. Kansan tuki on ulkopoliittikassa myös tärkeä elementti, joka pitää huomioida.⁶⁰

⁵⁸ Morgenthau (1993), 7.

⁵⁹ Morgenthau (1993), 30; Donnelly (2005), 49.

⁶⁰ Morgenthau (1993), 120-140, 158-165.

Realismin mukaan kansainvälinen järjestelmä on anarkinen. Valta kuitenkin jakaantuu valtioiden välille hierarkkisesti. Valtioiden omat intressit ohjaavat niitä tavoittelemaan valtaa suhteessa muihin. Valta tässä tapauksessa tulkitaan vaikutusvallaksi. Valtahierarkian huipulla ovat suurvallat, jotka ovat voimakkaita (myös sotilaallisesti) ja kykenevät uhkaamaan heikompiä valtioita, jopa tuhoamaan niitä. Morgenthau jakaa valtiot kahteen kategoriaan: imperialistisiin ja status quo -valtioihin. Imperialistiset valtiot pyrkivät lisäämään omaa suhteellista valtaansa muihin nähden ja status quo -valtiot pyrkivät säilyttämään vallitsevan tilanteen ja järjestyksen sekä oman asemansa samalla.⁶¹

Voimatasapaino on yksi realismin keskeisistä käsitteistä. Liittoutuminen on merkittävä tekijä, jolla on vaikutusta voiman tasapainoon. Kun valtioiden intressit kohtaavat riittävällä tasolla, tulee liittoutuminen kyseeseen. Liittoutumisella on perusteita niin kauan kun liittolaisten intressit eivät ole ristiriidassa keskenään. Tämän vuoksi liittoutuminen ei tuo samankaltaista ratkaisua kansainvälisten suhteiden vakauteen ja turvallisuuteen kuin suvereenin valtion tasalla. Valtiot voivat myös solmia keskenään sopimuksia tuottaakseen laillista pohjaa vuorovaikutukselle, ilman varsinaista liittoutumista. Sopimuksilla luodaan yhteisiä sääntöjä suvereenien valtioiden tavoin ja sopimuksilla voi olla liennyttävä vaikutus kansainvälisen järjestelmän jännitteille, mutta se ei poista anarkian olemassaoloa. Näin ollen liittoutuminen tai yhteiset sopimukset eivät poista epävarmuutta, eivätkä konfliktien uhkaa.⁶²

2.3. Rakenteellinen realismi

Rakenteellinen realismi on yksi realismin suuntauksista. Se pyrkii luomaan yleistäviä lainalaisuuksia kansainvälisen järjestelmän toiminnalle. Selitysvoimansa se saa selittämällä kansainvälisissä suhteissa ja politiikassa toistuvia ilmiöitä ja säännönmukaisia käyttäytymismalleja. Rakenteellinen realismi tarkastelee kansainvälistä toimintaympäristöä järjestelmätasolla ylhäältä alaspäin, toisin kuin klassinen realismi. Kenneth Waltz on yksi rakenteellisen realismin perustajista ja oli suuntauksen merkittävimpiä ajattelijoita.⁶³

Waltzin mukaan kansainvälinen järjestelmä koostuu toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevista yksiköistä. Kansainvälisessä järjestelmässä on monenlaisia toimijoita ja suvereeni valtio on vain yksi monien joukossa. Muiden toimijoiden merkitys on vähäinen, minkä vuoksi Waltz tarkastelee kansainvälisen järjestelmän yksikkönä ainoastaan suvereenia valtiota.⁶⁴

⁶¹ Morgenthau (1993), 50-53.

⁶² Donnelly (2005), 34; Jackson & Sørensen (2007), 66-67; Morgenthau (1993), 198-201.

⁶³ Jackson & Sørensen (2007), 74-75. Rakenteellisesta realismista käytetään myös nimitystä uusrealismi. Kenneth Waltz (1924-2013) oli uusrealismin perustajia.

⁶⁴ Waltz (1979), 78-81, 92-97.

Waltz yksinkertaistaa kansainvälistä järjestelmää, jotta sitä voidaan käsitellä yhtenä kokonaisuutena. Järjestelmätason muuttujien erottaminen yksilötason muuttujista edellyttää yksiköiden ominaispiirteiden rajaamista tarkastelun ulkopuolelle. Rajaus jättää samalla huomioimatta ihmisluonnon ja etenkin itsekkyyden, joka on yksi klassisen realismin perusolettamuksista. Kun ominaispiirteet jätetään huomioimatta kaikki yksiköt eli valtiot ovat samanlaisia ja näin niiden välinen vuorovaikutus on myös yhdenmukaista.⁶⁵

Waltz kuitenkin tarkastelee valtioiden asemaa ja asemoitumista suhteessa muihin valtioihin vuorovaikutuksen sijasta. Kansainvälisen järjestelmän rakenne määrittää Waltzin mukaan valtioiden aseman, koska valtiot eivät voi tai kykene määrittämään itse asemaansa järjestelmässä.⁶⁶ Valtioiden suhteellinen valta ja vallan jakautuminen on se muuttuja, jota tarkastellaan. Valtion voimavarat on näin ollen yksikkötason muuttuja ja se rajautuu tarkastelun ulkopuolelle. Kuitenkin valtion voimavarojen vertailu suhteessa muihin tekee vallan jakautumisesta yksikön päätösvallan ulkopuolella olevan järjestelmätason muuttujan.⁶⁷

Kun valtiot pyrkivät lisäämään valtaansa tai säilyttämään valtansa suhteessa muihin valtioihin se muuttaa järjestelmän rakenteen dynamiikkaa. Tähän vaikuttaa suurvaltojen lukumäärä eli polariteetti, joka voi muuttaa vallan suhteellista jakautumista. Polariteetin muutoksen mahdollistaa muutos suurvaltojen välisissä valta-asetelmissä. Hyvänä esimerkkinä on kylmän sodan päättyminen. Tämän kaltaiset muutokset aiheuttavat häiriön kansainvälisen järjestelmän vakauteen.⁶⁸ Bipolaarisesta kansainvälistä järjestelmää pidetään multipolaarisesta vakaampana. Perusteena on, että bipolaarisessa järjestelmässä on kaksi merkittävää toimijaa, joiden tarvitsee vain keskittyä toistensa toiminnan ja tavoitteiden arvioimiseen. Multipolaarisessa järjestelmässä toimijoiden lisääntyminen monimutkaistaa suhteellisten voimavarojen arviointia ja lisää epävarmuutta.⁶⁹

⁶⁵ Jackson & Sørensen (2007), 75.

⁶⁶ Waltz (1979), 79–80.

⁶⁷ Waltz (1979), 97.

⁶⁸ Mearsheimer (2001), 45; Jackson & Sørensen (2007), 79; Waltz (1979), 97.

⁶⁹ Mearsheimer (2001), 45; Waltz (1979), 164–169.

Waltzin teoriassa on ilmiö, jota hän kutsuu tasapainottamiseksi. Sen mukaan valtiot tasapainottelevat voimaa vastaan. Ilmiön taustalla on Waltzin mukaan näkemys, että valtioille syntyy harvoin mahdollisuus yrittää maksimoida valtaansa etenkin ilman pelkoa yrityksen epäonnistumisesta ja sen seurauksena tulevasta aseman menettämisestä. Tämä johtaa valtioiden pyrkimykseen vähentää uhkaa säilyttämällä vallitseva tilanne ja oma toimintavapaus. Tällaisessa tilanteessa valtioiden vallantavoittelu on maltillista, ja ne pyrkivät ensisijaisesti estämään muiden valtioiden suhteellisen vallan kasvun. Näkemys on yhtenevä Morgenthau'n status quo-valtion kanssa.⁷⁰

Vallan tavoittelun sijaan valtio pyrkii minimoimaan vahingon määrää, edellyttäen, että valtiolla on riittävästi liikkumavapautta. Tasapainottamisen tarkoituksena on riittävän sotilaallisen potentiaalin luominen. Tämä potentiaali toimii pelotteena uhkaa vastaan. Pelkkä sotilaallisen voiman kehittäminen ja sen varustelu tai suora hyökkäys ei ole tasapainottamista.⁷¹

Rakenteellisen realismin toinen edustaja John Mearsheimer yhtyy Waltzin perusolettamukseen, mutta hänen näkemyksensä valtioiden käyttäytymisestä on erilainen. Mearsheimerin mukaan valtioiden motiivina on selviytyminen. Selviytyminen johtaa vallan maksimointiin, ei tasapainoon tai sen ylläpitämiseen.⁷²

Mearsheimer pitää valtioiden välistä tasapainoa harvinaisena poikkeuksena. Samalla hän myöntää, että oletukset, joiden perusteella Waltz päätyy defensiiviseen näkemykseen, eivät yksinään määritä valtioiden aggressiivista käytöstä toisiaan kohtaan. Yhdessä ne kuitenkin luovat potentiaalisen yllykkeen aggressiiviseen toimintaan. Mearsheimer kutsuu Waltzin näkemystä defensiiviseksi vastakohtana omalle offensiiviseksi nimittämälle näkemykselleen.

Valtioiden on käytettävä riittävästi voimaa saavuttaakseen lisää valtaa. Näin saavutetaan riittävä etu kilpailijoihin nähden. Selviytymisen takuiksi on oltava turvallisuutta. Turvallisuuden tunteen luomiseksi on valtion määriteltävä kuinka paljon suhteellista valtaa on riittävästi. Mearsheimerin mukaan riittävyyden määrittely on vaikeaa, joten valtiot pyrkivät sen sijaan hegemoniaan. Hegemonian täytyessä valtio saavuttaa varmuuden asemastaan ja turvallisuudesta.⁷³

⁷⁰ Waltz (1979), 126-128.

⁷¹ Schweller (2006), 9.

⁷² Mearsheimer (2001), 53-54.

⁷³ Mearsheimer (2001), 29-35.

Valtio, joka kykenee hallitsemaan tai dominoimaan muita järjestelmän valtioita kutsutaan hegemoniksi. Hegemoniksi voi nousta vain valtio, joka on järjestelmänsä ainoa polariteetti eli suurvalta. Hegemonia voi olla myös alueellista, jolloin valtio hallitsee muita samalla alueella olevia valtioita, mutta ei hallitse koko järjestelmää. Mearsheimer ottaa näin tarkasteluun myös maantieteellisen näkökulman jakamalla järjestelmää osiin. Valtameret estävät globaalia hegemoniaa, koska ne ovat luonnollisia esteitä vallan laajentamiselle. Alueelliset hegemonit ovat toistensa kilpailijoita ja riittävän voimakkaina ne aiheuttavat epävarmuutta muille hegemonille. Alueellisen hegemonian saavuttanut suurvalta pyrkii estämään hegemonian syntymisen muille alueille. Kun muilla alueilla on vähintään kaksi samanveroista suurvaltaa, jotka keskittyvät kilpailemaan keskenään, hegemonian saavuttanut valtio muuttuu tasapainottelevaksi valtioiksi, joka pyrkii säilyttämään vallitsevan valta-asetelman.⁷⁴

Mearsheimerin näkemys valtioiden käyttäytymisestä, etenkin offensiivinen käyttäytyminen, riippuu niiden sotilaallisesta voimasta ja potentiaalista suhteessa muihin valtioihin. Suurvaltojen käyttäytyminen kilpailijoita kohtaan on erilaista riippuen kilpailijan suhteellisen vallan määrästä. Suurvallan offensiivinen käyttäytyminen on todennäköisempää silloin kun sillä on merkittävä suhteellinen valta suhteessa kilpailijaan. Voimankäyttö on suurvalloilla harkinnanvaraista, koska riskinä on vallan kasvamisen sijaan valta-aseman menettäminen. Waltzin tasapainoteorian Mearsheimer näkee eri tavoin. Hänen näkemyksen mukaan tasapainottamisen seuraus on toisen valtion vallantavoittelusta, jota oma valta-asema tai vallantavoittelu ei kyennyt estämään. Bipolaarisessa järjestelmässä se on välttämätöntä heikommalle osapuolelle. Multipolaarisessa järjestelmässä tapahtuu myös tasapainottamista. Tasapainottamisen vastuu ta pyritään ensisijaisesti siirtämään niille valtioille, joille uhka on suurempi esimerkiksi maantieteellisistä tekijöistä johtuen. Silloin passiivinen osapuoli pystyy säilyttämään asemansa kuluttamatta omia voimavarojaan tasapainottamiseen.⁷⁵

⁷⁴ Mearsheimer (2001), 40-42.

⁷⁵ Mearsheimer (2001), 267-271.

Defensiivinen ja offensiivinen realismi keskittyy siis vallan jakautumiseen kansainvälisessä järjestelmässä rajaamalla valtioiden välisen vuorovaikutuksen luonteen ulkopuolelle. Glen Snyderin näkemyksen mukaan se on yksi järjestelmää määrittävä tekijä. Muiden tekijöiden ollessa järjestelmän rakenne ja siihen kuuluvat valtiot. Vuorovaikutukseen kuuluvia tekijöitä Snyder kutsuu prosessimuuttujiksi. Näitä muuttujia on liittoutuminen, yhtenevät intressit ja keskinäisriippuvuus. Valtiot ovat joko liittolaisia tai vastustajia. Jaottelu ei määrittele valtioiden yhteneviä intressejä tai ristiriitoja, koska sekä liittolaisilla että vastustajilla voi olla yhtenevät intressit. Kilpailevat intressit estävät yhteistyön jopa liittolaisten välillä. Valtiot pyrkivät kuitenkin saavuttamaan suhteellisen hyödyn todennäköisemmin vastustajiinsa kuin liittolaisiinsa nähden.⁷⁶

Instituutioiden merkitys kansainvälisessä järjestelmässä on rakenteellisen realismin mukaan valtioiden käyttäytymistä rajoittava tekijä. Instituutiot antavat kuitenkin suurvalloille mahdollisuuden hallita muita. Instituutiot on pyrittävä saamaan suurvallan hallintaan ja näin ne voivat määrittää instituution toiminnan omien intressien mukaiseksi. Suurvallat eivät ole kuitenkaan immuuneja heikkojen valtioiden oikeuksien merkittävyydelle. Suurvallat ovat riippumattomia ja riittävän voimakkaina ne voivat loukata heikkojen valtioiden oikeuksia halutessaan.⁷⁷

Liittoutuminen on realismin mukaan keskeisin instituutio, joka ei muuta järjestelmän sisäistä rakennetta. Edellyttäen, että suurvaltojen lukumäärä ei muutu. Valtiolla liittoutuminen on keino saavuttaa omat tavoitteet. Liittoumassa valtiot eivät voi keskittyä vain omaan hyötyyn, vaan niiden on huomioitava myös muiden valtioiden sama hyöty. Liittoumassa ei voi olla valtiota, joka saa enemmän hyötyä muiden suhteen. Liittoutumisen tarkoituksena on luoda vastavoima toista valtaa tavoittelevaa valtiota vastaan. Tämä vastavoima lisää vallan tavoittelun liittyvää riskiä ja tilanne vakautuu.⁷⁸

Defensiivisen näkemyksen mukaan Waltz pitää valtioiden välistä liittoutumista mahdollisena niiden yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Kun tarkastellaan bipolaarista järjestelmää, jossa on kaksi suurvaltaa, ei toiselle suurvallalle löydy samanveroista liittolaista. Näin ollen liittoutuminen ei ole suurvalloille keino vastavoiman luomiseksi. Bipolaarisessa järjestelmässä suurvallat, joilla on samanarvoiset voimavarat, toimivat itsessään toistensa pidäkkeinä. Multipolaarisessa järjestelmässä suurvalloille on tarjolla samanveroisia liittolaisia, jolloin liittoutuminen on todennäköisempää ja sen avulla on mahdollisuus horjuttaa valtatasapainoa.⁷⁹

⁷⁶ Donnelly (2005), 44-45.

⁷⁷ Donnelly (2005), 45-46; Schweller & Priess (1997), 8-9.

⁷⁸ Waltz (1979), 96-98, 105-107.

⁷⁹ Waltz (1979), 97-98, 163-170.

Offensiivisen näkemyksen mukaan Mearsheimer ei pidä valtioiden välistä liittoutumista mahdollisena, mutta pitää sitä vaikeana. Toisten valtioiden aikomusten epävarmuus ja kilpailuasetelma tekee liittolaisten valinnasta vaikeaa. Hyödyn tavoittelu ja oman aseman säilyttäminen ei saa vaarantua liittoutumisen yhteydessä. Offensiivisen realismin lähtökohtana on, että mahdollisimman pitkälle viety sotilaallinen liittoutuminen on ainoa poliittisesti kestävä ratkaisu, jolla valtion turvallisuuden ydin arvot saadaan suojattua. Sotilaallinen liittoutuminen on sekä jatkuvan epävarmuuden että pahimman varalle varautumisen ainoa kestävä ratkaisu.⁸⁰

2.4. Kritiikki ja realismin suhde muihin koulukuntiin

Tässä aluvuossa käsitellään tutkimuksen kritiikkiä. Kritiikki jaetaan niin strategian tutkimukseen kuin realismin kritiikkiin. Mika Kerttusen mukaan sotilasstrategian tutkimuksessa on eräs rakenteellinen heikkous, joka on siinä, että työnnetään tekniset, inhimilliset, organisatoriset ja poliittiset reunaehdot taka-alalle ottamatta huomioon politiikan, yhteiskunta- tai käyttäytymistieteen tutkimustuloksia. Kerttusen mukaan sotilasstrategisessa tutkimuksessa yritetään huomioida jotain kansainvälisten suhteiden, sotahistorian ja operaatiotaidon kehityksestä tarkastelemalla usein vain poliittisen ja filosofisen realismin ontologian ja epistemologian lähtökohdista. Kerttunen mainitsee yhden metodologisen ongelman olevan sodankäynnin alempien tasojen havaintojen käyttämisen strategisen tason johtopäätösten pohjana.⁸¹

Strategian tutkimusta kritisoidaan myös siitä, että tutkimus keskittyy pelkästään sotilaallisen voiman käyttöön ja tämän käsittelyssä otetaan vain sodan ja väkivallan näkökulmia huomioon. Strategian tutkimuksessa jätetään usein huomioimatta yhteistyöhön ja rauhanomaisiin ulottuvuuksiin liittyviä maailmanpolitiikan toimia. Strategian tutkimusta kritisoidaan myös sen liiallisesta kiinnostuksesta kansallisten intressien uhkia kohtaan. Uhkien osalta jätetään usein huomioimatta turvallisuuteen vaikuttavat sisäiset uhat.⁸²

⁸⁰ Mearsheimer (2001), 51-52.

⁸¹ Kerttunen (2010), 59.

⁸² Baylis & Wirtz (2007), 9-10.

Valtiot mielletään rationaalisiksi toimijoiksi, jotka haluavat maksimoida tai lisätä omia kansallisia etujaan. Kansalliset edut ovat valtioiden itsensä määrittelemiä. Valtiot pyrkivät vallan ja turvallisuuden tavoitteluun ja lisäämiseen.⁸³ Realistisessa ajattelussa kansainvälinen politiikka ymmärretään valtopolitiikaksi. Valtapolitiikka pitää sisällään yleisesti itsenäisten kansallisvaltioiden väliset suhteet, mutta se sisältää myös voimankäyttöön perustuvaa politiikkaa. Vain ja ainoastaan valtion toimilla on merkitystä kansainvälisessä politiikassa. Muiden valtion tason alapuolella olevien toimijoiden merkitys ja toimet ovat epäoleellisia tapahtumien kulun kannalta.

Valtioiden merkittävä rooli korostuu fyysisen väkivallan käytössä ja sen laillisuudessa, mitä suojataan useilla normeilla ja käytännöillä. Valtioiden väliset suhteet eivät aina ole rauhanomaisia. Valtioiden välillä esiintyy ristiriitoja, kriisejä ja sotia. Näin ollen valtiot ovat ne olennaisimmat toimijat, jotka vaikuttavat kansainvälisen järjestelmän tasapainoon, turvallisuuteen ja järjestykseen, rauhaa unohtamatta. Valtioiden vaikutukset kansainvälisessä järjestelmässä ulottuvat näin ollen normien ja instituutioiden organisointiin olennaisella tavalla.⁸⁴

Realismin lähtökohtana on valtioiden suhteellinen voima muihin nähden, sekä vallan tavoittelu, joka ilmenee sotilaallisen voiman korostamisena ja loputtomana konfliktina anarkistisessa kansainvälisessä järjestelmässä.⁸⁵ Realismin suhdetta muihin kansainvälisen politiikan koulukuntiin voidaan tarkastella taulukon 1 avulla. Taulukossa vertaillaan kolmen eri teorian koostumusta ja teoriaan liittyviä ajattelun puutteita. Eri koulukunnat rakentavat teoriansa eri oletusten ja painostusten perusteella. Tämän johdosta kaikilla teoriakoulukunnilla on erilainen käsitys kansainvälisen järjestelmästä. Mikään koulukunta ei ole pystynyt selittämään kattavasti valtioiden välistä vuorovaikutusta ja siitä seuranneita vaikutuksia kansainväliseen järjestelmään.

Realismin lähtökohtana on valtioiden suhteellinen voima muihin nähden, sekä vallan tavoittelu, joka ilmenee sotilaallisen voiman korostamisena ja loputtomana konfliktina anarkistisessa kansainvälisessä järjestelmässä.⁸⁶ Realismin suhdetta muihin kansainvälisen politiikan koulukuntiin voidaan tarkastella taulukon 1 avulla. Taulukossa vertaillaan kolmen eri teorian koostumusta ja teoriaan liittyviä ajattelun puutteita.

⁸³ Katso esim; Morgenthau (1993).

⁸⁴ Visuri (2002), 11-13.

⁸⁵ Sivonen (2006), 111-114.

⁸⁶ Sivonen (2006), 111-114.

Eri koulukunnat rakentavat teoriansa eri olettamusten ja painostusten perusteella. Tämän johdosta kaikilla teoriakoulukunnilla on erilainen käsitys kansainvälisen järjestelmästä. Mikään koulukunta ei ole pystynyt selittämään kattavasti valtioiden välistä vuorovaikutusta ja siitä seuranneita vaikutuksia kansainväliseen järjestelmään.

	REALISMI	LIBERALISMI	KONSTRUKTIVISMI
Teoreettinen pääolettamus	Intressit ja niiden suo- jaus aiheuttaa jatkuvasti kilpailua vallasta ja turvallisuudesta valti- oiden välillä	Demokratian leviämi- nen, taloussiteet ja kan- sainväliset organisaatiot vakauttavat rauhaa	Valtioiden toimintaa ja kansainvälistä poli- tiikkaa ohjaa eliitin uskomukset, yhteiset säännöt ja sosiaaliset identiteetit
Päätoimija	Valtiot, joiden käyttäy- tyminen on samalaista riippumatta hallinto- muodosta	Valtiot, kansainväliset instituutiot ja kaupalliset intressit	Yksilöt (eliitti)
Keinot	Sotilaallinen voima, diplomatia ja taloudel- linen valta	Vaihtelee (kansainväli- set instituutiot, kaupan- käynti, demokratian tu- keminen)	Ideat ja diskurssi
Ajattelun puute	Pitää kansainvälistä järjestelmää muuttu- mattomana	Jättää huomioimatta, että sotilaallinen voima ja turvallisuus ovat edelly- tys demokratian säilymi- selle	Kuvaa paremmin menneisyyttä kun tu- levaisuutta

Taulukko 1. Realismin, liberalismin ja konstruktivismin vertailua.⁸⁷

Realismin mukaan kansainvälisen politiikan tutkimuskohteena on valtioiden käyttäytyminen. Realismi on ollut vallitseva teoreettinen suuntaus toisen maailmansodan jälkeen kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa. Realismia on arvosteltu siitä, että se ei ole kyennyt selittämään suurta osaa kansainväliseen järjestelmään ja politiikkaan liittyvistä ilmiöistä. Kriitikot ovat sitä mieltä, että valtioiden välisten suhteiden toimia ei voida selittää kattavasti anarkialla, ihmisluonnolla ja vallan jakautumisella.

⁸⁷ Walt (1998), 38; Snyder J. (2004), 59.

Vastauksena kritiikkiin, realistit tuovat näkemyksen, jonka mukaan valtapolitiikka ja vallan jakautuminen on tärkein ilmiö kansainvälisissä suhteissa. Realistien mukaan tarkasteltaessa kansainvälisiä suhteita, on tarkasteltava sen keskeistä ongelmaa, joka on sota ja sen mahdollisuus. Liberalistiset näkemykset ovat painokkaampia rauhanomaisessa ympäristössä, mutta liberalistit myöntävät realistisen näkemyksen paremmaksi nimenomaan tässä sodan problematiikan kontekstissa.⁸⁸

Liberalismin ja realismin teorioiden välillä on ollut laajaa vuoropuhelua vuosikymmenien ajan. Tämä on edesauttanut molempien rationaalisen koulukunnan teorioiden kehittymistä. Liberalismin edustajat kritisoivat realismin valtiokeskeisyyttä. He pitivät sitä liian kapea-alaisena ja yksipuoleisena. Liberalismin taustalla on näkemys, jossa kansainvälinen järjestelmä koostuu ihmisistä, ryhmistä ja eri organisaatioista, jotka toimivat vuorovaikutuksessa keskenään. Heidän mukaansa kansainvälinen järjestelmä on kansojen välinen järjestelmä. Valtiot ovat vain yksi joukko toimijoita.⁸⁹

Liberalistit näkevät kansainvälisen järjestelmän kehittyvänä järjestelmänä, missä keskinäisriippuvuus rajoittaa valtioiden välisiä konflikteja. Keskinäisriippuvuus lisääntyy ennen kaikkea taloudellisten tekijöiden ja globalisaation avulla. Mikäli keskinäisriippuvuus vähenee se heikentää hyvinvointia, joka ei ole valtioiden intresseissä. Anarkia tunnustetaan liberalismin näkemyksissä, mutta he pitävät sen tulkintaa monimutkaisempänä käsitteenä kuin realistit. Instituutiot ja normit vaikuttavat valtioiden väliseen toimintaan, jopa rajoittaen valtioiden toimintavapautta, vaikka korkeampaa toimijaa ei ole. Rauha on myös liberalistien mukaan moniulotteisempi käsite kuin realistit näkevät. Rauha ei ole pelkästään sodan poissaoloa. Realistit eivät kiellä jyrkästi anarkian liberaalia käsitettä, mutta anarkia ei ole heidän mukaansa kadonnut. Perusteluna on se, että keskinäisriippuvuus ei ole estänyt sotien syntymistä.⁹⁰

Realismia kritisoidaan sen heikkoudesta ymmärtää muutosta. Muutoksen ymmärtäminen tai sen käsittäminen on vaikeaa silloin kun muutoksen syyt ovat maailman poliittisessa taloudessa tai valtioiden sisäisissä rakenteissa. Robert Keohane kritisoi realismia muutoksen ymmärryksen ja sen selitysvoiman heikkoudesta. Keohane toteaa, että realismi ei tarjoa riittävää teoriaa maailmanpolitiikasta, etenkin jos teorialta vaaditaan uskottavia ja testattavia johtopäätöksiä tai vastauksia kysymyksiin valtioiden käyttäytymisestä – tietyissä olosuhteissa.⁹¹

⁸⁸ Donnelly (2005), 53; Jackson & Sørensen (2007), 89.

⁸⁹ Jackson & Sørensen (2007), 99-101.

⁹⁰ Jackson & Sørensen (2007), 116-120.

⁹¹ Keohane (1989), 36.

Konstruktivismiin edustajien näkemyksen mukaan kansainvälinen järjestelmä rakentuu ihmisten välisistä subjektiivisista näkemyksistä. Lisäksi heidän näkemys anarkiasta eroaa realistisesta näkökulmasta. Anarkia ei ole järjestelmälähtöinen vaan sosiaalinen ilmiö, joten näkemys on, että toimijat voivat muuttaa järjestelmää, mutta järjestelmä rajoittaa toimijoita.⁹² Realismi korostaa materiaalisia voimavaroja ja niiden merkitys on aineettomiin tekijöihin verrattuna suuri.⁹³ Realismi jättää huomioimatta myös toimijoiden sosiaalisen rakentumisen kansainvälisessä politiikassa.⁹⁴

Realistit eivät kiellä, että teoriassa valtioiden väliset hyvät suhteet voivat olla tavoiteltavia. He eivät myöskään kiellä, että kansainvälisillä normeilla on mahdollista säädellä kansainvälisen järjestelmän toimintaa. Realistit näkevät asian siten, että hyvät suhteet eivät onnistu, koska anarkia ja itsekkyyt lisäävät epävarmuutta valtioiden välille. Normien vaikuttavuus toimii vain silloin kun normit eivät ole ristiriidassa valtioiden intressien kanssa. Tämän vuoksi normit jätetään usein huomioimatta. Kansainvälisen järjestelmän rakenne pakottaa valtiot toimimaan itsekkäästi. Realistien mukaan konstruktivistit jättävät huomioimatta tämän epävarmuuden, joka vallitsee kansainvälisessä järjestelmässä.⁹⁵

Realismi on ongelmanratkaisuteoria, jolle on tyypillistä käyttää käsitteitä, jotka kuvaavat ympäröivää maailmaa tai todellisuutta mahdollisimman yksiselitteisesti ja tarkasti. Realismin tieto-oppi on vahvasti sidoksissa empiriaan ja korostaa konkreettisesti havaittavia tekijöitä ja niiden merkitystä pyrkiessään objektiivisuuteen analyyseissä. Realismi pyrkii luomaan universaalin totuuden ympäristöä tarkasti havainnoimalla. Tämän pyrkimyksen saavuttamiseksi on oltava objektiivista tietoa sekä yleistävä teorianmuodostus.

Universaaleja ovat myös realismin käsitteet, jotka ovat yleismaailmallisesti sopivia kaikkiin tilanteisiin. Realismin lainalaisuudet ovat ajattomia, ja niillä ei ole historiallisia kiinnekohtia. Realismin pyrkimys näiden lainalaisuuksien, faktojen, käsitteiden ja teorianmuodostuksen muotoiluun on keino häivyttää niiden historiallisuus.

⁹² Jackson & Sørensen (2007), 162-163, 173.

⁹³ Dunne & Schmidt (2006), 177-179; Jackson & Sørensen (2007), 88-91.

⁹⁴ Wendt (1999), 4.

⁹⁵ Jackson & Sørensen (2007), 173.

Realismin teorioita on kritisoitu jopa heikoiksi. Perusteena on, että teorit ovat liian helppoja todentaa tai osoittaa vääräksi. Teorian muodostamisessa ei noudateta tieteellisen ideaalin teorian perusteista. Realismin teorit ovat vahvoja vain silloin kun niitä verrataan vaihtoehtoiisiin teorioihin, joilla on samantapaisia tai huonompia epävarmuustekijöitä sekä puuttuu selittävä voima kontekstista.⁹⁶

Klassisen realismin kritiikkinä voidaan pitää myös voimavarojen ja intressien mittareiden luotettavuudesta. Keskeisenä väitteenä on, että voimavarojen mittaaminen on onnistunut vain silloin, kun niitä käytetään oikeasti tai vain harjoitellaan niiden käyttöä.⁹⁷

Tässä tutkimuksessa ei ole tavoitteena osoittaa oikeaksi tai vääräksi klassisen tai rakenteellisen realismin teorioita. Tarkoituksena on luoda teoreettinen viitekehys tai malli, jonka kautta tarkastellaan Venäjän päätöksentekoa arktisen alueen suhteen. Viitekehysten avulla pyritään selittämään ja ymmärtämään Venäjän asemointia arktisella alueella.

2.5. Tutkimusongelma ja teoreettinen viitekehys

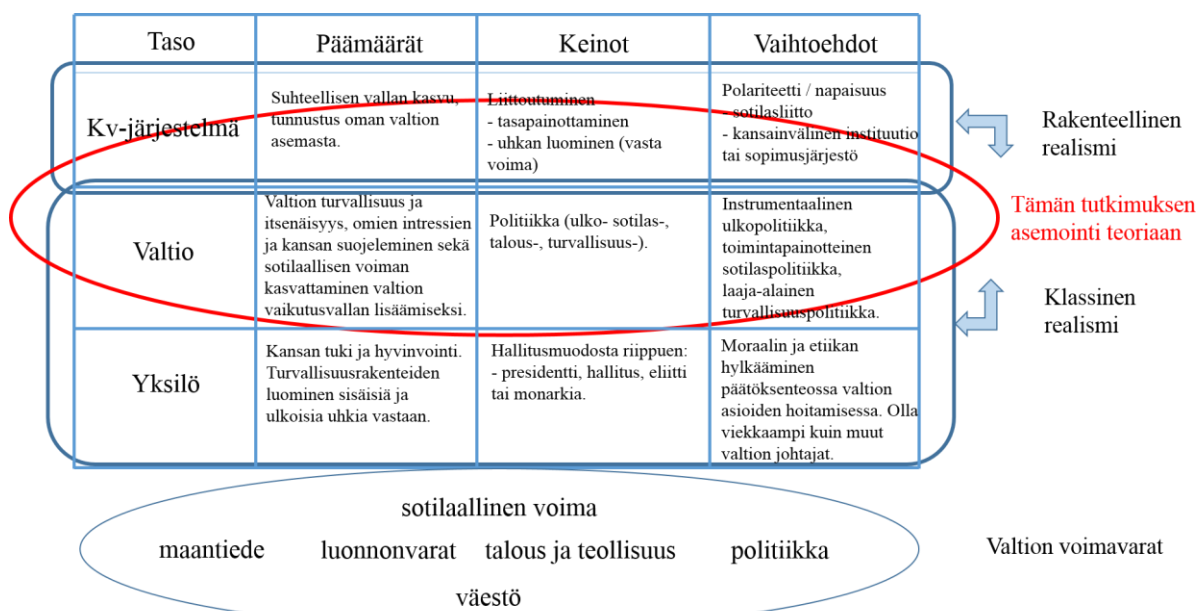
Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys perustuu klassisen ja rakenteellisen realismin taustaolettamuksiin. Tutkimuksessa hyödynnetään poliittisen realismin mukaisia valtion voimavarojen osatekijöitä selvitetessä Venäjän asemaa arktisella alueella. Osatekijöillä tarkoitetaan maantieteellisiä ja fyysisiä tekijöitä, luonnonvaroja, taloutta, sotilaallista voimaa, sekä politiikkaa. Tämä näkökulma on valtiotasolla ja voimavarojen tarkastelussa edetään alhaalta ylöspäin.

Rakenteellisen realismin teoriaa hyödynnetään instituutioiden ja kansainvälisen järjestelmän rakenteen tarkastelun kautta. Tätä käytetään arktisen alueen kansainvälisten instituutioiden tarkastelussa. Ensinnäkin pitää selvittää, mitkä ovat vallitsevat kansainväliset rakenteet tai instituutiot arktisella alueella. Toiseksi on selvitetävä, mitä varten eri rakenteet ja instituutiot on perustettu. Tämän jälkeen pyritään tulkitsemaan ja arvioida niiden vaikutuksia ja merkityksiä Venäjälle päätöksenteon kontekstissa.

Tutkimuksen keskiössä on päätöksenteko, jota tarkastellaan poliittisen realismin taustaolettamuksien ja käsitteiden kautta. Tutkimuksessa ei tulla käsittelemään yksilötasoa. Yksilöön voidaan viitata silloin, kun yksilön kannanotto on suorassa suhteessa arktisen alueen kontekstiin. Kuvio 3 esittää tämän tutkimuksen teoreettisen viitekehysten. Kuvion 3 sarakevaihtoehdot kuvaavat niitä realistisen tausta-ajattelun mukaisia vaihtoehtoja, joita valtioilla on. Punainen ympyrä kuvaa tämän tutkimuksen sijoittumista teoreettisen viitekehysten suhteen.

⁹⁶ Wohlforth (1994), 93.

⁹⁷ Wohlforth (1994), 127.

Kuvio 2. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.

2.6. Tutkimusmetodina laadullinen sisällönanalyysi

Tässä aluvuossa tarkastellaan valitun metodin toteutustapaa ja käyttöperiaatteita. Tämän tutkimuksen aineiston analyysin metodiksi valittiin laadullinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin tarkoituksena on tuottaa aineiston avulla kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä muodossa ja liittää tulokset laajempaan kontekstiin sekä muihin tutkimustuloksiin. Sisällönanalyysin avulla on mahdollista muuntaa aineisto yksinkertaisempaan muotoon analyysiä varten. Aikaisemmat tutkimukset ja tutkimusaineisto ohjasivat käyttämään tutkimusmetodina laadullista sisällönanalyysiä.

Konteksti on keskeinen elementti analysoitaessa aineistosta havaittuja merkityksiä. Konteksti tässä tapauksessa on arktinen alue. Sisällönanalyysi ei ota kantaa havaittujen merkityksien tuottamiseen, kuten esimerkiksi diskurssianalyysi, vaan se pitää havaittuja merkityksiä annettuna kyseenalaistamatta niitä. Näin ollen sillä on kuvaileva luonne.⁹⁸

Sisällönanalyysi on metodi, jonka tarkoituksena on systemaattisesti kuvata laadullisen tietoa-ineiston merkitystä. Metodien vahvuudet ovat tiivistäminen ja joustavuus. Tietoa luokitellaan ja aineistoa tarkastellaan valitusta näkökulmasta. Heikkoutena metodissa on aineiston näkökulman katoaminen ja tarkastelun jääminen pinnalliseksi, jos piilomerkitykset jätetään pois tai alkuperäinen sisältö korvataan yleistyksillä.

⁹⁸ Tuomi & Sarajärvi (2009), 102-104.

Sisällönanalyysi on metodi, jolla tarkastellaan kattavasti tutkimuksen kannalta oleellista aineistoa. Olettamukset tai ennakkokäsitykset eivät saisi rajata aineistoa. Teorialla on merkittävä osuus laadullista tutkimusta ohjaavana tekijänä. Tästä huolimatta teorian terminologinen määrittely ei ole yksiselitteistä. Teoria on yksinkertaistettuna, joukko käsitteitä ja niiden välisiä merkityssuhteita.⁹⁹ Kuten tämän raportin poliittinen realismi, joka on eräs tapa ymmärtää ja selittää valtion käyttäytymistä kansainvälisen järjestelmän sisällä. Tutkimusta ohjaavana teoriana voidaan analyysin perusteella pitää myös arktisesta alueesta muodostettua kuvaa yleisenä ilmiönä alueellisessa kontekstissa. Tämä muodostaa oman alueellisen viitekehyksen, joka määrittää Venäjän mahdollisuudet alueellisesti ja jota voidaan tarkastella päätöksenteon näkökulmasta.

Aineistoksi valikoitui Venäjän federaation presidentin hyväksymiä asiakirjoja. Aineiston valinnassa vaikutti ensinnäkin tutkimuksen maantieteellinen rajaus eli arktinen alue. Aineistoon pyrittiin valitsemaan päätöksentekoasiakirjoja, jotka olivat käännetty englanniksi tai suomeksi. Koska kaikkea aineistoa ei ollut saatavilla suomeksi, tehtiin ratkaisu käyttää sisällönanalyysissä vain englanninkielisiä käännöksiä. Mikään aineiston käännöksistä ei ole virallinen käännös, vaikka osa aineistosta on hankittu Venäjän Kremlin kotisivuilta. Aineisto rajautui taulukossa 1 näkyviin asiakirjoihin. Aineiston valintaan vaikutti myös taustateorian valinta, mikä tuotti käsitteitä, joita löytyy aineistosta. Näitä ovat muun muassa kansallinen turvallisuusstrategia ja ulkopoliittinen konseptio. Aineiston valinnassa pyrittiin hankkimaan uusimmat päätösasiakirjat, mutta esimerkiksi meridoktriini asiakirjaa päivitettiin vuonna 2015 ja tätä päivitettyä asiakirjaa ei tähän tutkimukseen otettu, koska kirjoittajalla ei ollut resursseja sen kääntämiseksi, eikä asiakirjaa löytynyt valmiiksi käännettynä.¹⁰⁰

Asiakirja	Ajankohta	Hyväksyjä
Ulkopoliittinen konseptio	30.11.2016	Putin
Kansallinen turvallisuusstrategia	31.12.2015	Putin
Sotilasdoktriini	26.12.2014	Putin
Arktisen strategian kehittäminen ja kansallinen turvallisuus	1.2.2013	Putin
Arktinen strategia	18.9.2008	Medvedev
Meridoktriini	27.7.2001	Putin

Taulukko 2. Tutkimuksen primääriaineisto.¹⁰¹

⁹⁹ Tuomi & Sarajärvi (2009), 18-19.

¹⁰⁰ Maritime Doctrine of the Russian Federation, ladattavissa venäjänkielisenä osoitteesta: static.kremlin.ru/media/events/files/ru/uAFi5nvux2twaqjftS5yrIZUVTJan77L.pdf. Katso lisäksi: <https://jamestown.org/program/russias-new-maritime-doctrine/>, luettu 12.5.2016.

¹⁰¹ Foreign Policy Concept of the Russian Federation (2016), Russian National Security Strategy (2015), Military Doctrine of the Russian Federation (2014), Strategy development of the Arctic Zone of the Russian Federation and the National Security up to 2020 (2013), Principles of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic Until 2020 and Future Perspectives (2008), Maritime Doctrine of Russian Federation 2020 (2001, päivitys 2015). Suluissa oleva vuosiluku kertoo vuoden, milloin asiakirja hyväksyttiin.

Tutkimuksen teoreettista viitekehystä käytetään hyväksi aineiston sisällönanalyysissä. Tutkimusaineiston analyysi on voimakkaasti sidottu teoreettisena viitekehystenä toimivan klassisen ja rakenteellisen realismin mukaisiin käsitteisiin: kansallinen intressi, valta ja sen jakautuminen, sotilaallinen voima sekä kansainvälisen järjestelmän rakenne, luonne ja dynamiikka.

Analyysiin ja johtopäätöksiin on sidottu vahvasti myös klassisen realismin taustaolettamuksia. Aineiston analyysin johtolauseena pyritään arviomaan, onko Venäjän päätöksenteossa havaittavissa valtopolitiikkaa arktisen alueen suhteen. Pyrkimyksenä on tulkita pitääkö Venäjä itseään arktisen alueen kontekstissa – imperialistisena vai status -quo valtiona? Taustaolettamuksena tähän hyväksytään Morgenthauin näkemykset ulkopolitiikan harjoittamisesta ja siitä, että konfliktit syntyvät intressien ei ideologian kautta.

Asiakirjojen tulkinnassa on huomioitava asiakirjojen taso. Asiakirjat ovat Venäjän presidentin hyväksymiä ja niillä vaikutetaan Venäjän kaikkiin hallinnonaloihin, mutta niiden tavoite on ohjata valtion resurssien käyttöä sekä esittää virallinen kanta miten Venäjä näkee itsensä kansainvälisessä maailmassa. Ne on tehty Venäjän kansallisten intressien näkökulmasta sekä niiden päämääränä on taata valtion turvallisuus ja suvereniteetti. Asiakirjoja tulkitaan kaikilla tasoilla Venäjän valtionhallinnossa ja niillä on myös tarkoitus informoida muita valtioita ja tutkijoita niin Venäjän ulkopuolella kuin sisällä.

Asiakirjoilla on erilainen merkitys ja suhde tutkittavaan ilmiöön. Sisällönanalyysissä on hyväksytty se tosiasia, että tekstit merkitsevät eri asioita tämän tutkimuksen näkökulmasta kuin mitä se esimerkiksi merkitsee Venäjän ulkoministerille, joka vastaa ulkopolitiikasta. Lisäksi tunnustetaan tutkimuksen tekemisessä se, että viralliset tekstit jättävät paljon kertomatta. Tämä johtuu siitä, että strategian tutkimuksen ytimessä on keinojen ja taitojen arviointia päämäärien ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Tässä tutkimuksessa ei pyritä arvioimaan kuinka tavasti Venäjä tekee päätöksensä arktisen alueen suhteen.

Asiakirjat ovat otsikoinnin perusteella jaoteltavissa: konseptioon, strategiaan ja doktriineihin. Tässä tutkimuksessa konsepti ymmärretään perusajatuksena tai ajatusrakennelmana, mitkä perustuvat poliittisen johdon ajatuksiin ja näkemyksiin siitä miten ja mihin asioihin konseptio ottaa kantaa.¹⁰² Strategia ymmärretään tälle tutkimukselle määritellyn käsitteen kautta. Doktriini ymmärretään tässä tutkimuksessa alisteiseksi strategialle. Vaikka strategia ja doktriini voidaan ”ajatussuunnasta” riippuen asettaa alistussuhteen kummin päin vain, tässä tutkimuksessa poliittinen strategia ohjaa doktriinia. Ajatussuunnalla tarkoitetaan läntisen maailman tai venäläisen ajattelun näkökantaa.¹⁰³ Sisällönanalyysin tulokset esitellään luvussa 4.4.

¹⁰² Forsström (2016), 2.

¹⁰³ Kerttunen (2010), 1.

3. ARKTISEN ALUEEN ULOTTUVUUDET

Tämä on ensimmäinen tutkimuksen pääluvuista. Luvussa määritellään tutkimuksen maantieteellinen raja- ja selvitetään mitä eri ulottuvuuksia arktinen alue pitää sisällään. Tämän tutkimuksen näkökanta painottuu arktisen alueen merkitykseen venäläisessä kontekstissa. Aluetta tarkastellaan maantieteen ja fyysisten erityispiirteiden sekä kansainvälisten rakenteiden, instituutioiden ja sopimusten kautta. Luvun lopussa määritellään tämän tutkimuksen maantieteellinen raja- ja Kappaletta tukevat liitteet, joissa on karttakuvina esitettyä tekstissä mainitut eri alueet.

3.1. Arktinen alue – määritelmät ja erityispiirteet

Arktinen alue mielletään perifeeriseksi alueeksi, missä elämän edellytykset ovat haasteelliset armottomista luonnonolosuhteista johtuen. Arktiselta alueelta puuttuu alku ja loppu. Se on kiistatta olemassa, mutta sen määrittely häilyy. Pohjoinen merialue on kiinnostanut hallitsijoita, kartantekijöitä, löytöretkeilijöitä ja tutkimusmatkailijoita jopa 500-luvulta saakka. Varhaisimmat kertomukset matkoista pohjoisilla merialueilla on julkaistu 1100-luvulla.¹⁰⁴

Maailma on ollut 1500-luvulta lähtien kiinnostunut pohjoisista merireiteistä. Arktisen alueen kartoittaminen ja löytöretket alkoivat 1500-luvun puolivälissä lähinnä eurooppalaisten kuningaskuntien johdolla. Pohjoisnapa-alueet kiinnostivat kaupallisista syistä, tarvittiin kolmas merireitti idästä länteen. Tätä kiinnostusta ajoi kilpailu idästä saatavien rikkauksien tuomisesta länteen. Tieteellinen tutkimusmatkailu arktiselle alueelle alkoi 1800-luvulla. Tutkimusmatkailun tarkoituksena oli kartoittaa arktisen alueen rannikko ja merellisten kulkuyhteyksien saavutettavuudella oli edelleen kaupallinen tarkoitus. Napaseudut olivat vielä 1900-luvun alussa maapallon viimeisimpiä valloittamattomia seutuja.¹⁰⁵

Tutkimusmatkailun keinojen ja päämäärien edellyttäjänä on toiminut teknologian ja tekniikan kehitys. Tutkimus, tiede ja talous ovat olleet päämäärien taustalla ajavia voimia. Ilma-alukset, sukellusvene sekä avaruusteknologia mahdollistavat 2000-luvulla lähes kaiken mihin ei vielä 1900-luvun alussa pystytty – kuten saavuttamaan pohjoisnavan.

¹⁰⁴ Johnson & Nurminen (2007), 111. Ensimmäiset kertomukset ovat tarunhoitoisen ja myyttisen kuningas Arthurin merimatkoista. Tiedot Arthurin matkoista on kirjoittanut Galfridus Monumetensiks vuonna 1138 valmistuneeseen teokseen *Historia Regum Britanniae* (Britannian kuninkaiden historia). Arthurin merimatkojen todenperäisyys on kiistanalainen, mutta niillä on ollut oma merkityksensä ja vaikutus Englannin merenkulun tulevaisuuteen ja sitä kautta vaikuttanut laajemmin muiden valtioiden merenkulkuun yleisesti.

¹⁰⁵ Maailmanhistorian pikkujättiläinen (2006), 454.

Nykypäivänä arktinen alue tunnetaan kansainvälisesti nimellä Arktis. Arktis tarkoittaa maapallon pohjoisnapaa ympäröivää aluetta. Kansainvälisesti arktisella alueella on useita määritelmiä. Määritelmät vaihtelevat maantieteellisen alueen, luonnonvarojen esiintymien, metsärajan, lämpötilan, väestön, rantaviivan, latitudin, ikiroudan, merijään, kasvillisuuden ja kansainvälisten sopimusten sekä eri yhteistyöjärjestöjen mukaan.

Määritelmät huomioivat eri tekijöitä, mutta samalla ne rajaavat toisia tekijöitä ulkopuolelle. Määritelmät ovat hyvin yksinkertaistettuja ja yhden tai kahden tekijän mukainen määritelmä ei kata aluetta välttämättä kokonaisvaltaisesti.

Maantieteellisesti arktisen alueen keskiössä on pohjoinen napa-alue (circumpolar north), jonka keskellä on pohjoisnapa. Tässä määritelmässä alue muodostuu pohjoista napaseutua ympäröivien alueiden mukaan. Pohjoinen napa-alue sijaitsee Jäämerellä¹⁰⁶, jota ympäröi Venäjän, Yhdysvaltojen, Kanadan, Norjan ja Tanskan (Grönlannin) maa-alueet. Näitä valtioita kutsutaan Arktisen alueen tai Jäämeren rantavaltioiksi.¹⁰⁷ Suomi, Ruotsi ja Islanti luokitellaan myös arktisiksi valtioiksi, mutta ne eivät ole rantavaltioita.

Luonnontieteellisesti alue on jaettu kolmeen vyöhykkeeseen; pohjoisarktinen, eteläarktinen ja subarktinen. Lämpötilan mukaan arktiseksi määritellään alueet, joiden kesäkuun keskilämpötila ei ylitä +10 Celsius astetta. Metsänrajan mukaan määriteltynä arktinen alue ”alkaa” vaihtumisvyöhykkeestä metsän ja pohjoisen puuttoman tundran välillä. Metsänraja noudattelee ilmastovyöhykettä, missä kylmät arktiset ilmamassat ja lämpimät eteläiset ilmamassat kohtaavat. Merialueilla arktisen alueen raja määritellään meren talvisen jääpeitteen keston perusteella.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Jäämeri tunnetaan myös nimellä Pohjoinen Jäämeri. Englanniksi Jäämeri on Polar Sea tai Arctic Sea. Jäämeri jakautuu edelleen pienempiin merialueisiin.

¹⁰⁷ Valtioita kutsutaan kansainvälisesti myös Arctic Five, tai A5 valtioiksi. Rantavaltio on valtio, jolla on rantaviivaa aluemerelle. Jokaisella valtiolla on oikeus ulottaa aluemerensä enintään 12 meripeninkulman päähän. Rantavaltion täysivaltaisuus ulottuu sen maa-alueen ja sisäisten aluevesien edustalla sekä sen saaristovesien edustalla olevaan merialueeseen, jota nimitetään aluemereksi. Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) Merioikeusyleissopimus 10.12.1982, I OSA Artikla 2, II OSA 3 Artikla.

¹⁰⁸ Lapin yliopiston Arktinen keskus, [<http://www.arcticcentre.org>], viitattu 12.7.2016.

Jäämeri on pienin maailman valtameristä ja sen koko on noin 14 000 km². Jäämeri yhdistää Pohjois-Atlantin ja Tyynen valtameren ja sen mannerjalusta ulottuu pidemmälle rannikosta kuin muilla valtamerillä, jopa 1800 kilometrin etäisyydelle. Tämä tarkoittaa sitä, että Jäämeren rantavaltioiden rannikot ovat lähes kauttaaltaan saaristovyöhykkeen sisällä. Tämä koskettaa alueita Norjan, Kanadan ja Venäjän osalta. Jäämeren pohjassa on myös kolme merkittävää harjannetta Alpha, Lomonosov ja Jäämeren keskiharjanne. Jäämeren maksimisyvyys on mitattu yli 5500 metriin, Jäämeren keskisyvyyden jäädessä alle 1000 metriin.¹⁰⁹

Yleisimmät arktisen alueen määritelmät perustuvat latitudiin (napapiiri), luonnontieteellisiin vyöhykkeisiin, lämpötilaan ja metsärajaan. Yksinkertaisimmillaan alue määritellään pohjoisen napapiirin pohjoispuoliseksi alueeksi. Napapiiri on latitudiraja, joka ympäröi maapallon pohjoisen noin 66 asteen ja 33 kaariminuutin tasalla. Pohjoisnavan ja napapiirin välisellä alueella valoisan ja pimeän ajan kestot vaihtelevat sitä enemmän mitä lähemmäksi napapiiriä tullaan.¹¹⁰

Ikiroudan mukaan määriteltynä arktinen alue kasvaa maa-alueiden osalta merkittävästi etenkin Venäjän ja Kanadan alueilla. Arktisen alueen kaikki maa-alueet ovat ikiroudan peitossa. Ikiroudan syvyys vaihtelee muutamasta metristä jopa 1500 metrin syvyyteen. Ikirouta on maaperää (kallio, sedimentti), joka on ollut alle 0 celsius asteen lämpötilassa vähintään kaksi vuotta. Ikiroudaksi luokitellaan maaperä, jonka pinta ei sulaa metriä syvemmälle kesäaikana.¹¹¹ Jatkuvan ikiroudan alueella tulee ikiroudan peittää vähintään 90 % maa-alasta.¹¹²

Kansainvälisesti sovittuja rajauksia arktisesta alueesta on useita. Ne vaihtelevat rajaajan ja tarkoituksen mukaan. Tämän kaltaisia rajauksia on Arktisen neuvoston alaisten työryhmien mukaiset rajaukset, mitkä määrittävät omat rajauksensa arktisesta alueesta. Liitteessä 1 on esitetty eri arktisen alueen määritelmiä karttaan sitoen. Arktinen neuvosto ja sen alaiset työryhmät käsitellään seuraavassa alaluvussa 3.2.

¹⁰⁹ <http://geology.com/articles/arctic-ocean-features/>; <https://www.britannica.com/place/Arctic-Ocean>, viitattu 18.7.2016.

¹¹⁰ National Snow & Ice Data Center, <https://nsidc.org/cryosphere/arctic-meteorology/arctic.html>. Pohjoinen napapiiri käytännössä merkitsee aluetta, missä aurinko ei laske kesäpäivänseisauksen jälkeen ja vastaavasti aurinko ei nouse talvipäivänseisauksen jälkeen. Pohjoisnavalla aurinko nousee ja laskee kerran vuodessa, mikä tarkoittaa sitä, että pohjoisnavalla on vuodessa kuusi kuukautta valoisa aikaa ja kuusi kuukautta pimeää aikaa.

¹¹¹ Kts ikirouta määritelmä: <https://nsidc.org/cryosphere/glossary/term/permafrost>;

¹¹² Arctic Climate Issues 2011: Changes in Arctic Snow, Water, Ice and Permafrost, 14-15.

3.2. Kansainväliset ulottuvuudet ja rakenteet arktisella alueella

Arktinen alue on pääosin merta, jäätä ja ikeroutaista maata. Arktista aluetta voi määritellä luonnontieteellisesti hyvin kirjavasti. Alue muuttuu pinta-alaltaan jopa merkittävästi kun rajataan alue yhden tai kahden rajaajan mukaan. Alue muodostuu erilaiseksi kun esitetään kysymys: kenellä on toimivaltaa arktisella alueella tai kenellä on oikeutta millekin alueelle? Kysymys koskettaa etenkin merialueita, koska maa-alueet on jaettu vuosisatojen saatossa jo arktisten valtioiden välillä suhteellisen pysyviksi.

Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimus.

Arktisten rantavaltioiden merialueet ja lainkäyttövalta määritellään kansainvälisesti merioikeusyleissopimuksella. Merta ja merialueiden hyödyntämistä koskeva kansainvälinen sopimus on vuonna 1982 allekirjoitettu Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimus.¹¹³ Sopimus syntyi useiden neuvottelujen tuloksena. Neuvotteluja pidettiin vuodesta 1958 alkaen ja ne huipentuivat kolmanteen merioikeuskonferenssiin vuonna 1982.

Merioikeusyleissopimus tuli kansainvälisesti voimaan vuonna 1994 ja sen XI-osan soveltamiseen liittyvä sopimus vuonna 1996. XI-osa käsittelee kansallisen lainkäyttövallan ulkopuolella olevia syvänmerenpohjan luonnonvarojen hyödyntämistä ja tutkimista. Näihin sopimuksiin on sitoutunut 168 (UNCLOS) ja 150 (XI-osa) valtioita.¹¹⁴ Merioikeusyleissopimus oli aikansa merkittävin kansainvälinen sopimus. 1980-luvulla sopimuksesta käytettiin nimeä ”merten perustuslaki” (A Constitution for the Oceans).¹¹⁵

1600-luvulla ilmestyi Hugo Grotiuksen (1583-1645) kansainväliseen merioikeuteen liittyvä perusteos *Mare liberium* (Vapaa meri). Merioikeusyleissopimuksen säännöt ovat peruja Grotiuksen teoksesta. Grotiuksella oli näkemys, että meri ei ole vallattavissa ja aava meri on kaikille merenkulkijoille vapaa. Grotiuksen näkemykset eivät kuitenkaan koskeneet salmia, lahtia eikä maalta näkyvää merialuetta. Nämä näkemykset ovat perusta nykyisille käsityksille valtioiden hallinta-alueiden jatkumiselle rantavaltioiden rannikon läheiselle merialueelle.¹¹⁶ Merioikeusyleissopimuksessa nämä alueet on määritelty aluemereksi ja talousvyöhykkeeksi.

¹¹³ United Nations Convention on the Law of the Sea, (UNCLOS); <http://www.un.org/depts/los/>. Merioikeusyleissopimus on luettavissa myös suomeksi; http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1996/19960050/19960050_2, luettu 15.9.2016.

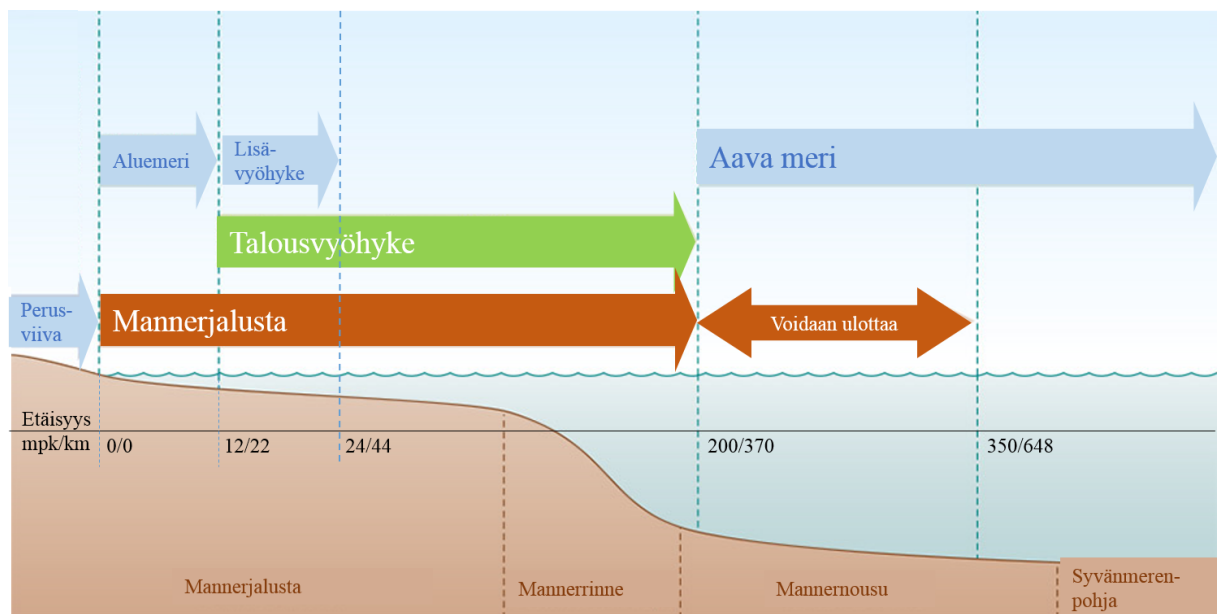
¹¹⁴ http://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The%20United%20Nations%20Convention%20on%20the%20Law%20of%20the%20Sea.

¹¹⁵ ‘A Constitution for the Oceans’, Tommy T.B. Koh, Singapore, President of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm, viitattu 19.12.2016.

¹¹⁶ Rotkirch (1983), 39-41.

Meriyleisoikeus kuuluu kansainvälisen julkisoikeuden piiriin. Se sisältää 17 osaa (I-XVII), 320 artiklaa ja yhdeksän liitettä, mitkä kattavat kaiken merestä ja niiden käytöstä; alueet ja rajoitukset, ympäristön valvonta ja -suojelu, merten tieteellinen tutkimus, taloudellinen ja kaupallinen toiminta, teknologian kehittäminen sekä ristiriitojen sovittaminen koskien merialueita. Sopimuksessa on sovittu sisäisten ja ulkoisten aluevesien rajoista, mannerjalustasta, talousvyöhykkeistä ja aavasta merestä, lippuvaltion velvollisuuksista ja rantavaltion oikeuksista.¹¹⁷

Merioikeusyleissopimus ottaa myös kantaa merenpohjan hyödyntämiseen valtioiden aluevesien ja talousvyöhykkeen ulkopuolella. Lisäksi se määrittelee valtioiden oikeuksia hyödyntää oman talousvyöhykkeensä mannerjalustaa ja siinä olevia luonnonvaroja.

Kuvio 3: YK:n merioikeusyleissopimuksen mukainen merialueen jako.¹¹⁸

Merioikeusyleissopimus jakaa meret eri vyöhykkeisiin. Vyöhykkeet ovat merkittäviä, koska sopimus takaa rantavaltioille niin oikeuksia kuin antaa velvollisuuksia. Erityistä on rantavaltion lainkäyttö- ja valvontavallan ulottaminen merialueille. Ensimmäinen merkittävä vyöhyke on aluemi.

¹¹⁷ Katso Yhdistyneiden Kansakuntien kotisivut

http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm.

¹¹⁸ Kuvio perustuu merioikeusyleissopimuksen artikloihin 3, 5, 33, 57, 76 ja 87. Kuvio on otettu

<http://worldoceanreview.com/en/wor-3-overview/environment-and-law/international-commitments/>, viitattu 14.4.2017. Kirjoittaja on muokannut kuvaa suomenkielisillä teksteillä ja lisäämällä etäisyysjanan, sekä lisävyöhykkeen.

Jokaisella rantavalttiolla on aluemi, joka ei saa ylittää 12 meripeninkulmaa (22km) perusviivasta. Perusviiva tai –linja on rannikon edustalla olevien uloimpien saarten tai saariston kautta kulkeva viiva. Perusviiva jakaa aluevedet myös sisäisiin ja ulkoisiin aluevesiin. Rantavaltion saarten tai saariston ollessa ulompana kuin 12 meripeninkulman etäisyydellä, määräytyy niiden ympärille vastaavasti aluemi. Rantavaltiot voivat ulottaa aluemerensä lisävyöhykkeen avulla 24 meripeninkulmaan (44km), jolloin rantavaltion lainkäyttöoikeus ulottuu lisävyöhykkeelle.¹¹⁹

Toinen merkittävä vyöhyke, jolla rantavaltiot saavat lisättyä merialueidensa hallintaa on talousvyöhyke (Exclusive Economic Zone, EEZ). Talousvyöhyke ei saa ulottua 200 meripeninkulmaa (370km) kauemmaksi perusviivasta, josta aluemi mitataan. Talousvyöhyke on aluemerien edustalla sijaitseva alue, joka antaa rantavaltiolle täysivaltaiset oikeudet hyödyntää merien luonnonvaroja myös merenpohjasta.¹²⁰

Rantavaltion oikeus hyödyntää luonnonvaroja yli 200 meripeninkulman ylittävällä alueella tulee kyseeseen tilanteessa, jossa mannerjalusta jatkuu mantereen luonnollisena jatkumona merenpohjassa. Rantavaltion oikeudet päättyvät kun mannerjalusta muuttuu syvänmeren alueeksi. Käytännössä rantavaltion täysivaltaisen oikeus päättyy viimeistään 350 (648km) meripeninkulman etäisyydellä perusviivasta tai 100 meripeninkulmaa kauemmaksi mitatusta 2500 metrin syvyydestä.¹²¹

Viimeinen merialueelle määritelty vyöhyke on aava meri. Aava meri on avoin kaikille. Merioikeusyleissopimus varaa aavan meren rauhanomaisiin tarkoituksiin. Määritelmää rauhanomaisiin tarkoituksiin ei sopimuksessa avata sen enempää ja sen tulkinta jää jokaisen lippuvaltion vastuulle. Aava meri on käytännössä kaikkien rantavaltioiden oikeuskäytännön ulkopuolista aluetta. Millään valtiolla ei ole täysivaltaisuutta aavalla merellä, mutta vapauksia ja etenkin velvollisuuksia on sitäkin enemmän. Vapauksiin kuuluu muun muassa merenkulku ja ylilentovapaus aavalla merellä.¹²²

¹¹⁹ YK:n merioikeusyleissopimus artiklat 3-8, 33.

¹²⁰ YK:n merioikeusyleissopimus artiklat 55-57.

¹²¹ YK:n merioikeusyleissopimus artikla 76.

¹²² YK:n merioikeusyleissopimus artiklat 87-90.

Velvollisuudet asettavat lippuvaltiolle lainkäyttö- ja valvontavallan omiin aluksiinsa, avunantovelvollisuuden muun muassa pelastustoimintaan sekä rikollisuuden estämisen. Rikolliseksi toiminnaksi aavalla merellä sopimus määrittelee orjakaupan, merirosvouden, huumeiden laittoman kaupan ja luvattomat radiolähetykset. Toiminnan estämiseksi sopimus antaa tarkastusoikeuden sekä oikeuden välittömään takaa-ajoon edellä mainittujen rikoksista epäiltyihin aluksiin ja määrittelee selkeästi lippuvaltioiden lippua käyttävien alusten aseman.¹²³

Kaikilla ranta- ja sisämaavaltioilla on oikeus harjoittaa merenkulkua aavalla merellä. Edellyttäen, että alukset kantavat kyseisen maan lippua aluksella. Käytännössä aavalla merellä ovat luonnonvarat merenpohjalla tai -pohjassa luokitellaan ihmiskunnan yhteiseksi perinnöksi, eivätkä kuulu minkään valtion hallintaan tai oikeuteen käyttöä.¹²⁴

Sota- ja valtion aluksille merioikeusyleissopimus antaa täyden koskemattomuuden ja ne kuuluvat yksinomaan sen lippuvaltion lainkäyttövaltaan, jonka lippua ne käyttävät. Valtion alukset ovat, joko valtion omistamia tai valtion hallinnassa olevat alukset ja niiden käyttötarkoitus tulee olla yksinomaan muuhun kuin kaupallisiin tarkoituksiin.¹²⁵

Merioikeusyleissopimus turvaa kaikille merenkulkijoille riippumatta vyöhykkeistä ja rajoista esteettömän kulun kansainväliseen merenkulkuun käytettävissä kapeissa salmissa sekä takaa aluksille viattoman kauttakulun käyttämisestä rantavaltioiden ulkoisten aluevesien läpi. Oikeus viattomaan kauttakulkuun ei ole ehdoton. Viaton kauttakulku koskettaa sota- ja valtion aluksia ja niiden tulee kulkea se viivytyksettä sekä uhkaamatta rantavaltioiden rauhaa ja turvallisuutta.¹²⁶ Arktisella alueella sijaitsee Beringin salmi, joka luokitellaan tähän kategoriaan.

Merioikeusyleissopimuksen perusteella perustettiin sekä Kansainvälinen merioikeustuomioistuin (The International Tribunal for the Law of the Sea, ITLOS) että Kansainvälinen merenpohjajärjestö (International Seabed Authority, ISA) ja lisäksi mannerjalustan rajaamista käsittelevä toimikunta (Commission on the Limits of the Continental Shelf, CLCS). Merioikeustuomioistuin, merenpohjajärjestö ja mannerlaattatoimikunta perustettiin merioikeusyleissopimuksen astuttua kansainvälisesti voimaan vuonna 1994 sekä 1996, jolloin XI-osa astui voimaan.

¹²³ YK:n merioikeusyleissopimus artikkelit 94, 98, 100, 108-111.

¹²⁴ YK:n merioikeusyleissopimus artikkelit 87, 94, 136-137.

¹²⁵ YK:n merioikeusyleissopimus artikkelit 95-96.

¹²⁶ YK:n merioikeusyleissopimus artikkelit 17-19, 38-44.

Merenpohjajärjestö perustettiin merioikeusyleissopimuksen XI-osan mukaisesti säätämään ja valvomaan kansainvälisen merenpohja-alueen luonnonvarojen tutkimista ja hyödyntämistä. Järjestön toimivaltaan kuuluu nimenomaan kansallisen lainkäyttövallan ulkopuolella sijaitsevat aavalla merellä olevat syvänmerenpohjan luonnonvarat, jotka kuuluvat koko ihmiskunnalle.¹²⁷

Mannerjalustan rajaamista käsittelevän toimikunnan tehtävät liittyvät yli 200 meripeninkulman päähän ulottuvien mannerjalustojen rajojen käsittelyyn. Toimikunta käsittelee sille rantavaltioiden toimittamia tietoja ja aineistoja, mitkä koskevat mannerjalustan ulkorajaa yli 200 meripeninkulman päässä omasta perusviivastaan. Lisäksi toimikunta antaa tieteellisiä ja teknisiä neuvoja rantavaltion pyytäessä.¹²⁸ Rantavaltion on annettava toimikunnalle yksityiskohtaiset tiedot rajoista sekä toimenpiteen perusteluiksi tarkoitetut tieteelliset ja tekniset tiedot mahdollisimman pian.¹²⁹

Merioikeustuomioistuimen perustaminen taustalla on ristiriitojen ratkaiseminen. Tuomioistuimen toimivalta on määritelty merioikeusyleissopimuksessa ja sen käytännöt riita-asioiden hoitamiseksi. Käytäntöinä merioikeustuomioistuimen käsittelyn lisäksi ovat sovittelumenettely ja välitysoikeudellinen (välitystuomioistuin) menettely.¹³⁰ Välitystuomioistuin voidaan toteuttaa Kansainvälisen oikeuden (International Court of Justice) sovitteluna.¹³¹

Merioikeusyleissopimus ei käsittele sotilaalliseen voimaan liittyviä asioita merialueilla. Sopimus takaa sota- ja valtioaluksille täydellisen koskemattomuuden ja vapauden merenkulkuun aavalla merellä, talousvyöhykkeellä ja myös rantavaltioiden aluevesillä viattomaan kauttakulkuun ja esteettömään kulkuun liittyen.

Arktisista valtioista merioikeusyleissopimuksen on ratifioinut kansallisesti kaikki paitsi Yhdysvallat. Tämän johdosta Yhdysvallat ei ole mukana Kansainvälisessä merioikeustuomioistuimessa ja merenpohjajärjestössä se on vain tarkkailijajäsenenä.¹³²

Arktisten rantavaltioiden kesken järjestettiin Jäämeren konferenssi toukokuussa vuonna 2008. Konferenssi tuotti Ilulissatin deklaraation, jossa kaikki viisi arktista rantavaltiota sitoutuivat käsittelemään kaikkia arktisella alueella olevia päällekkäisiä aluevaatimuksia merioikeusyleissopimuksen mukaisilla keinoilla ja menettelyillä.

¹²⁷ YK:n merioikeusyleissopimus artiklat 1, 137, 156-158 sekä IV-liite. Katso myös Kansainvälisen merenpohjajärjestön kotisivut <https://www.isa.org.jm/>, viitattu 1.4.2017.

¹²⁸ YK:n merioikeusyleissopimus liite II.

¹²⁹ YK:n merioikeusyleissopimus liite II, artikla 4. Tiedot on toimitettava viimeistään 10 vuoden kuluessa siitä, kun tämä merioikeusyleissopimus on tullut kyseisen valtion osalta voimaan.

¹³⁰ YK:n merioikeusyleissopimus liitteet VI, VII.

¹³¹ ITLOS kotisivut: <https://www.itlos.org/en/general-information/>, viitattu 1.4.2017.

¹³² International Seabed Authority Handbook 2013, 17.

VALTIO	UNCLOS		OSA XI	
	1994		1996	
	Allekirjoitus	Kansallinen ratifiointi	Allekirjoitus	Kansallinen ratifiointi
Venäjä	1982	1997	-	1997
USA	-	-	1994	-
Kanada	1982	2003	1994	2003
Norja	1982	1996	-	1996
Tanska	1982	2004	1994	2004
Suomi	1982	1996	1994	1996
Ruotsi	1982	1996	1994	1996
Islanti	1982	1985	1994	1995

Taulukko 3. Arktisten valtioiden ratifiointitilanne.¹³³

Deklaraation myötä rantavaltiot hyväksyivät laillisen viitekehysten, joka perustuu merioikeusyleissopimukseen. Samalla hyväksyttiin merioikeusyleissopimuksen viitekehys riittäväksi menettelyksi arktisen alueen merialueiden hallinnan ja niiden ristiriitojen käsittelyyn. Näin ollen rantavaltioilla ei ole tarvetta luoda uutta kokonaisvaltaista kansainvälisen lain alaista toimijaa arktisten asioiden käsittelyyn.¹³⁴

Merioikeusyleissopimuksen myötä on arktisten valtioiden omien merialueiden hallinta, oikeudet ja velvollisuudet sekä käytännöt riita-asioiden hoitamiseksi. Rantavaltiot saivat sopimuksen myötä omistusoikeuden mannerjalustojensa luonnonvaroihin. Luonnonvarojen hyödyntäminen edellyttää merenpohjan tutkimista, mitä myös merioikeusyleissopimus velvoittaa rantavaltioiden velvollisuudeksi. Liitteessä 2 on esitetty arktisen alueen talousvyöhykkeiden rajat ja eri maiden mannerjalustaan liittyviä vaatimuksia.

Arktinen neuvosto

Arktista aluetta ja sen valtioita koskettava yhteistyöhön perustuva kansainvälinen rakenne on Arktinen neuvosto. Arktinen neuvosto on instituutio, joka perustettiin vuonna 1996 Ottawan deklaraatiolla.¹³⁵ Taustalla oli vuonna 1991 solmittu Arktinen ympäristösuojelustrategia.¹³⁶

¹³³ Yhdistyneiden Kansakuntien kotisivuilta löytyy ajantasainen luettelo maista, jotka ovat ratifioineet merioikeusyleissopimuksen ja sen XI-osan. Lisäksi sivuilta löytyy kalastuskiintiösopimuksen hyväksyneet maat; http://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The%20United%20Nations%20Convention%20on%20the%20Law%20of%20the%20Sea, viitattu 1.3.2017.

¹³⁴ The Ilulissat Declaration, 28 May 2008.

¹³⁵ Declaration on the establishment of the Arctic Council, September 19, 1996, Ottawa, Canada. Luettavissa; <https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/85>.

¹³⁶ Ulkoasianministeriö; <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49685&culture=fi-FI&contentlan=1>.

Arktisen neuvoston tehtävänä on edistää arktisten valtioiden ja alkuperäiskansojen yhteistyötä. Yhteistyö keskittyy erityisesti ympäristönsuojeluun ja kestäväan kehitykseen liittyviin asioihin. Arktisen neuvoston jäsenmaina toimivat arktisen alueen valtiot: Venäjä, Yhdysvallat, Kanada, Norja, Tanska, Suomi, Ruotsi ja Islanti.

Neuvostoa johtaa vuorollaan kukin jäsenvaltio kaksi vuotta kerrallaan. Neuvostolla on lisäksi kuusi arktista alkuperäiskansajärjestöä, joilla on pysyvä edustajisto. Alkuperäiskansajärjestöt osallistuvat neuvoston työhön kaikilla sen tasoilla.¹³⁷ Neuvosto ei käsittele sotilaalliseen turvallisuuteen liittyviä asiakokonaisuuksia.¹³⁸

Arktiseen neuvostoon voidaan hyväksyä myös tarkkailijoita. Tarkkailijat voivat olla valtioita tai järjestöjä. Tarkkailijaksi voidaan hyväksyä ei-arktisia valtioita, hallitusten ja parlamenttien välisiä järjestöjä sekä muita ei valtiollisia- ja kansalaisjärjestöjä. Neuvostossa on tällä hetkellä 39 tarkkailijaa ja ne jakautuvat 13 valtioon¹³⁹, 13 hallitusten ja parlamenttien väliseen organisaatioon ja 13 ei valtiolliseen- tai kansalaisjärjestöön.

Tarkkailijajäseneltä vaaditaan muun muassa, että se tunnustaa arktisten valtioiden suvereniteetin, itsemääräämisoikeuden ja lainkäyttövallan arktisella alueella. Tarkkailija statuksella olevat jäsenet kutsutaan neuvoston kokouksiin ja he osallistuvat neuvoston työryhmien työskentelyyn.¹⁴⁰

Arktisen neuvoston päättävä elin on ulkoministerikokous, joka järjestetään joka toinen vuosi. Kaikki päätökset tehdään konsensusperiaatteella ja alkuperäiskansajärjestöjä konsultoiden. Neuvostolla on virkamieskomitea (Senior Arctic Officials), jonka tehtävänä on ohjata neuvoston toimintaa ulkoministerikokousten välissä. Vuonna 2013 perustettiin neuvostolle pysyvä sihteeristö, jonka tehtävänä on tukea ja ylläpitää neuvoston työskentelyä sekä tiedonjakaminen jäsenmaiden välillä. Sihteeristö sijaitsee Norjan Tromssassa, jossa sijaitsee myös alkuperäiskansajärjestöjen sihteeristö.¹⁴¹

¹³⁷ Arctic Council: A backgrounder; <https://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us>, viitattu 12.5.2017.

¹³⁸ Declaration on the establishment of the Arctic Council, September 19, 1996, Ottawa, Canada, 2.

¹³⁹ Iso-Britannia (1998), Saksa (1998), Puola (1998), Alankomaat (1998), Ranska (2000), Espanja (2006), Japani (2013), Kiina (2013), Intia (2013), Etelä-Korea (2013), Singapore (2013), Italia (2013), Sveitsi (2017). Vuosiluku suluissa kertoo hyväksymisvuoden tarkkailijaksi. <https://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/observers>, viitattu 5.7.2017.

¹⁴⁰ Arctic Council, Observers; <https://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/observers>, viitattu 12.7.2017.

¹⁴¹ The Arctic Council Secretariat; <https://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/the-arctic-council-secretariat>.

Neuvoston työtä tehdään pääosin työryhmissä. Työryhmät keskittyvät alueen ympäristön seurantaan, saastumisriskien tunnistamiseen, ympäristöonnettomuuksien ennakointiin, kestävän kehityksen edistämiseen, luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen ja arktisen merialueiden erityiskysymyksiin. Työryhmät tekevät tieteellistä tutkimusta ja tuottavat arvioita. Ne ovat lisäksi toteuttamassa ympäristöhankkeita ja antavat suosituksia. Työryhmät ovat: Arctic Contaminants Action Program (ACAP), Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP), Conservation of Arctic Flora and Fauna Working Group (CAFF), Emergency Prevention, Preparedness and Response Working Group (EPPR) ja Protection of the Arctic Marine Environment (PAME) Working Group. Työryhmien lisäksi neuvosto voi perustaa erillisiä asiantuntijatyöryhmiä.¹⁴² Huomionarvoista eri työryhmien työstä on mainittava, että ainakin AMAP:lla, CAFF:lla ja EPPR:lla ovat omat määritelmänsä arktisesta alueesta. Määritelmät ja lyhyet selostukset työryhmistä on esitetty liitteessä 1.

Arktinen neuvosto on myös elin, jossa neuvotellaan jäsenmaita oikeudellisesti sitovia sopimuksia. Näitä oikeudellisesti sitovia sopimuksia ovat vuonna 2011 allekirjoitettu sopimus arktisesta lento- ja meripelastuspalvelusta ja vuonna 2013 allekirjoitettu sopimus öljyntorjuntayhteistyöstä.¹⁴³

Arktisen neuvoston aloitteesta on myös perustettu arktinen talousneuvosto (Arctic Economic Council), rannikkovartiostofoorumi (Arctic Coast Guard Forum, ACGF), arktisen merenkulun parhaiden käytäntöjen informaatiofoorumi (Arctic Shipping Best Practices Information Forum) ja arktisen avomeritoiminnan viranomaisfoorumi (Arctic Offshore Regulators Forum).

Arktinen talousneuvosto

Arktinen talousneuvosto on arktisella alueella toimivien yritysten ja elinkeinoelämän järjestöjen itsenäinen organisaatio. Tavoitteena on mahdollistaa arktista suoraa yritysyhteistyötä yritysten kesken ja vastuullista talouskehitystä. Yrityksiä ja elinkeinoelämää edustaa kolme jäsentä jokaisesta kahdeksasta arktisesta jäsenmaasta sekä kaikista alkuperäiskansajärjestöistä. Talousneuvosto toimii tärkeänä yhteistyöväylänä Arktisen neuvoston ja arktisella alueella toimivien yritysten välillä. Talousneuvosto aloitti toimintansa vuonna 2016.¹⁴⁴

¹⁴² Arctic Council: A backgrounder; <https://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us>.

¹⁴³ <http://www.formin.fi/public/default.aspx?nodeid=49685&contentlan=1&culture=fi-FI>

¹⁴⁴ Arctic Economic Council; <https://arcticeconomiccouncil.com/about-us/>, viitattu 18.5.2017.

Arktinen rannikkovartiostofoorumi on itsenäinen, ei-poliittinen arktisten valtioiden operatiivisten rannikkovartiostoviranomaisten yhteenliittymä. Foorumi perustettiin vuonna 2015 Yhdysvalloissa ja siinä ovat jäsenenä kaikki arktiset valtiot. Foorumi on riippumaton Arktisen neuvoston rakenteista¹⁴⁵, mutta vahvistaa osaltaan monenvälistä yhteistyötä ja käy vuoropuhelua Arktisen neuvoston ja muiden arktisten toimijoiden kanssa.¹⁴⁶ Foorumin keskeiset tehtävät ovat arktisen alueen meripelastusyhteistyön tiivistäminen ja lento- ja meripelastussopimuksen toimeenpano, Arktisen neuvoston suositusten käytännön toteutus, parhaiden käytänteiden vaihto sekä yhteisoperointikyvyn muodostaminen, tiedon tuottaminen merelliseen turvallisuuteen liittyen, yhteisen operatiivisen tilannekuvan kehittäminen ja teknologisten ratkaisujen kehittäminen.¹⁴⁷

Arktisen neuvoston arktisen merellisen ympäristön suojelutyöryhmä (Protection of the Arctic Marine Environment, PAME) on perustanut Arktisen merenkulun parhaiden käytäntöjen informaatiofoorumin edesauttamaan Polaarikoodin toimeenpanoa. Informaatiofoorumi jakaa tietoa Polaarikoodin vaatimuksista arktisen merenkulun operoijille ja merenkulun vaikutuspiirissä olijoille. Tiedonvaihtoa käydään eri aloilla, etsintä- ja pelastustoiminnasta laivojen rakenteeseen ja varusteluun. Jäsenyys on Arktisen neuvoston jäsenmaiden, pysyvien osallistujien ja tarkkailijoiden lisäksi avoin olennaisille ammattiorganisaatioille.¹⁴⁸

Polaarikoodi on vuoden 2017 alusta voimaan astunut kansainvälisen merenkulkujärjestön (International Maritime Organisation, IMO) säädöstö. Koodi on kaikkia maita sitova normi, joka sisältää muita alueita tiukempia vaatimuksia napa-alueiden merenkulun turvallisuuden lisäämiseksi sekä ympäristöriskien ja haitallisten ympäristövaikutusten vähentämiseksi. Käytännössä polaarikoodi asettaa vaatimuksia napa-alueilla toimiville aluksille ja merenkulkuhenkilöstön pätevyyksille.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Arktisen neuvoston Emergency Prevention, Preparedness and Response (EPPR) työryhmällä on kiinteä suhde ACGF:iin. EPPR on virallinen työryhmä, joka tuottaa linjauksia ja tutkimusta kun taas ACGF on enemmän käytännön operatiivisten toimijoiden välistä kanssakäymistä, sekä Arktisen neuvoston linjausten ja suositusten tukemista ja toimeenpanoa. Näiden välinen synergia ja tavoite on suojata arktista aluetta ja turvallista toimintaa alueella.

¹⁴⁶ Suomen Rajavartiolaitos toimii vuoden 2017-2019 ACGF:n puheenjohtajana. Rajavartiolaitoksen puheenjohtajuuskauden toimintaa toteutetaan Arktisen merellisen turvallisuuden kehittämishankkeen avulla (SARC). Kts lisää; <http://www.raja.fi/tietoa/sarc>. Hanke toimeenpannaan kolmessa vaiheessa ja sitä rahoitetaan Ulkoministeriön Itämeren, Barentsin ja arktisen alueen yhteistyön rahastosta (IBA). Kts lisää IBA-rahoituksesta; <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49696&contentlan=1&culture=fi-FI>, viitattu 15.5.2017.

¹⁴⁷ <http://www.raja.fi/sarc>, viitattu 15.5.2017.

¹⁴⁸ <https://pame.is/index.php/projects/arctic-marine-shipping/the-arctic-shipping-best-practices-information-forum>, viitattu 18.5.2017.

¹⁴⁹ <http://www.imo.org/en/mediacentre/hottopics/polar/pages/default.aspx>. Katso myös Valtioneuvoston viestintäosaston tiedote; http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/selvitys-polaarikoodi-mahdollisuus-suomen-arktiselle-osaamiselle?_101_INSTANCE_3wyslLo1Z0ni_groupId=10616, viitattu 1.2.2017.

Arktisen neuvoston aloitteesta on perustettu avomeritoiminnan viranomaisfoorumi vuonna 2016. Tavoitteena foorumilla on avomeren öljynporaustoiminnan turvallisuuden parantaminen ja meren öljyllä saastumisen ehkäiseminen. Foorumin kautta vaihdetaan tietoa parhaista käytännöistä ja kokemuksista poraustoiminnan säätelystä. Tietojenvaihto voi koskea muun muassa turvallisuus- ja ympäristömääräyksiä tai öljyonnettomuuksien ehkäisyä poraustoiminnan eri vaiheissa. Jäseniä ovat arktisten maiden viranomaiset. Ulkopuolisia säätelyorganisaatioita voidaan hyväksyä myös jäseniksi.¹⁵⁰

Barentsin euroarktinen neuvosto ja alueneuvosto.

Toinen yhteistyöjärjestö Arktisen neuvoston lisäksi on Barents-yhteistyö, joka koostuu Barentsin euroarktisesta neuvostosta (Barents Euro-Arctic Council, BEAC) ja Barentsin alueneuvostosta (Barents Regional Council, BRC). Molemmat perustettiin samanaikaisesti vuonna 1993 Kirkiniemen deklaraatiolla.¹⁵¹ Barentsin euroarktisen neuvoston tavoitteena on edistää vakautta ja kestävä kehitystä Barentsin alueella. Käytännössä tämä tarkoittaa Venäjän, Norjan, Suomen ja Ruotsin pohjoisosia. Jäseniä neuvostossa on Venäjä, Norja, Tanska, Suomi, Ruotsi, Islanti ja Euroopan Unioni. Jäsenten lisäksi neuvostossa on tarkkailijamaita yhdeksän¹⁵².

Neuvoston puheenjohtajamaana toimitaan kahden vuoden ajan ja se kiertää Venäjän, Norjan, Suomen ja Ruotsin välillä. Neuvosto järjestää kahden vuoden välein ulkoministerikokouksen ja niiden välillä neuvoston työtä koordinoi virkamieskomitea (Committee of Senior Officials, CSO). Barentsin alueneuvosto on maakuntatason neuvosto, joka luo yhteistyöhön aluetason tuntemuksen. Alueneuvoston jäseninä toimivat Venäjän, Norjan, Suomen ja Ruotsin pohjoisosien maakunnat, läänit, tasavallat, alueet ja piirikunnat.¹⁵³

Barents-yhteistyön käytännön työ tehdään kuten Arktisessa neuvostossa, työryhmissä molempien neuvostojen osalta. Työryhmistä osa on hallitusten välisiä, osa alueellisia ja osa hallitusten ja alueiden yhteisiä työryhmiä. Barentsin euroarktisen neuvoston työryhmät keskittyvät pelastustoimintaan, ympäristöön ja ilmastonmuutokseen, talouteen ja liikenteeseen.

¹⁵⁰ Arctic Offshore Regulators Forum (AORF) Terms of Reference, 2016: <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1729>, viitattu 20.5.2017.

¹⁵¹ https://www.barentsinfo.fi/beac/docs/459_doc_KirkenesDeclaration.pdf, viitattu 10.6.2016.

¹⁵² Alankomaat, Iso-Britannia, Italia, Japani, Kanada, Puola, Ranska, Saksa ja Yhdysvallat.

¹⁵³ Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region; <http://www.barentscooperation.org/en/About>, viitattu 17.5.2017.

Alueneuvoston työryhmät keskittyvät ympäristöön, investointi- ja taloudelliseen yhteistyöhön sekä liikenteeseen ja logistiikkaan. Neuvostojen yhteiset työryhmät keskittyvät kulttuuriin, koulutukseen ja tutkimukseen, energiaan, terveyteen ja sosiaalisiin asioihin, turismiin ja nuoriin.¹⁵⁴

Alkuperäiskansajärjestöt ovat myös mukana Barents-yhteistyössä. Heillä on oma työryhmänsä, jonka tarkoituksena on turvata omat oikeudet, taloudelliset perustat, yhteiskunnan, kulttuurin ja kielen. Barentsin alkuperäiskansatyöryhmällä on erillisoikeus osallistua myös muiden työryhmien kokouksiin.¹⁵⁵ Barents-yhteistyöjärjestöllä on oma kansainvälinen Barents-sihteeristö (International Barents Secretariat, IBS), joka palvelee sekä hallitustenvälistä että alueellista Barents-yhteistyötä. Sihteeristö perustettiin vuonna 2008 ja se on sijoitettu Norjan Kirkniemeen.¹⁵⁶

	Barents-yhteistyö 1993		Arktinen neuvosto	Ilulissant deklaratio	Pelastuspalvelu sopimus	Öljyntorjunta sopimus	Rannikko-vartiosto foorumi (itsenäinen)	Avomeri-toiminnan foorumi	Talous-neuvosto (itsenäinen)	Merenkulun informaatiofoorumi
	BEAC	BRC								
Venäjä	(J)	(J)	(J)	x	x	x	x	x	x	x
USA	(T)		(J)	x	x	x	x	x	x	x
Kanada	(T)		(J)	x	x	x	x	x	x	x
Norja	(J)	(J)	(J)	x	x	x	x	x	x	x
Tanska	(J)		(J)	x	x	x	x	x	x	x
Suomi	(J)	(J)	(J)		x	x	x	x	x	x
Ruotsi	(J)	(J)	(J)		x	x	x	x	x	x
Islanti	(J)		(J)		x	x	x	x	x	x

Taulukko 4. Yhteistyörakenteet arktisella alueella

3.3. Arktisen alueen muutosvoimat ja niiden vaikutukset

Alaluvussa on tarkoitus käsitellä kahta tekijää, joilla on vaikutusta arktisen alueen suhteen. Ensimmäisenä käsitellään ilmastonmuutos ja toisena taloudellinen potentiaali. Tutkimuksessa on rajattu ympäristönsuojelu ja yhteiskunnalliset asiakokonaisuudet ulkopuolelle, mutta tutkimuksen alueellista näkökulmasta näillä tekijöillä on vaikutusta arktisen alueen tulevaisuuteen. Etenkin arktisten valtioiden, mutta myös ei arktisten valtioiden tulevaisuuden intressit arktisella alueella voivat lisääntyä ilmastonmuutoksen vaikutusten myötä. Tämä kiinnostuksen lisääntymisen taustalla on taloudellisen potentiaalin lisääntyminen arktisella alueella.

¹⁵⁴ <http://www.barentscooperation.org/en/Working-Groups>.

¹⁵⁵ <http://www.barentscooperation.org/en/Working-Groups/Working-Group-of-Indigenous-Peoples>.

¹⁵⁶ <http://www.barentscooperation.org/en/About/International-Barents-Secretariat>.

Ilmastonmuutos on globaali voima, jonka vaikutus on nähtävissä kaikkialla maapallolla. Ilmastonmuutoksen vaikutukset voidaan mitata keskilämpötilan nousuna. Toisena päämittarina ilmastonmuutoksen vaikutuksista on arktisen alueen jääpeitteen sulaminen. Näiden mittareiden kautta arvioidaan globaalia ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia maapallon ilmastoon. Näiden mittareiden tulokset muuttuvat vuosittain huonompaan suuntaan, lämpötila siis nousee ja arktisen alueen jääpeitto vähenee vuosittain.¹⁵⁷

Arktisen alueen näkökulmasta sitä uhkaa molemmat sekä ilmanlämpötilan nousu että jään ja lumen sulaminen, joka on lämpötilan nousun seurausta. Asian vakavuutta lisää vielä se että, lämpötilan nousu arktisella alueella on korkeampaa kuin muualla maailmassa. Trendi, jonka odotetaan jatkuvan tulevaisuudessa. Lämpötilan nousu arktisella alueella vahvistaa myös globaalilla tasolla lämpötilan nousua. Tämä sen vuoksi, että kun lumi ja jää sulaa se paljastaa maata ja vettä, jonka tumma pinta absorboi enemmän auringosta tulevaa lämpöä ja näin lämmittää enemmän maa ja vesiainesta, mikä osaltaan lisää kokonaislämpötilaa. Lumi ja jää sen sijaan reflektioivat auringon lämpöä takaisin avaruuteen. Muita ympäristöön kohdistuvia vaikutuksia on myös havaittu. Näitä ovat muun muassa ikeroudan sulaminen, puurajan siirtyminen pohjoisemmaksi sekä maaperän kuluminen.¹⁵⁸

Merijään sulaminen on lisääntynyt vuosittain lähes koko 2000-luvun. Tästä on kiistatonta aineistoa. Yhdysvalloissa Boulderin Yliopiston National Snow & Ice Data Center (NSIDC) tutkii lumen ja jään sulamista napa-alueilla. Heidän tutkimustulostensa perusteella voidaan osoittaa jään sulamisen määrä. Liitteessä 3 on kuvattu NSIDC:n viimeisimpiä tuloksia.

Meren jääpeitteen vähyys mahdollistaa arktisen alueen merten käytettävyyttä tulevaisuudessa. Arktisen alueen läpi kulkevia meriteitä (väyliä) on kolme, joista yksi on Venäjän rannikon kautta kulkeva Koillisväylä, toinen Kanadan rannikon kautta kulkeva luoteisväylä sekä kolmas pohjoisnavan kautta kulkeva keskiväylä.¹⁵⁹ Liitteessä 4 on esitetty edellä mainitut merireitit.

¹⁵⁷ <https://www.nasa.gov/feature/goddard/2016/climate-trends-continue-to-break-records>, viitattu 29.11.2016.

¹⁵⁸ Stang (2015), 11-13.

¹⁵⁹ Koillisväylää kutsutaan Northern Sea Route, (NSR), Northeast Sea Route sekä Northeast Passage, luoteisväylää kutsutaan Northwest Sea Route sekä Northwest Passage ja pohjoisnavan kautta kulkevaa väylää kutsutaan Central Arctic Shipping Route, <http://portlets.arcticportal.org/shipping-routes>, viitattu 13.6.2017.

Euroopan ja Aasian pohjoispuolelta kulkeva Koillisväylä on Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välinen meritie. Koillisväylän purjehti ensimmäisenä läpi suomalaissyntyinen A.E. Nordenskiöld vuosina 1878–1879. Nordenskiöld kulki reitin läpi lännestä itään ja matkan tarkoituksena olivat kaupalliset ja tieteelliset tekijät. Koillisväylä on historiallisesti tarkasteltuna merkinnyt Venäjälle ensisijaisesti pohjoisten alueiden liikenne ja kuljetusongelmien ratkaisua eikä niinkään läntisten meriyhteyksien kehittämistä. Koillisväylä lyhentää matkaa melkein puolella verrattuna Suezin kanavan kautta kulkevaa reittiä.¹⁶⁰

Koillisväylä on Venäjän kansallisen lainsäädännön alainen. Vuonna 2013 astui voimaan Venäjä kansallisen lainsäädäntö, jossa määriteltiin Koillisväylän sijainti ja siellä merenkulkua velvoittavia sääntöjä. Laki velvoitti perustamaan Koillisväylälle hallinnon sekä määrittämään säännöt jäämurtajien avustamisesta, luotsaus toiminnasta ja radiolaitteiston käytöstä.¹⁶¹ Koillisväylän hallinto perustettiin vuonna 2013 ja sen tehtävänä on toimia ylimpänä hyväksyjänä sen liikenteelle. Koillisväylän hallinto antaa myös hyväksynät jääluotsauksesta sekä toimii avustajan roolissa pelastustoiminnan järjestämisessä että ympäristön pilaantumisen ehkäisemisessä. Hallinto antaa myös suosituksia Koillisväylän kehittämisestä ja seuraa jäämurtajien toimintaa. Hallinnolla on myös tärkeä rooli informaation keräyksessä ja aluetta koskevien arviointien ja analyysien tuottamisessa sekä jakamisessa. Liitteessä 5 on esitetty Koillisväylän eri reitit.¹⁶² Koillisväylän liikenne on pääosin venäläistä liikennettä ja vuositasolla määrät eivät ole rajusti nousseet. Vuonna 2015-2016 väylän kulki alle 20 alusta vuodessa, joista valtaosa oli Venäjän lipun alla. Vuonna 2014 sen kulki yli 30 alusta.¹⁶³

Merijään sulaminen avaa merialueita ja helpottaa alusten kulkemista arktisella alueella. Lisäksi se mahdollistaa alueen tutkimista sekä mahdollistaa luonnonvarojen etsimistä ja hyödyntämistä. Vaikka ilmastonmuutoksen vaikutukset mahdollistavat paremmin arktisen alueen merenkäyttöä ja hyödyntämistä tulevaisuudessa, ei ilmastonmuutos ole käytön ja hyödyntämisen taustalla lisäävä tekijä, vaan globaalit energiemarkkinat määräävät etenkin luonnonvarojen hyödyntämisen ajavan voiman.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Juntunen (2014), 11.

¹⁶¹ The Federal Law of Shipping on the Water Area of the Northern Sea Route, epävirallinen käännös, http://www.nsr.ru/en/ofitsialnaya_informatsiya/zakon_o_smp.html, viitattu 13.6.2017.

¹⁶² http://www.nsr.ru/en/ceci_funksii/, viitattu 29.6.2017.

¹⁶³ http://www.arctic-lio.com/nsr_transits, viitattu 13.7.2017.

¹⁶⁴ Stang (2015), 16.

Arktisen alueen vapautuminen etenkin merijäästä, lisää yleistä käsitystä siitä, että öljyn ja muiden luonnonvarojen hyödyntäminen lisääntyy tulevaisuudessa. Toisena lisääntyvänä tekijänä voidaan pitää meriliikenteen käyttämät väylästä arktisen alueella. Meriliikenne pitää myös sisällään turismin. Suuret matkustaja-alukset ovat myös alkaneet tehdä matkoja arktiselle alueelle.¹⁶⁵ Matkustaja-alukset ovat käyttäneet lähinnä luoteisväylää. Suurten matkustaja-alusten lisääntyminen arktisen alueen väylästä lisää merkittävästi riskiä alusonnettomuuksille. Näiden onnettomuuksien luonne voivat olla hyvinkin vakavia kahdesta syystä: ihmishenkien menettämisen ja ympäristön pilaantumisen johdosta. Lisäksi onnettomuuksien pelastuspalvelu on haastavaa, luonnonolojen, etäisyyksien ja käytettävien resurssien näkökulmasta.

Merireittien ja väylästäöjen käyttöön liittyy monia kysymyksiä, jotka määrittelevät tulevaisuudessa niiden käytettävyyssasteen. Ensinnäkin mikä edellä mainituista väylästä tule olemaan se jota käytetään ja mitkä ovat käyttötarkoitukset? Tullaanko niitä käyttämään rahti, öljy vai matkustaja-alusten väylästäöinä. Nousevatko liikennemäärät väylästäöillä vaikka merijää ei kokonaan alueelta sula? Merijää asettaa vaatimuksia alusten rungoille sekä voi pakottaa alusten käyttämään jäänmurtajien palveluja. Ja viimeisenä voidaan kysyä, minkälaiselle meriliikenteelle arktisen alueen väylästäöt ovat soveltuvimpia? Kysymysten taustalla on ilmastonmuutoksen vaikutukset arktiseen alueeseen.

”Don’t Worry, Be Happy”. Venäjän presidentti Vladimir Putin päätti keskustelun tunnettuun lausahdukseen kun oli kyse Yhdysvaltojen irtautumisesta Pariisin ilmastopimuksesta kesälä 2017. Pietarin kansainvälisessä talousfoorumissa esiintynyt Putin antoi hyvin sovittelevan ja rauhoittelevan kannanoton Yhdysvaltojen päätökseen todeten, että kaikki kansallisvaltiot tekevät omat päätöksensä ja ratkaisunsa itsenäisesti liittyen ilmastopimukseen.¹⁶⁶ Putinin rauhoittelevaa sävyä ja optimismia ei ollut havaittavissa muiden arktisten valtioiden poliittisen johdon lausunnoissa presidentti Trumpin päätöksen jälkeen.¹⁶⁷

Pariisin ilmastopimus on merkittävä sopimus arktisen alueen kannalta, koska ilmastonlämpenemisen arvioidaan vaikuttavan nopeammin siellä kuin muualla maapallolla. Huomionarvoista on, että Venäjä on allekirjoittanut Pariisin ilmastopimuksen runkoasiakirjan, mutta ei ole ratifioinut sitä kansallisesti.¹⁶⁸

¹⁶⁵ <https://www.theguardian.com/environment/2016/aug/13/large-cruise-ship-voyage-arctic-ice-crystal-cruises>, viitattu 15.11.2016.

¹⁶⁶ Venäjän federaation presidentin viralliset kotisivut; <http://en.kremlin.ru/events/president/news/54667>, viitattu 4.6.2017. Putin osallistui 2.6.2017 SPIEF:ssa (Saint Petersburg International Economic Forum) järjestettyyn keskustelupaneeliin.

¹⁶⁷ <https://thebarentsobserver.com/en/2017/06/arctic-countries-blast-trump-decision-withdraw-paris-climate-deal>

¹⁶⁸ Yhdistyneiden kansakuntien ilmastopimussihteeristö: http://unfccc.int/paris_agreement/items/9444.php, viitattu 4.6.2017.

Pariisin ilmastopöytäkirja on laaja kansainvälinen sopimus, joka hyväksyttiin YK:n ilmastokokouksessa Pariisissa joulukuussa 2015. Sopimuksen on ratifioinut 144 maata. Sopimuksen ratifioineet maat ovat sitoutuneet alentamaan päästöjään ilmastomuutoksen hillitsemiseksi. Tavoitteena on pitää maapallon keskilämpötilan nousu selvästi alle kahden asteen. Sopimuksella pyritään toimiin, jotka rajaavat lämpötilan nousun alle 1,5 asteen. Tämä saavutetaan muun muassa päästövähennystavoitteilla, pitkän aikavälin tavoitteella ilmastomuutokseen sopeutumiseksi ja rahavirtojen sovittamisella vähähiiliseen ja ilmastokestävään kehitykseen. Ilmastopöytäkirjan toisena merkittävänä tavoitteena on saavuttaa maailmanlaajuisen kasvihuonekaasujen päästöjen huippu mahdollisimman nopeasti. Huipun saavuttamisen jälkeen päästöjä pyritään vähentämään nopeasti siten, että ihmisen aiheuttamat kasvihuonepäästöt ja nielut¹⁶⁹ ovat tasapainossa vuosisadan jälkipuoliskolla.¹⁷⁰

Venäjän kanta ilmastopöytäkirjaan oli Putin mukaan, että Venäjä ei halua sitoutua ilmastopöytäkirjan mukaisiin tavoitteisiin vaan Venäjällä on omat tavoitteensa, jotka ovat suhteessa parempia, mutta pidemmällä aikavälillä. Putinin mukaan Venäjä on sitoutunut vähentämään päästöjä vuoden 1990 määrästä 70 % vuoteen 2030 mennessä. Putinin näkemyksen mukaan Yhdysvaltojen kansallinen tavoite oli 26 - 28 % vähennys vuoteen 2025 mennessä.¹⁷¹

3.4. Luonnonvarojen hyödyntäminen

Arktisen alueen kulkukelpoisuus on herättänyt myös luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvän kiinnostuksen. Luonnonvarat on määritelty merioikeusyleissopimuksessa tarkoittavan kaikkia kiinteitä, nestemäisiä tai kaasumaisia mineraalivaroja, mukaan luettuina monimetallinoduulit, jotka sijaitsevat merenpohjan alueella joko merenpohjalla tai sen sivustassa. Lisäksi se määrittää, että merenpohja-alueelta nostettuja luonnonvaroja kutsutaan ”mineraaleiksi”.¹⁷² Tässä määritelmässä on huomioitava, että se koskettaa vain merenpohjaa.

¹⁶⁹ Kasvihuonepäästöt ovat joko maaperästä tai kasvillisuudesta vapautuvia kasvihuonekaasuja, kun taas nieluilla tarkoitetaan maaperän tai kasvillisuuden ilmacehstä sitomaa hiiltä. Suomessa vastuullinen viranomais on Metsäntutkimuslaitos, joka vastaa kasvihuonepäästöjen laskennasta ja raportoinnista. Kts lisää www.metla.fi/metla/esitteet/viranomais-esitteet/kasvihuonekaasut-vir.pdf.

¹⁷⁰ Suomen Ympäristöministeriön viralliset kotisivut; Pariisin ilmastopöytäkirja, <https://ym.fi/pariisi2015>.

¹⁷¹ <http://en.kremlin.ru/events/president/news/54667>, viitattu 4.6.2017.

¹⁷² YK:n merioikeusyleissopimus XI OSA, 133 artikla.

Luonnonvaroilla on merkittävä vaikutus talouteen, niin globaalisti kuin alueellisesti. Arktisella alueella on tähän oma osuutensa. Arktisen alueen luonnonvarojen potentiaali lisää alueen kiinnostusta myös alueen ulkopuolisille toimijoille. Käsiteltäessä luonnonvaroja arktisella alueella tulee kysymykseen tutkimus ja tieto. Merkittävin luonnonvarojen esiintymien tutkimus on vuodelta 2008, jonka teki Yhdysvaltojen Geologian laitos.¹⁷³ Tässä tutkimuksessa kartoitettiin ja arvioitiin arktisella alueella olevan 22 % maailman vielä löytämättömistä öljy ja maakaasuesiintymistä. Määrä, joka on kaikesta maailman vielä löytämättömästä öljystä 13 % sekä maakaasusta 30 %. Tutkimus osoitti lisäksi, että nämä esiintymät ovat valtaosin merenpohjan alueella.

Näitä tietoja käsitellessä on hyvä ymmärtää, että Yhdysvaltalainen tutkimus on lähes 10 vuotta vanha, eikä siihen ole tullut vastaavan tasoista päivitystä. Alueellisia päivityksiä on tehty ja näistä ainakin kaksi on Venäjän alueella ja sijoittuvat länsi Siperian alueelle ja Laptevinmeren alueelle.¹⁷⁴ Tutkimuksen teossa on myös muutama olennainen asia, mitä pitää huomioida. Ensinnäkin tutkimus kartoitti vain sellaisia alueita missä voi hyödyntää näitä luonnonvaroja. Tämän lisäksi tutkimuksen tiedot perustuvat geologisiin todennäköisyyksiin ei todellisiin löytöihin. Kolmanneksi tutkimuksessa ei otettu huomioon kustannuksia luonnonvarojen hyödyntämisestä.¹⁷⁵

Luonnonvarojen hyödyntämisessä on otettava globaalit trendit huomioon. Arktisen alueen luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvää ryntäystä ei ole odotettavissa. Tähän on kolme syytä. Ensimmäisenä on Yhdysvalloissa lisääntyvä liuskekaasu ja sen markkinat. Toisena öljyn alhainen hinta sekä viimeisenä talouspakotteet Venäjää vastaan.¹⁷⁶

Liuskekaasun tulevaisuus on vielä epävarma, mutta se on aiheuttanut Yhdysvaltojen riippuvuuden laskemisen muiden tuottaman kaasun osalta. Tästä esimerkkinä Venäjän Barentsinmerellä olevan Stokmanovskin kaasuesiintymän kehitystyön lopettaminen vuonna 2012, missä yhtenä syynä oli Yhdysvaltojen markkinoiden poistuminen, toisena syynä oli rahoituksen kaatuminen hankkeelle.¹⁷⁷ Liitteessä 7 on kuvattu arktisen alueen luonnonvarojen esiintymät.

¹⁷³ U.S. Geological Survey, USGS: Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle, <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/>, viitattu 14.5.2016.

¹⁷⁴ Katso <https://energy.usgs.gov/RegionalStudies/Arctic/TabId/579/PgrID/4390/PageID/1/Default.aspx>, viitattu 14.5.2016.

¹⁷⁵ Keil (2015), 22.

¹⁷⁶ Keil (2015), 24.

¹⁷⁷ Keil (2015), 25; <http://bellona.org/news/fossil-fuels/gas/2012-08-russias-giant-shtokman-gas-field-project-put-on-indefinite-hold-over-cost-overruns-and-failed-agreements>, viitattu 15.5.2017.

Stokmanovskin esiintymä on merkittävä Barentsinmerellä noin 600 km päässä rannikolta sijaitseva alue, jonka maakaasun määräksi arvioidaan yli 4 triljoonaa kuutiometriä. Alue löydettiin vuonna 1988, ja vuodesta 1993 sitä on tutkittu ja tehty valmisteluja sen kaasuvarojen hyödyntämiseksi. On arvioitu, että hyödyntämällä alueen kaasua vuosittain noin 60 miljardia kuutiometriä kaasua riittäisi 50 vuodeksi. Vedenalaisten kaasukenttien tuotannon kehittäminen vaatii valtavasti työtä ja pääomaa, joka on arviolta jopa 18 miljardia dollaria.¹⁷⁸

Öljyn hinta on suurimpia maailmantalouteen vaikuttavia tekijöitä. Arktisen alueen osalta öljyn hinnan merkitys voidaan nähdä investointien näkökulmasta. Niin kauan kuin öljyn tuottamisen hinta on riittävän alhaalla, ei arktisen alueen öljyvarannoilla tule olemaan merkittäviä investointihankkeita. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että arktisen alueen luonnonvarojen tässä tapauksessa öljyn hyödyntäminen olisi loppunut tai uusien alueiden käyttöönottoa ei suunniteltaisi.¹⁷⁹

Talouspakotteet Ukrainan kriisin ja Krimin liittämisen jälkeen vuonna 2014 ovat vaikuttaneet Venäjän suunnitelmiin merellisten öljynporauskenttien kehittämiseksi. Euroopan Unionin sekä Yhdysvaltojen pakotteet koskettavat taloudellisten pakotteiden lisäksi kalustoa, teknologiaa ja niitä tuottavia palveluita, joita tarvitaan öljyn poraamiseksi merenpohjasta. Tähän lisätynä öljyn hinta ei tule edesauttamaan arktisen alueen luonnonvarojen hyödyntämistä. Varsinkin jos pakotteet Venäjää kohtaan jatkuvat pitkään.¹⁸⁰

3.5. Venäjän arktinen alue

Venäjä on pinta-alaltaan maailman suurin valtio. Venäjä on myös suurin arktisen alueen ranta-valtio. Aikavyöhykkeitä Venäjällä on 11, joka on eniten maailmassa yhden valtion sisällä. Arktinen alue on historiallisesti Venäjälle, Neuvostoliitolle ja Venäjän imperiumille merkittävä alue, jonka hallintaan on käytetty aikojen saatossa valtavasti resursseja. Tänä päivänä Venäjällä on arktisella alueella huomattavia intressejä talouden, turvallisuuden ja kansainvälisen yhteistyön suhteen.

¹⁷⁸ Juntunen (2012), 88.

¹⁷⁹ Keil (2015), 25.

¹⁸⁰ Keil (2015), 26.

Venäjän arktisen alueen määritelmä on yhtäläillä useamman eri tulkinnan kohteena. Seuraavaksi käsitellään miten venäläiset määrittävät arktisen alueensa. Ensimmäisenä käsitellään Venäjän vuoden 2009 arktisen strategian määritelmää. Siinä alue määritellään vyöhykkeeksi, johon kuuluu kokonaisuudessaan tai osia Jakutian tasavallasta, Murmanskin ja Arkangelin alue, Krasnojarskan, Nenetsian, Jamalo-Nenetsian ja Tšukotkan itsenäiset piirikunnat, saaristo sekä saaret, aluevedet, talousvyöhyke ja mannerjalusta Jäämeren alueella. Määritelmä perustuu Neuvostoliiton aikaan tehtyihin sopimuksiin, jotka määrittävät mitkä alueet kuuluivat Neuvostoliiton alueelle. Alueen rajoja voidaan muuttaa venäläisen lainsäädännön sekä kansainvälisten normien tai sopimusten mukaisesti niiden osalta, joissa Venäjä on sopimusosapuolena.¹⁸¹

Samainen strategia kuvaa alueen yleisesti: ”Arktinen alue – pohjoinen maapallon alue, johon kuuluvat syvävetinen Pohjoisen jäämeren keskiallas, sitä ympäröivät matalavetiset merialueet saarineen sekä näihin vesialueisiin rajoittuvat Euroopan, Aasian ja Pohjois-Amerikan mannernten ranta-alueet. Arktisen alueen reunamilla on viisi valtiota, jotka hallitsevat talousvyöhykeitään ja mannerlaattaa Pohjoisella jäämerellä – Venäjä, Kanada, Yhdysvallat, Norja ja Tanska.”¹⁸² Tämä arktisen alueen määritelmä osuus on asiakirjan ainoa viite samalla. Ensimmäinen määritelmä kuvaa aluetta mihin kyseinen strategia kohdistuu ja jälkimmäinen, miten Venäjä asemoi itsensä ja määrittää alueen yleisellä tasolla, myös nimeämällä muita valtioita.

Kolmas venäläinen määritelmä arktisesta alueesta on määritelmä, jossa on Arktisessa strategiassa (2009) määritettyjen alueiden lisäksi tarkennettuna pohjoiset kunnat Komin tasavallasta. Tämä on Venäjän Arktisen neuvoston kotisivulla oleva määritelmä, joka kuvaa enemmän Venäjän alueellista yhteistyötä muiden valtioiden ja alueiden välillä. Komin tasavallan liittäminen arktiseen alueeseen on seurausta Barents euroarktisen yhteistyöstä, jonka yhteistyöalueeseen kuuluu myös Komin tasavallan alue.¹⁸³

Tässä tutkimuksessa keskitytään Venäjän arktiseen alueeseen. Arktisen strategian 2009 yleinen määritelmä kuvaa paremmin poliittisten tavoitteiden kautta aluehallintaa ja oikeuksia niin merten hyödyntämisessä kuin lainkäyttövallan ulottamisessa. Lopulta nämä, määrittelevät Venäjän federaation pohjoiset rajat sitoen ne merioikeusyleissopimuksen mukaisiin etäisyyksiin. Tässä tutkimuksessa keskitytään tähän yleiseen rajaukseen, koska se kuvaa aluetta parhaiten ja siinä on tulkittavissa kansainvälisen lain, tässä tapauksessa merioikeusyleissopimuksen, mukaisia ulottuvuuksia.

¹⁸¹ Venäjän federaation arktisen alueen politiikan perusteet vuoteen 2020 (2009), kohta I-2. Tästä eteenpäin kyseistä asiakirjaa käsitellään nimettynä: Arktinen strategia 2009.

¹⁸² Arktinen strategia 2009, suomenkielinen käännös Jämsén (2011), 32.

¹⁸³ Venäläisten määritelmä Arctic Council www-sivuilla: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/member-states/russian-federation>, luettu 12.1.2016.

3.6. Johtopäätökset

Arktisen alueen maantieteellistä tutkimusta on edesauttanut teknologian ja tekniikan kehitys 1900-luvun alusta alkaen. Kartantekeminen alueesta on mahdollista nykypäivänä satelliittikuvien ja muiden erilaisten mittaustekniikoiden ansiosta. Luonnonolot ovat säilyneet armottomina. Elämä ei ole alueella helppoa. Alueen määrittämisessä käytetään paljon hyväksi Arktisen neuvoston eri työryhmien määritelmiä. Nämä ovat varmasti ihan sopivia määritelmiä, mutta on huomioitava, että ne ovat myös tutkimuksen ja tiedonkeräyksen kohteena. Työryhmät ja ohjelmat rajaavat aluetta omien tutkimusten ja seurantavastuidensa näkökulmasta, mutta niillä ei ole juridisia vaateita eivätkä ne päde kansainvälisen lain silmissä. Toisin sanoen rajaukset ovat työryhmien viitekehyksiä, jonka sisällä he toimivat ja tutkivat aluetta.

Merioikeusyleissopimus tuo arktiselle alueelle suhteellisen selkeät rajat. Samalla se määrittää rantavaltioiden oikeudet ja velvollisuudet merialueilleen. Sotilaalliseen toimintaan se ei ota muulla tavoin kantaa kuin antamalla sota-aluksille täydellisen koskemattomuuden. Aava meri on varattu rauhanomaisiin tarkoituksiin. Sopimuksesta ei kuitenkaan käy ilmi miten rauhanomaisiin tarkoituksiin pitäisi tulkita. Merenkäyttöön sopimus antaa selkeät oikeudet. Lisäksi se tuo keinoja käsitellä riita-asiat kansainvälisessä oikeudessa.

Arktinen neuvosto on ollut jo yli 20 vuotta toiminnassa. Ympäristönsuojelusta lähtenyt instituutio on tuottanut paljon tutkimusta ja tietoa arktisen alueen kehityksestä ja pyrkinyt parantamaan alueelle kohdistuvia vaikutuksia. Neuvostolla on useita työryhmiä, jossa varsinainen työ tehdään. Neuvoston ylin päätösvalta on ulkoministeri tasan kokous, jossa päätökset tehdään. Onko neuvoston työryhmärakenne sitten niin toimiva ratkaisu? Onko kaikilla päättäjillä se oikea tieto, jonka pitäisi tuottaa ajattelun kautta oikea päätös? Lisäksi mikä on Arktisen neuvoston rooli maailmanpolitiikassa? Arktinen neuvosto voi päättää asioita arktisen alueen hyväksi, mutta se tapahtuu konsensus periaatteella, jolloin jos jokin valtio kokee, että sen intressit tulevat uhatuksi se ei tule suostumaan päätökseen. Arktisessa neuvostossa istuu myös ei rantavaltiot, kuten Suomi, Ruotsi ja Islanti. Rantavaltioilla on omat rajansa valvottavana ja maansa puolustettavana.

Viimeisten vuosien aikana ovat Arktisen neuvoston erilaiset foorumit lisääntyneet. Merkittävimpänä niistä voidaan mainita rannikkovartiosto foorumi, joka yhdistää kaikkien maiden viranomaiset. Tavoitteena on jakaa tietoa ja tulevaisuudessa taitoja muun muassa meripelastuksen alalla. Tämä on se tulevaisuuden foorumi, jossa turvallisuuskysymyksiensä kanssa työskentelevät alkavat tuottaa yhteistyötä arktisella alueella enemmän. Edellyttäen, että kaikki hyötyvät. Uusien foorumien ja sopimusten myötä Arktinen neuvosto alkaa lunastamaan paikkaansa arktisen alueen hallinnon kehittämisessä. Etenkin ne foorumit ja neuvostot, jotka ovat niin sanotusti irrallisia politiikasta, saattavat vaikuttaa eniten ainakin taloudellisella puolella, jossa kaikkien etu on yhteinen etu.

Barents euroarktinen neuvosto on käytännönläheinen paikallinen neuvosto, jossa tapahtuu alueellisesti eniten toimintaa ja alueen eri hallinnot ja yhteiskunnat ovat mukana. Se myös lisää Venäjän arktiselle alueelle yhden tasavallan, joten se on myös Venäjän etu. Barents-yhteistyön voidaan sanoa helpottavan myös osaltaan Arktisen neuvoston työtä painottamalla muita alueita Barentsin sijaan.

Ilmastopöimimus on myös eräänlainen kansainvälinen rakenne, mutta Venäjä ei ole sitoutunut sen mukaisiin tavoitteisiin, joten se ei ole ratifioinut sitä kansallisesti. Venäjä on asettanut suuremmat tavoitteet pitemmällä aikavälillä. Tässä voi olla kyseessä selkeä valtpolitiikka, jossa Venäjän intressit eivät kohtaa ilmastopöimimuksen mukaisten tavoitteiden myötä, niin Venäjä ei osallistu.

Asettamalla kovempia tavoitteita se osoittaa asemansa suuruutta ja voi todeta, että teki enemmän kuin muut. Vai onko kyseessä vain selkeä epäedullinen sopimus arktisen valtion näkökulmasta, jossa kustannukset ovat tuottoja suuremmat, esimerkiksi vallan kautta tarkasteltuna. Yhdysvallat irtaantui sopimuksesta Trumpin johdolla. Syitä tähän voi olla monia, mutta ne eivät kuulu tämän tutkimuksen piiriin.

Arktinen alue muuttuu ja merijää vähenee. Alueen käyttö meriliikenteelle on venäläisten ajatuksissa odottava, etenkin Koillisväylälle. Koillisväylän liikenne ei ole lähtenyt rajuun nousuun. Väylää käyttää eniten omaa kansallista väylään ja pyrkii kehittämään sitä.

Talousspakotteet ovat vaikuttaneet arktisen alueen investointeihin ja tällä on suora vaikutus arktisen alueen kehittymisen hidastumiseen. Etenkin kalliit luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvät projektit ovat ilman Venäjän ulkopuolista rahoitusta. Investointien puute on uhka alueen kehitykselle, kehittämiselle ja luonnonvarojen hyödyntämiselle.

Poliittisen realismin näkökulmasta tarkasteltuna arktisella alueella on yhteistyön kautta muodostettu liittouma, jota voidaan kutsua Arktiseksi neuvostoksi. Tämä liittouma pyrkii kehittämään arktisesta alueesta kehittyvän ja ympäristöä suojelevan elimen, joka tekee päätökset yhteisen hyvän ja kaikkia hyödyttävällä periaatteella. On kuitenkin ymmärrettävä, että Arktisella neuvostolla ei ole keinoja tai menettelytapoja käsitellä riita- tai kiista-asioita, mitä tulee esimerkiksi maa tai merialueiden osalta kyseeseen. Näissä tapauksissa etenkin merialueita koskevilla riidoilla neuvosto on merioikeusyleissopimuksen mukaisen menettelyn varassa.

Toinen asia mihin Arktinen neuvosto ei ota kantaa on sotilaallinen voiman käyttö. Kuten ei mikään kansainvälinen järjestö arktisella alueella. Sotilasliitot ovat niitä rakenteita, missä käsitellään sotilaallisen voiman käytön tai sillä uhkaamisen tapaukset. Tässä tutkimuksessa ei käsitellä sotilasliittojen rakenteita tai toimintaa.

Rakenteellisen realismin näkökulmasta Arktinen neuvosto on multipolaarinen. Liittoumassa on vahvoja valtioita, mutta ne pidättäytyvät asettamasta omia intressejään muiden edelle. Lopputuloksena syntyy hyvä yhteistyöjärjestö, jossa alueen kehittäminen ja kehitys on yhteistyön päämääränä. Asian voisi kuvailla siten, että Arktisessa neuvostossa on arktinen alue keskellä, joka on myös yhteistyön kohde. Kaikkien intressit ovat samassa pisteessä ja kaikilla on sama tavoite. Mikäli, jokin valtio haluaisi ottaa arktisen alueen omaan hallintaan, muut valtiot vetäytyisivät, solmisivat kahdenvälisiä tai monenvälisiä sopimuksia haastamaan ja luomaan vastavoimaa vallan tavoittelijaa vastaan. Näin ollen voidaan todeta, että Arktinen neuvosto on enemmän status-quo valtioista koostuva kuin imperialistisista valtioista koostuva. Mikään valtio ei asettaa omia intressejään toisen valtion edelle. Tasapaino on yhteistyön kautta vakaalla pohjalla.

4. VENÄJÄN ARKTINEN PÄÄTÖKSENTEKO

Tässä luvussa käsitellään Venäjän päätöksentekoa arktisen alueen näkökulmasta. Edellisessä kappaleessa käsiteltiin arktista aluetta yleisesti ja käsiteltiin keskeisiä tämän tutkimuksen aiheita. Luvun aluksi kuvataan päätöksenteon perusteet, jonka jälkeen käsitellään Venäjän sotilaspoliittista kehitystä. Venäjän arktisen alueen taustojen jälkeen käsitellään tutkimuksen sisällönanalyysin osuus.

4.1. Venäjän päätöksenteon ja strategisen ajattelun perusteet

Venäjän päätöksenteko on perustuslaissa annettu Federaation presidentille. Perustuslaki antaa presidentille vahvan aseman ja laajat valtaoikeudet. Perustuslaki määrittää myös maan poliittisen järjestelmän. Presidentti nimittää pääministerin, jonka valtion duuma hyväksyy. Pääministeri toimii hallituksen puheenjohtajana.¹⁸⁴

Presidentti johtaa turvallisuusneuvostoa ja valitsee sen jäsenet. Turvallisuusneuvoston työstä vastaa sihteeri, joka raportoi suoraan presidentille. Venäjän turvallisuusneuvoston pysyvinä jäseninä ovat pääministeri, Federaation neuvoston puhuja¹⁸⁵, ulkomaantiedustelun johtaja, Duuman puhemies, presidentin kansliapäällikkö, ympäristönsuojelun, ekologian ja kuljetuksen edustaja, sihteeri, puolustusministeri, ulkoministeri, sisäministeri, turvallisuuspalvelun johtaja sekä strategian tutkimusinstituutin johtaja.¹⁸⁶ Presidentillä on oikeus muodostaa oma presidentin hallinto ja duumasta riippumatta hänellä on oikeus antaa koko federaatiota koskevia määräyksiä.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Juntunen (2012), 36-37.

¹⁸⁵ Vuonna 2016 hän oli nainen eli puhenainen, kirjoittaja pitää ”puhujaa” neutraalimpana ilmaisuna kuin puhemies tai puhenainen. Puhuja termi on myös sukupuoleton.

¹⁸⁶ Juntunen (2012), 37-38; Venäjän Federaation presidentin kotisivut: [<http://en.kremlin.ru/structure/security-council/members>], viitattu 1.3.2017.

¹⁸⁷ Juntunen (2012), 39. Juntusen näkemyksen mukaan presidentin asema muistuttaa monarkiaa.

Venäjän hallitus ja parlamentti ovat alisteisia presidentille. Hallituksessa istuu pääministerin lisäksi hänen sijainen ja muut ministerit, jotka presidentti hyväksyy. Parlamentti koostuu kahdesta kamarista, jotka ovat liittoneuvosto ja valtion duuma. Hallituksen tehtävänä on budjetin valmistelu ja toimeenpano sekä finanssi- ja talouspolitiikan hoitaminen. Lisäksi hallitus vastaa sosiaali- ja kulttuuripolitiikasta, hallinnosta liittovaltiossa, yksilön oikeuksista sekä maan puolustuksesta ja turvallisuudesta. Hallituksella on voimaministeriöitä, jotka ovat ulko-, sisäpuolustus-, hätätila, talous- ja oikeusministeriö. Näiden ministeriöiden ministerit ovat vastuussa toiminnastaan suoraan presidentille. Muut ministeriöt vastaavat toiminnastaan pääministerille.¹⁸⁸ Tässä tutkimuksessa Venäjän poliittinen johto tai eliitti muodostuu presidentistä ja turvallisuusneuvostosta.

Venäjän strategisen tason päätöksenteko on keskittynyt presidentin vallan ympärille. Venäjän ulko- ja sotilaspolitiikka määritellään eri strategioilla, doktriineilla, konsepteilla ja säädetyillä laeilla. Ulko- ja sotilaspolitiikalla on selkeä yhteys toisiinsa. Sotilaspolitiikka on yksi ulkopoliitiikan keino, muiden poliittisten ja taloudellisten keinojen ohella.

Dimitri Treninin mukaan Venäjän strategisen päätöksenteon taustalla vaikuttavat reaalipolitiikan lainalaisuudet. Reaalipolitiikka on ulkopoliitiikkaa, joka sopeutuu vallitseviin oloihin ja sivuuttaa ideologiset, periaatteelliset ja moraaliset seikat. Reaalipolitiikan taustoja on käsitelty luvussa 2.2.

Reaalipolitiikkaa toteuttavat uskovat kaikkien valtioiden yrittävän kasvattaa vaikutusvaltaansa ja sen saavuttamiseksi ne käyttävät kovaa ja pehmeää voimaa. Tämän näkemyksen mukaan sotilaallinen voima on käyttökelpoinen ulkopoliitiikan keino ja sota on tämän keinon laillinen jatkumo politiikkaan. Sodan estäminen ei ole riittävä keino. Huomio kiinnitetään enemmän valtioiden sotilaallisiin suorituskykyihin kuin poliittisiin suhteisiin tai yhteyksiin. Tämä johtaa siihen, että valtio, jolla on merkittävä sotilaallinen voima voi muodostua tietyssä tilanteessa uhkaksi Venäjälle.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Juntunen (2012), 39. Katso myös Venäjän perustuslaki, Chapter 4. The President of the Russian Federation, Artiklat 80-93, [<http://www.constitution.ru/en/10003000-05.htm>], luettu 1.9.2016.

¹⁸⁹ Trenin (2007), 35. Lähde on luettu kriittisesti, sillä Trenin ei käytä viitteitä tekstissään. Hän perustelee kantaansa historiallisilla esimerkeillä tekstissä, mutta ei silti osoita kaikille näkemyksilleen lähde tai perustelua. Tästä huolimatta lähde on arvioitu luotettavaksi, sillä Dmitri Trenin on tohtorin arvon väitellyt venäläinen historioitsija, poliittinen analyytikko ja johtaa Moskovan ajatushautomoa Carnegie Centeriä, lähde https://en.wikipedia.org/wiki/Dmitri_Trenin, viitattu 21.5.2017.

Kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton kaatumisen johdosta menetetyt maa-alueet vaikuttavat Venäjän strategiseen ajatteluun enemmän geopolittisesta näkökulmasta kuin suhteiden parantamisesta läntisiin valtioihin. Tätä voidaan tulkita niin, että Venäjällä ei voi olla pysyviä ystävyysuhteita muihin valtioihin. Pessimistisestä näkemyksestä huolimatta Venäjä on solminut turvallisuuteen liittyviä sopimuksia muun muassa Kollektiivinen Turvallisuuden sopimusjärjestön (Collective Security Treaty Organization, CSTO¹⁹⁰) kautta. Vaikka turvallisuusyhteistyö tämän sopimusjärjestön maiden ja Venäjän välillä on tärkeää alueellisessa kontekstissa, sillä ei ole suurta merkitystä Venäjän liittoutumispolitiikassa strategisessa ajattelussa. Venäjä ajattelee olevansa yksin ja omillaan. Sen ainoa todellinen liittolainen on sen omat asevoimat. Venäjän sotilaallisen voiman kasvattaminen on prioriteetti strategisessa ajattelussa.¹⁹¹ CSTO:n rooli arktisella alueella ei ole merkittävä, vaikka sopimusjärjestön puitteissa on harjoitettu myös arktisella alueella.¹⁹²

Venäjällä on aina ollut vastakkainasettelua Yhdysvaltojen kanssa. Toisen maailmansodan jälkeen suurvallat kilpailivat teknologian paremmuudesta ja asevarustelun kilpailuasetelma tuotti kaksi suurta sotilasvaltiota. Neuvostoliitto hajosi ja samalla loppui kylmä sota, jota varjosti jatkuva epävarmuus ja sodan uhka kilpailevien suurvaltojen välillä.

Trenin pitää Venäjän globaalien tason päähuolena 2000-luvulla Yhdysvaltoja ja sen harjoittamaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Pääuhkana Venäjä pitää sen rajojen läheisyydessä olevia Yhdysvaltojen sotilastukikohtia, jotka harjoittelevat kunkin maan asevoimien kanssa. Toinen merkittävä uhka on Naton (North Atlantic Treaty Organization) laajeneminen Venäjän läheisyyteen. Yhdysvaltojen asevoimien käyttö sen poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi on saanut venäläiset myös tarkastelemaan oman sotilaallisen voiman laatua ja tehtäviä. Treninin mukaan vuodesta 2003 Venäjän asevoimat on virallisesti valmistautunut ilmahyökkäyksen torjuntaan.¹⁹³

¹⁹⁰ Katso sopimusjärjestöstä lisää esimerkiksi Nikolai Bordyuzha The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview, (käännös englanniksi Peter Morley), <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/10/Bordyuzha-en.pdf>. Luettu 1.2.2017. CSTO maat ovat Armenia, Valko-Venäjä, Kazakstan, Kirgistan, Tadjikistan ja Uzbekistan.

¹⁹¹ Trenin (2007), 37-38.

¹⁹² <https://thebarentsobserver.com/en/security/2016/04/russian-paratroopers-trained-north-pole>, viitattu 14.4.2017.

¹⁹³ Trenin (2007), 39.

Venäläiset uskovat Yhdysvaltojen käyttävän Venäjän heikkoutta niiden hyväkseen, josta esimerkkinä Trenin mainitsee Naton laajentumisen. Mitään lupauksia tai varmistuksia Yhdysvalloilta ei voi ottaa tosissaan. Venäjä haluaa olla strategisessa ajattelussaan ja oman ajattelun kautta energian suurvalta. Tähän liittyen uhkaksi luokitellaan kaikki toiminta, joka estää Venäjää saavuttamasta tai kuljettamasta luonnonvarojaan, joita ovat öljy ja kaasu.¹⁹⁴

Venäjä ja Yhdysvallat ovat maailman suurimpia energian kuluttajia. Hiilivety on yksi Venäjän kriittisimmistä luonnonvaroista, jolla on vaikutusta Venäjän kansalliseen elpymiseen tähtäävissä toimissa. Tästä esimerkkinä ovat Venäjän vaatimukset mannerjalustan oikeuksien ulottamisesta talousvyöhykkeen ulkopuolelle Jäämerellä. Tavoitteena vaatimukselle on oikeudet Jäämeren alueella hiilivetyvarantoihin. Vaatimukset ovat myös määrätietoinen energiapoliittinen keino, jota voidaan lännessä tulkita pelottomuudeksi haastaa läntistä energiapolitiikkaa.¹⁹⁵

Venäjä on pyrkinyt vahvistamaan sen strategista pidäkekykyään priorisoimalla sen korkealle. Ydinasepidäke koostuu maalta, mereltä ja ilmasta laukaistaviin ydinaseisiin. Liittoutumisen suhteen Venäjällä ollaan varauksellisia. Venäjä ei näe hyötyä pysyvistä liittolaissuhteista. CSTO ei ole uusi Varsovan liitto. Asevoimien kehittämisessä tavoitteena on vahva pidäke ja täydellinen strateginen ja operatiivinen riippumattomuus, johon ei saa vaikuttaa turvallisuusliittoumien kanssa tehtävä yhteistyö.¹⁹⁶

4.2. Ulko- ja sotilaspolitiikan perusteet

Suomen puolustusministeriön raportin mukaan Venäjän ulko- ja sotilaspolitiikan johtavana periaatteena on maan suurvaltasuvereniteetin puolustaminen. Poliittinen johto on määritellyt itseisarvoiksi periaatteet, jonka mukaan Venäjä toimii kansainvälisessä politiikassa. Näitä periaatteita ovat; Venäjän pyrkimys edistää multilateraalista maailmanjärjestystä, Venäjä ei eristäydy, sillä on etuoikeus omiin intressipiireihin, se korostaa kansainvälisen oikeuden normeja ja toimia suojella omia kansalaisiaan myös maan rajojen ulkopuolella. Näistä periaatteista osa on ulkopoliitiikan välineitä, joilla pyritään saavuttamaan muita tavoitteita.¹⁹⁷

Näitä periaatteita se myös edistää arktisella alueella, jossa se on pyrkinyt eri valtioiden energiayhtiöiden kumppaniksi edesauttaakseen energiaresurssien hyödyntämistä. Ympäristönsuojeluun ja kestäväan kehitykseen liittyen Venäjän toiminta arktisten valtioiden välisissä instituutioissa on hyvä esimerkki Venäjän yhteistyön eri muodoista ja tasoista arktisella alueella.

¹⁹⁴ Trenin (2007), 40, 42.

¹⁹⁵ Nation (2007), 9.

¹⁹⁶ Trenin (2007), 44, 45

¹⁹⁷ Puolustusministeriö (2012), 11.

Venäjän näkökulmasta suurvallat ovat keskeisiä toimijoita, jotka määrittävät kansainvälisen politiikan rakenteet, säännöt ja toiminnan. Venäjä pyrkii multipolaariseen maailmaan, jossa se on yksi valtakeskus. Multipolaarinen maailma palvelee Venäjän etuja, koska silloin suurvallat ovat päättämässä järjestelmän normeista ja säännöistä. Lisäksi se tuo Venäjälle mahdollisuuden vaikuttaa kansainvälisen järjestelmän rakenteisiin ja samalla Venäjä haluaa saada tunnustuksen sen suurvalta-aseman vahvistumisesta.¹⁹⁸

Kansainvälinen oikeus tarkoittaa Venäjälle valtiosuvereniteetin korostamista ja oman valtion puolustamista. Venäläisessä ajattelussa kansainvälinen oikeus toimii suvereniteetin puolustajana. Kansainvälistä oikeutta voidaan käyttää keinona ulkopoliittikan harjoittamiseen, mutta vain silloin kun se on hyödyllistä ja käyttökelpoista. Yhdistyneillä Kansakunnilla ja sen turvallisuusneuvostolla on keskeinen rooli maailmanpolitiikassa, jota Venäjä korostaa mielellään. Turvallisuusneuvoston rooliin liittyy myös Venäjän halu vähentää Naton merkitystä kansainvälisessä politiikassa. YK:n vahva toimivalta tuottaa myös muille kansainvälisille järjestöille toiminnan legitimitietin. Tällä halutaan korostaa myös niitä järjestöjä, joissa Venäjä on jäsenenä ja johtavassa roolissa, muun muassa CSTO. Venäjä vetoaa kansainväliseen oikeuteen tapauksissa, joissa se pyrkii estämään sellaisten sotilasliittojen tai kansainvälisten järjestöjen, joihin se ei itse kuulu, yksipuolisesti määrittävän kansainvälisen politiikan sääntöjä.¹⁹⁹

Arktisella alueella on myös havaittavissa kansainvälisen oikeuden ulottuvuus. Venäjä haluaa olla mukana määrittämässä arktisen alueen sääntöjä ja normeja. Venäjä vetoaa kansainvälisen oikeuden periaatteisiin myös arktisella alueella luonnonvarojen ja eri alueiden hallinnan osalta.

Venäjän ulko- ja sotilaspolitiikkaa määrittävät virallisella tasolla kansallisen turvallisuuden strategia, sotilasdoktriini, ulkopoliittinen konsepti ja muut turvallisuutta koskevat lait ja määräykset. Ulko- ja sotilaspolitiikka ei ole alisteinen parlamentaariselle päätöksenteolle. Poliittikka tehdään poliittisen johdon pienessä korkean tason piirissä, missä turvallisuusneuvostolla on merkittävä rooli.

Ulko- ja sotilaspolitiikan keskeisin ja merkittävin osa-alue on ydinasekysymykset. Ydinaseet ovat yhtäläillä pidäke, keino tai väline, joka on säilyttänyt keskeisen aseman asevoimien ylläpidettävänä osana. Ydinaseet säilyttävät merkityksensä strategisena pelotteena myös tulevaisuudessa. Yhdysvallat ja Venäjä ovat maailman johtavat ydinasevaltiot, kun lasketaan ydinkärkien lukumäärä, kuten taulukosta 4 käy ilmi.

¹⁹⁸ Puolustusministeriö (2012), 13.

¹⁹⁹ Puolustusministeriö (2012), 15.

Ydinase varmistaa Venäjälle aseman tasavertaisena neuvottelukumppanina Yhdysvaltojen kanssa. Lisäksi ydinaseiden avulla Venäjä säilyttää asemansa maailmassa keskeisenä toimijana, etenkin kansainvälisessä politiikassa. Venäjällä uskotaan voimaan ja sen näyttämiseen, mikä tukee ulkopoliittisia toimia, mutta samalla Venäjä kunnioittaa vastustajiensa voimaa. Voimannäytön motiivina on suurvaltaidentiteetin muokkaaminen ja suurvaltastatuksen osoittaminen. Päätökset sotilaallisen voiman käytöstä perustuvat poliittisen johdon arvioihin, eivät kansainväliseen oikeuteen. Venäjä haluaa säilyttää asemansa, puolustaa lähialueita ja turvata intressipiirinsä.²⁰⁰

Valtio	Ensimmäinen ydinlaukaisu	Ydinkärjet (ohjuksissa tai tukikohdissa)	Muut ydinkärjet (reservissä tai purkua odottamassa)	Yhteensä 2017
Yhdysvallat	1945	1800	5000	6,8
Venäjä	1949	1950	5050	7
Iso-Britannia	1952	120	95	215
Ranska	1960	280	20	300
Kiina	1964		270	270
Intia	1974		120-130	120-130
Pakistan	1998		130-140	130-140
Israel	-		80	80
Pohjois-Korea	2006		10-20	10-20
Yhteensä		4150	10 785	14 935

Taulukko 5. Maailman ydinaseet vuonna 2017.²⁰¹

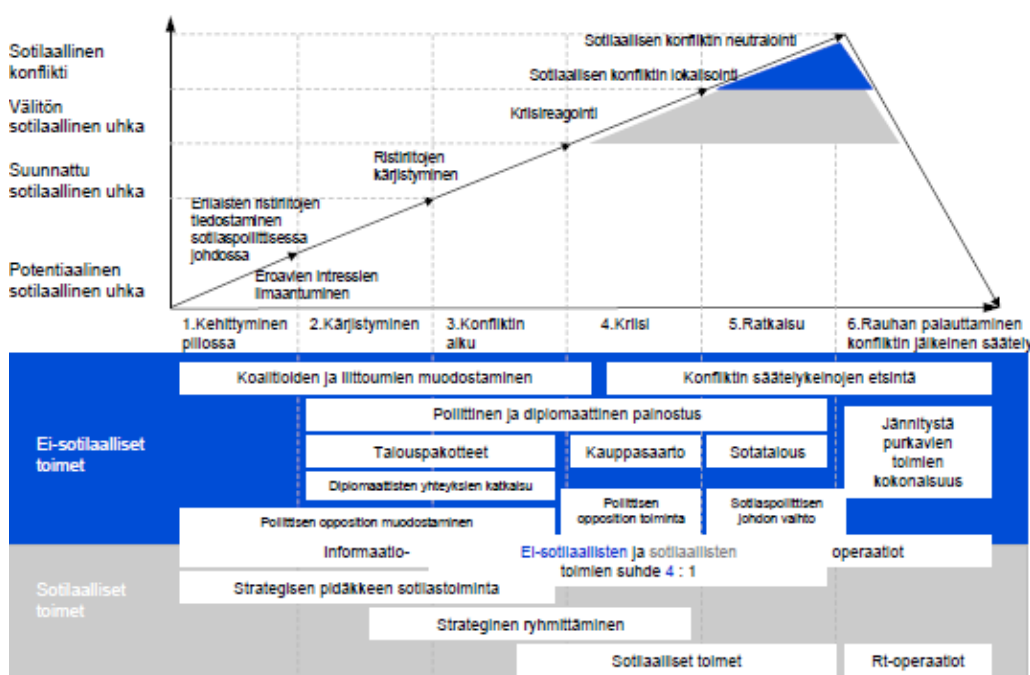
Ydinaseet ovat merkittävin sotilaallisen voiman mittari, mutta konfliktit eivät automaattisesti tarkoita sotilaspoliittisten keinojen käyttöönottoa. Venäläisen käsityksen mukaan sota on yhteiskunnallinen ja poliittinen ilmiö, joka liittyy valtioiden ja kansojen välisten suhteiden radikaaleihin muutoksiin. Sota merkitsee siirtymistä ei-sotilaallisten ja väkivallattomien keinojen käytöstä sotilaallisen voiman ja väkivaltaisten keinojen käyttöön poliittisten ja taloudellisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Keskinäisriippuvuuden lisääntyminen johtaa siihen, että sotilaallinen voima on vain yksi kriisinhallinnan keino kun sitä perinteisesti on pidetty valtion suvereniteetin takaajan.²⁰²

²⁰⁰ Puolustusministeriö (2012), 17.

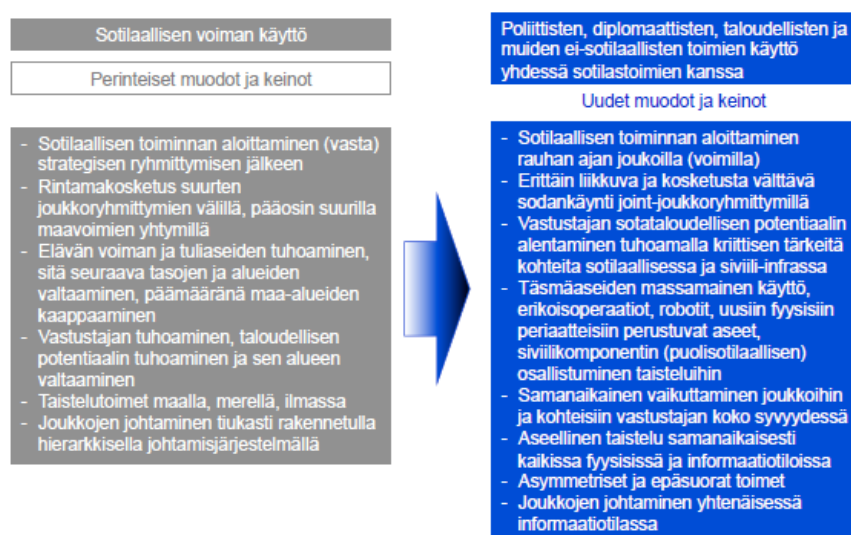
²⁰¹ Global nuclear weapons: Modernization remains the priority, <https://www.sipri.org/media/press-release/2017/global-nuclear-weapons-modernization-remains-priority>, viitattu 4.7.2017.

²⁰² Lalu & Puistola (2015), 2.

Seuraavaksi on tarkoitus käsitellä yhtä näkemystä, miten venäläinen ymmärtää konfliktin luonteen ja rakenteen. Näkemys on asevoimien näkökulmasta tuotu esille. Sen on tuonut esille Venäjän yleisesikunnan päällikkö armeijankenraali Valeri Gerasimov. Hän piti vuonna 2013 puheen Venäjän sotilasakatemiassa yleisen sodankäyntitavan muutoksista ja Venäjän tarpeesta varautua muutokseen. Puheesta laadittiin artikkeli, jossa kuvattiin miten ei-sotilaallisten toimien merkitys kasvaa ja kuinka sodankäynnin keinot ovat muuttuneet.²⁰³

Kuvio 4. Ei-sotilaalliset keinot kansainvälisten konfliktien eskaloitumisessa.²⁰⁴

Kuvio 5. Aseellisen taistelun luonteen muuttuminen.²⁰⁵

²⁰³ Lalu & Puistola (2015), 2. Venäjänkielinen artikkeli luettavissa: http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf.

²⁰⁴ Lalu & Puistola (2015), 3.

Venäläisen näkemyksen mukaan yleismaailmallisesti asevoimien käytöllä varmistetaan kansalliset intressit, joita ovat resursseja sisältävät alueet, liikennereitit ja solmukohdat. Suositeltavampaa on käyttää epäsuoria toimintatapoja pyrkimällä taivuttamaan vastustaja yhteistyöhön joko painostamalla tai itseohjautuvasti, suoraviivaisen valtaamisen ja voimankäytön sijasta. Sotilaallisen voimankäytön strategiana on välttää tappioita sekä huomioida taistelevien osapuolien keskinäisriippuvuus ja infrastruktuurin alttius tuhoille. Menestys edellyttää nopeaa toimintaa ja täsmävaikutusta. Asevoimien on tuettava tätä, siksi massa-armeijoista siirrytään ammattiarmeijoihin. Venäjän asevoimien harjoittelussa tämä sodankäyntitapojen muutos ei ole näkynyt ulospäin. Painopisteenä on edelleen perinteinen sotilaallinen voimannäyttö ja valmistautuminen sen käyttämiseen kaikkien puolustushaarojen yhteisoperaationa. Läntisessä maailmassa tämä Gerasimovin näkemys sekä Ukrainan kriisin eteneminen oli seurausta hybridisodankäynnistä, joka määrittellään tavanomaisten ja epätavanomaisten keinojen yhdistelmänä. Tämän kaltaisen sodankäynnin laaja-alaista keinovalikoimaa voidaan hyödyntää silloin, kun valtiolla on strateginen päätöksenteko keskitetty yhden johdon alaisuuteen, ja jolla ei ole pidäkkeitä voimankäyttöön.²⁰⁶

Kun tarkastellaan arktista aluetta kuvion 4 mukaisten toimien kautta, voidaan tehdä johtopäätös, että sotilaallisten toimien osalta vastuu jää pohjoisen laivaston ydinpidäkkeen käyttöön, strategista ryhmitystä on kehitetty, mutta varsinaisia sotilaallisia toimia ei ole aloitettu. Harjoittelu ja yleinen asevoimien käyttö ei sisälly tähän kategoriaan. Merkittävänä asiana tässä Gerasimovin ”doktriiniksikin” kutsutussa asiakokonaisuudessa on suhde ei-sotilaallisten ja sotilaallisten toimien välillä joka on neljän suhde yhteen. Sotilaalliset toimet tulevat kyseeseen vasta kun konflikti on kärjistynyt kriisiin. Tästä eteenpäin käytetään vasta sotilaallisia keinoja, joilla on myös uudenlaiset muodot ja keinot, kuten kuviosta 5 voi nähdä.

Toinen mielenkiintoinen tarkasteltava kokonaisuus on konfliktin rakenne, joka on kuviossa 4 jaettu kuuteen eri vaiheeseen: kehittyminen piilossa, kärjistyminen, konfliktin alku, kriisi, ratkaisu, rauhan palauttaminen ja konfliktin jälkeinen säätely. Ristiriidat ja eroavat intressit on nimetty tässä rakenteessa ensimmäisen kahden vaiheen aikana tapahtuvia ”ilmiöitä”. Nämä on tiedostettava sotilaspoliittisessa johdossa, joka tämän tutkimuksen tapauksessa on presidentti ja hänen eliittinsä. Poliittisen realismin näkemyksen mukaan samat intressit ovat se asia mikä saa valtion kilpailemaan keskenään. Tässä asevoimien näkemyksessä ne ovat eroavat intressit tai ristiriidat, jotka ovat alkukipinöitä konflikteissa ja uhkan muodostumisessa.

²⁰⁵ Lalu & Puistola (2015), 3.

²⁰⁶ Lalu & Puistola (2015), 1-2, 4.

Kolmas tarkasteltava asia on esitetty uhkan muodostuminen. Se on jaettu nousujohteisesti potentiaalisiksi, suunnatuksi, välittömäksi ja lopulta muuttuu sotilaalliseksi konfliktiksi. Tässä on huomioitava, että sotilaallinen konflikti on eri asia kun konfliktin alku, jossa ristiriidat vasta kärjistyvät. Näiden keinojen käytössä ja konfliktin rakenteessa on huomioitava taso, josta asiaa tarkastellaan eli asevoimien korkeinta taso, josta voidaan käyttää määritelmää asevoimien eliitti tai strategisen tason päättäjät asevoimissa. Tämä eliitti on alisteinen presidentille ja hänen eliitilleen, jotka tekevät myös sotilaspoliittiset päätökset.

Venäjä perusti kansallisen puolustuksen johtokeskuksen Moskovaan vuoden 2014 lopulla. Keskus koostuu strategisten ydinasejoukkojen keskuksista, taistelunhallinta keskuksista ja päivittäisen toiminnan hallintakeskuksista. Keskus on Venäjän uusi työkalu, jonka avulla voidaan jatkuvasti arvioida ympäristöä ja kehittää keinoja tulevia haasteita vastaan sekä nopeasti koordinoita muiden federaation toimijoiden kanssa puolustuksen järjestelyitä.²⁰⁷

Kansallisen puolustuksen johtokeskus on esimerkki kuinka Venäjä on kehittänyt valmiuttaan kokonaisvaltaisesti. Ei riitä, että joukot ovat valmiudessa suorittamaan erilaisia tehtäviä, tarvitaan myös valmiutta päätöksentekijöiltä tehdä nopeasti arvio, jonka jälkeen tulee päätös. Arviointi korostuu etenkin sotilaallisen voiman käytössä.

4.3. Imperialismin perinne sotilaallisen voiman käytössä ja arktinen alue

Historian saatossa Venäjän toimintaa voidaan pitää imperialistisena. Venäjä on aina pyrkinyt laajentamaan alueitaan ja vakiinnuttamaan asemansa reuna-alueilla. Keisarillinen Venäjä on Alpo Juntunen mielestä yksi suurvalloista, joka yhdessä muiden suurvaltojen kanssa 1800-luvulla päätti maailman asioista. Juntunen lisää, että kaikki Venäjän vuosien 1815-1917 välillä käydyt sodat liittyivät tähän imperialistiseen politiikkaan.²⁰⁸

²⁰⁷ <http://tass.com/russia/764480>, viitattu 14.7.2017.

²⁰⁸ Juntunen (2012), 32.

Historiallisesti tarkasteltuna erottuu kolme nimeä, jotka ovat muokanneet sotilaallisen ajattelun ja strategian kehitystä ja joilla on myös yhteys venäläiseen sotilasstrategiseen ajatteluun. Ranskalainen Napoleon Bonaparte (1769-1821), sveitsiläinen Antoine Henry Jomini (1779-1869) ja preussilainen Carl von Clausewitz (1780-1831) ovat nykyaikaisen sodankäynnin, -kuvan ja -johtamisen esi-isiä. Carl von Clausewitz määritteli strategian yksinkertaisesti: taisteluiden käyttäminen sodan päämäärien hyväksi.²⁰⁹ Kaikkien edellä mainittujen henkilöiden voidaan katsoa vaikuttaneen jollain asteella myös venäläiseen strategiseen ajatteluun. Napoleon yritti vallata Moskovan sekä molemmat Jomini ja Clausewitz palvelivat molemmat urallaan Venäjän imperiumin alaisuudessa.

Venäläisten sodankäynnin ja asevoimien juuret ulottuvat Pietari Suuren aikakauden maatyöläisjärjestelmään²¹⁰, joka vahvisti asevoimia pakkokutsunnoilla²¹¹. Pakkokutsuntojen avulla Venäjä sai luotua vahvat ja ”ammattimaiset” asevoimat, joiden avulla se menestyi aina 1800-luvun puoliväliin saakka.²¹² Venäläisiä merkittäviä sodan ja sodankäynnin suuria ajattelijoita tai tutkijoita on vähemmän 1700- ja 1800-luvuilla. Alexander Suvorovia (1729-1800) voidaan pitää venäläisen sodankäynnin merkittävimpana edistäjänä 1700-luvulla. Suvorov ei ollut strategian tai taktiikan osalta merkittävä kirjoittaja.²¹³ Hänen esimerkkinsä kertovat enemmän kuin hänen kirjoituksensa. Suvorov saattoi työläisistä koostuvan ammattimaisen asevoiman menestykseen osittain erikoisen sosiaalisen ja poliittisen rakenteen sekä järjestyksen ansiosta.²¹⁴

Venäjä eteni voittajana 1800-luvulle ainakin sotilaallisten ja poliittisten saavutusten näkökulmasta. Kulttuuriset ja intellektuelliset saavutukset olivat sitä vaatimattomampia. Venäjä oli pakotettu suuntaamaan länteen saadakseen oppia strategisesta ajattelusta. Tällä tavoin Clausewitzin ja Jominin teoriat ja ajattelu alkoivat vaikuttaa myös Venäjän asevoimissa. Jomini ja Clausewitz palvelivat molemmat urallaan Venäjän imperiumin alaisuudessa.²¹⁵

²⁰⁹ Michael Howardin tulkinta Carl von Clausewitzin yksinkertaistetusta strategian määritelmästä oli; taisteluiden käyttäminen sodan tavoitteiden saavuttamiseksi. Michael Howard (1979), 975.

²¹⁰ Järjestelmää voidaan kutsua myös orjajärjestelmäksi, koska työläisillä ei ollut samoja oikeuksia, kuin paremmassa asemassa olevilla.

²¹¹ Pakkokutsuntoihin joutuneet maatyöläiset sitoutuivat palvelemaan 25 vuotta. Ks Pintner (1990), 359.

²¹² Pintner (1990), 355.

²¹³ Pintner (1990), 356.

²¹⁴ Pintner (1990), 356-357.

²¹⁵ Pintner (1990), 357. Clausewitz ja Jomini palvelivat molemmat Venäjän palveluksessa. Clausewitz vähemmän, Jomini kauemmin. Jomini lopetti uransa Venäjän palveluksessa.

Venäjän militarismien huippukohtana pidettiin Nikolai I hallitsijakautta vuosien 1825 - 1855 välillä. Nikolai I valtuutti rautateiden rakentamisen ja tuki vahvasti maatyöläisten hallinnon uudelleenorganisointia. Samalla muuttui merkittävästi asevoimien ja ”siviilihallinnon” suhde. Siviilihallinto ja sen luomat rakenteet menivät määrällisesti asevoimien ohi aiheuttaen myös sen, että siviilihallinnossa palvelevien ura ei enää ollut sotilaspainotteinen. Paradoksaalisesti kehitys paransi venäläisten osaamista siviilihallinnon, kulttuurin ja ajattelun näkökulmasta, asevoimien suhteellisen kehityksen jäädessä vähemmälle huomiolle.²¹⁶

Aleksanteri II (1855-1881) hallinnan aikana asevoimien rakennetta ja kutsuntajärjestelmää organisoiitiin uudelleen. Palvelusajat vähenivät merkittävästi ja henkilöstörakenteessa pyrittiin yleisempään kutsuntajärjestelmään koko yhteiskunnan piiristä, kuten oli muualla Euroopassa trendinä. Palveluksen jälkeen henkilöstö siirtyi reserviin. Venäjän asevoimien uudet vaatimukset määrittivät merkittäviä sosiaalisia muutoksia.²¹⁷

Perinteinen ja laillinen venäläinen luokkayhteiskunta joutui muutokseen, joka vaikutti kaikkiin luokkiin maatyöläisistä aatelistoon.²¹⁸ Uudistuksen johdosta syntyi yleinen kutsuntajärjestelmä, joka kosketti kaikkia miehiä taustasta riippumatta. Tämä perustui yleiseen palvelusvelvollisuuteen, jossa palvelusaika määrittyi koulutustaustan mukaan.²¹⁹ Uudistus ei tuottanut voitokasta tulosta venäläisille 1800-luvun lopun sodissa, vaikka asevoimien rakennetta oli muutettu merkittävästi vuosisadan alun jälkeen.

1900-luvulle mentäessä Venäjä oli vaikuttanut eurooppalaiseen maantieteeseen, sen aikaisella valta- ja sotilaspolitiikan keinoin. Halford Mackinderiä²²⁰ pidetään maantieteeseen perustuvan geopolittisen ajattelun isänä. Hän esitteli oman teoriansa sydänmaista vuonna 1904. Mackinder jakoi maailman Euroasian sydänmaa alueeseen ja sitä ympäröiviin kahteen vyöhykkeeseen, ulkoiseen ja sisäiseen. Sydänmaa oli kokonaan mannerta, ulkoinen vyöhyke kokonaan merellistä ja sisäinen vyöhyke osin mannerta ja osin merellistä. Mackinderin näkemyksessä oli kilpailuasetelma maailman herruudesta, joka oli kahden voimakeskittymän meren ja mantereiden välillä.²²¹

²¹⁶ Pintner (1990), 358-359.

²¹⁷ Pintner (1990), 362. Maatyöläiset vapauduttuaan ”palveluksesta” eivät palaneet asevoimiin, mutta uuden reserviajattelun myötä uudistus aiheutti ristiriitoja maatyöläisten keskuudessa.

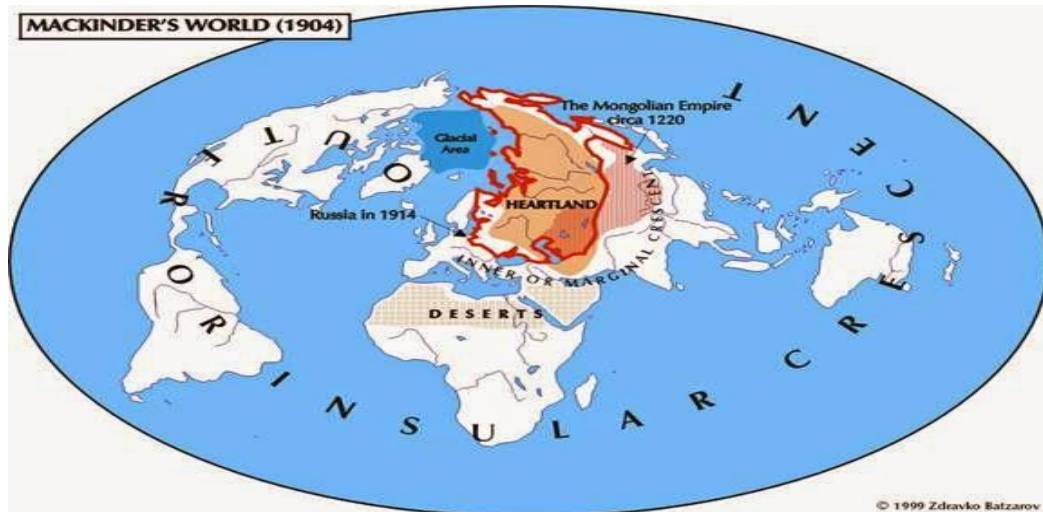
²¹⁸ Aleksanteri II vapautti 20 miljoonaa maaorjaa isäntiensä vallasta.

²¹⁹ Pintner (1990), 362-363.

²²⁰ Sir Halford J. Mackinder (1861-1947) oli englantilainen maantieteilijä, joka on yksi geopolittisen ajattelun tunnetuimpia henkilöitä 1900-luvun taitteessa. Hän kirjoitti artikkelin *The Geographical Pivot of History*, joka julkaistiin vuonna 1904 *The Geographical Journal*issa.

²²¹ Mackinder (1904), 433-435.

Euroaasiaan oli Mackinderin mukaan kehittynyt mantereellinen suurvalta, sydänmaa (heartland), joka valloittaisi maailman merivaltojen kustannuksella. Mackinder perusteli tätä sillä, että sydänmaan suurvallalla oli parempi teknologia, sijainti, suurempi väestömäärä ja enemmän luonnonvaroja. Sydänmaalla Mackinder tarkoitti nykyistä Venäjän aluetta. Mackinderin teorian mukaan se, jolla on itäisen Eurooppaa hallinta, johtaa koko sydänmaata. Se, joka hallitsee sydänmaata, johtaa maailman saarta ja se, joka hallitsee maailman saarta, johtaa koko maailmaa.²²²

Kartta 1. Mackinderin näkemys maailmasta vuonna 1904.²²³

Kuten kartasta 1 voidaan nähdä, on arktinen alue Mackinderin maailmankuvassa sydänmaan pohjoispuolella oleva jäätikköjen alue. Mackinder korostaa Venäjän alueen merkittäviä jokia ja vesialueita, joilla on luonnollinen yhteys ja suhde luonnonvaroihin ja niiden hyödynnettävyyteen.²²⁴

Venäjän arktisten alueiden saaman huomion voidaan katsoa alkaneen 1900-luvun taitteessa Mackinderin aikakaudella Euroopan geopolittisesta kehityksestä, jolloin Saksan keisarikunta syntyi. Venäjä oli saarrettu niin Itämeren kuin Mustanmeren perukoille. Pelkona oli väylien sulkeminen - sodan vuoksi. Venäjä alkoi kehittämään muita meriväyliä maailmalle, jolloin huomio kiinnittyi pohjoisille alueille. Tavoitteena oli tutkia imperiumin strategisia etuja pohjoisessa. Välttämättömänä pidettiin Jäämeren rannikon ja maan sisäosien yhteyksien vahvistamista rakentamalla rautateitä etelästä pohjoiseen ja kehittämällä jokiliikennettä.²²⁵

²²² Mackinderin kuuluisa lausahdus: “Who rules the Heartland, commands the World-Island; Who rules the World-Island commands the World.” Mackinder (1919), xviii. Maailman saaren Mackinder määritteli yhdistetyksi mantereeksi, johon kuului Eurooppa, Aasia ja Afrikka, Mackinder (1919), 45.

²²³ Kuva osoitteesta: <http://dissidentex.files.wordpress.com/2009/01/mackinder-1904.jpg>, viitattu 18.12.2016

²²⁴ Mackinder (1904), 431-437.

²²⁵ Juntunen (2014), 10-11.

Ensimmäisen maailmansodan alku osoitti venäläisten huolen oikeaksi ja ainoa vapaa reitti länteen oli pohjoisessa. Venäjä alkoi panostamaan pohjoisen merireitin kehittämiseksi, mutta maailmansota ja bolševikkien vallankumous keskeytti pohjoisten alueiden valmistelut. Arktisen alueen tärkeys ja merkitys eivät unohtuneet. Vuonna 1935 saapuivat Koillisväylän kautta ensimmäiset rahtialukset Leningradista Vladivostokiin.²²⁶

1930-luvulla pohjoisten alueiden kehitys eteni satamien, kanavien ja rautateiden rakentamisen myötä. Stalin johtama kommunistipuolue piti pohjoisten alueiden kehittämistä ja varsinkin Koillisväylän hyödyntämistä elintärkeänä Neuvostoliiton kehitykselle. Samalla aloitettiin luomaan iskukykyistä pohjoista laivastoa.²²⁷ Stalin rakennutti myös Molotovskin telakan Arkangelin alueelle Vienanmeren rannikolle 1930-luvun lopulla. Telakalla oli tarkoitus rakentaa Neuvostoliiton suurimpia taistelualuksia. Siitä muodostui myöhemmin 1950-luvun lopusta alkaen Neuvostoliiton selkäranka sukellusveneiden tuotannolle.²²⁸

Toisen maailmansodan aikana Koillisväylä oli Neuvostoliiton ja sen läntisten liittolaisten tärkein side, joka palveli myös maan sisäisiä kuljetuksia. Sisäisten kuljetusten taustalla oli varustelu-teollisuuden tarpeet. Sodan jälkeen pohjoisen merireitin merkitys väheni, lähinnä siitä syystä, että Neuvostoliitolla oli hallussaan koko Itämeren etelärannikko. Kylmä sota toi Koillisväylälle takaisin sen strategisen merkityksen Nato perustamisen yhteydessä, jonka seurauksena Neuvostoliitto alkoi vahvistamaan koillisten alueidensa puolustusta. Pohjoisesta laivastosta tehtiin maan vahvin laivasto, ja Barentsin alue rannikkoineen muodostui päätukikohdaksi strategisille ydinsukellusveneille. Koillisväylän kaupallinen merkitys ei ollut suuri, mutta liikenne kasvoi arktisen alueen teollisuuden kehittymisen myötä. Rannikolle rakennettiin sääasemia ja satamia ja jäänmurtaajien rooli korostui. Neuvostoliitto käytti jäänmurtaajia huoltamaan Siperian teollisuuskeskuksia Koillisväylän avulla.²²⁹

Vuonna 1987 Mihail Gorbatšov piti Murmanskissa puheen, joka merkitsi uutta aikakautta arktisella alueella. Gorbatšovin puhe aloitti muutosten aikakauden arktisilla alueilla tapahtuvissa asioissa. Gorbatšov otti puheessaan kantaa arktisen alueen sotilaalliseen ulottuvuuteen ja toi ajatuksen rauhasta arktiselle alueelle. Samassa yhteydessä hän korosti pohjoisnapaa rauhan navaksi. Pyrkimyksenä oli ennaltaehkäistä sotilaallisen konfliktin mahdollisuutta niin arktisella alueella kuin muualla pohjoisen Euroopan merialueilla.²³⁰

²²⁶ Juntunen (2014), 11.

²²⁷ Juntunen (2014), 12.

²²⁸ Polmar & Moore (2004), 78.

²²⁹ Juntunen (2014), 12-13.

²³⁰ Gorbatšov (1987).

Tällä hän viittasi niin länteen kuin itään. Keinoina hän esitti tehtävän arktisesta alueesta vapaan ydinaseista ja toiseksi sopimusta Naton ja Varsovan liiton välillä rajoittaakseen laivaston ja ilmavoimien toimintaa. Vielä merkittävämpää olivat keinot, joilla parannetaan yhteistyötä ja kehitetään luonnonvarojen hyödyntämistä, lisätään tutkimustoimintaa, parannetaan suhteita alkuperäiskansoihin sekä ympäristönsuojelu ja merikuljetukset.²³¹ Tällä puheellaan Gorbatšov poisti arktiselta alueelta sotilaallisen varjon ja avasi alueen rauhanomaisiin tarkoituksiin yhteistyön hengessä. Tästä Gorbatšovin aloitteesta on saanut alkusykäyksen luvussa 3.2. esitetyt arktisen alueen yhteistyöjärjestöt. Gorbatšovin ja perestroikan aikakausi päättyi suhteellisen nopeasti tämän jälkeen. Eikä hänen ”unelmansa” ydinaseista riisuttu arktinen alue toteutunut. Puheen jälkeen voidaan sanoa, että arktisen alueen yhteistyö heräsi ja on kehittynyt siitä saakka hyvin moniulotteiseksi ja tietoa tuottavaksi yhteistyöksi.

Neuvostoliiton hajoaminen oli Venäjän pohjoisten alueiden kannalta erittäin tuhoisa, sillä pohjoiset alueet olivat eläneet vuosikymmenien ajan valtion subventioiden turvin. Kun subventiot loppuivat, pohjoisten alueiden teollisuus kutistui, väestö väheni ja liikenne sekä kuljetukset supistuivat. Koillisväylää varten rakennettu infrastruktuuri rappeutui.²³²

2000-luvulla Venäjän asevoimien ja samalla pohjoisten alueiden taantuma jatkui. Kurskin uppoamien vuonna 2000 oli Putinin ensimmäinen suuri tragedia, johon ei venäläisillä ollut kykyä reagoida. Asevoimien ja etenkin laivastojen materiaali pääsi rapistumaan. Georgian sodan jälkeen 2008 aloitettiin Venäjän asevoimien elvyttäminen ja 2010-luvulla asetettiin asevoimien varusteluohjelman puitteissa tavoite saavuttaa 70 % materiaalista modernisoitua vuoteen 2020 mennessä. Tähän varusteluohjelmaan asetettiin 723 miljardia dollaria. Vuoteen 2017 mennessä Pohjoinen laivasto oli saanut jo neljä uutta ydinkäyttöistä sukellusvenettä, joista kolme on varustettu strategisilla ydinaseilla.²³³

4.4. Arktisen alueen merkitykset päätöksenteossa

Tästä kappaleesta eteenpäin käsitellään sisällönanalyysin avulla tuotettuja merkityksiä arktiselle alueelle. Käsittelyjärjestys etenee yleisestä osuudesta ja päättyy arktiseen kontekstiin. Kirjoituksessa käytetään viitteitä, silloin kun viitataan jonkun muun tekemään analyysiin tai johtopäätökseen. Viittauksia ei käytetä tutkimuksen sisällönanalyysin osioissa. Aineistoa sen valintaa, keräystä ja sisällönanalyysin metodiikasta on käsitelty luvussa 2.6

²³¹ Gorbatšov (1987).

²³² Juntunen (2014), 13.

²³³ <https://thebarentsobserver.com/en/security/2017/03/larger-portion-russias-nukes-will-be-subs>, viitattu 3.4.2017.

4.4.1. Meridoktriinin merkitykset

Ensimmäisenä käsitellään primääriaineiston ajallisesti vanhinta asiakirjaa. Presidentti Putin hyväksyi vuonna 2001 meridoktriinin. Meridoktriini on kokonaisvaltainen valtion ohjausasiakirja, jolla määritetään Venäjän merelliset resurssit, joihin kuuluu asevoimien laivastot ja rajavartiopalvelu, kauppamerenkulku, valtionalukset ja näiden käyttöön liittyvät infrastruktuurit.

Kansallisiksi intresseiksi meridoktriini määrittää kansallisten merialueiden suvereniteetin ja koskemattomuuden myös merialueen ilmatilassa ja merenpinnan alla sekä pohjassa. Tämä tulkitaan aluevesien alueelle. Lisäksi se määrittää suvereniteetin ja lainkäyttövallan Venäjän talousvyöhykkeillä ja mannerjalustan alueella. Tähän kuuluu myös kaikki luonnonvaroihin sekä merenkäyttöön liittyvä tutkimustoiminta ja ympäristönsuojelu. Klassisen realismin mukaan tätä voisi kuvailla vallan tavoitteluksi. Talousvyöhyke lisää merkittävästi merialueen suuruutta, myös merenpohjassa.

Kolmanneksi intressiksi määritetään merenkulunvapaus aavalla merellä, sekä siihen liittyvät toiminnan vapaus, kalastus ja kaapeleiden sekä putkien laskeminen. Viimeisenä intressinä se määrittää ihmishengen ja meriympäristön suojelemisen merellä sekä meriteiden valvonnan ja kehittämisen etenkin taloudellisten olosuhteiden näkökulmasta rannikkoalueilla ja sitä kautta koko maahan. Päämääränä on toimeenpanna ja suojata näitä intressejä maailman merillä sekä vahvistaa Venäjän asemaa johtavien merivaltioiden joukossa. Käytännössä doktriinissa toistetaan mitä merioikeusyleissopimuksessa määritetään rantavaltion sekä lippuvaltion oikeuksista.

Arktisen alueen merkityksiä meridoktriinissa on muutamia. Ensimmäinen merkitys on epäsuorasti tulkittavissa kohdassa, missä käsitellään periaatteita meridoktriinin linjoista. Asia koskettaa rahoituksen ja resurssien keskittämistä kehittämällä yhteydenpitoa ja yleistä kehitystä keskisen Venäjän ja sen rannikon välillä, erityisesti Venäjän pohjoisille osille. Asiakirja korostaa kauppalaivaston merkitystä pohjoisilla alueilla ja määrittää keinoja infrastruktuurin parantamiseksi.

Luonnonvarojen kehittämisen osalta asiakirja määrittää strategisiksi reserveiksi mannerjalustan alueella olevat mineraalit. Lisäksi se tunnustaa Kansainvälinen merenpohjajärjestön (International Seabed Authority, ISA) yhdeksi järjestöksi, jonka avulla vahvistetaan Venäjän oikeudet merenpohjan ja mannerjalustan alueella. Tässä havainnossa on huomioitava, että ISA on tunnustettu tahoksi, jolla on toimivaltaa päättää kenelle merenpohja kuuluu.

Sotilaallisen voiman osalta asiakirja määrittää laivastojen käytön Venäjän suojelemiseksi ja kansallisten intressien ja turvallisuuden takaamiseksi, mutta siitä päättäminen on asetettu korkeammalle valtion johdolle. Tämä tulkitaan, että sotilaallisen merivoiman käytöstä määrää poliittinen johto, eikä se kuulu suoranaisesti meridoktriinin määrittämien kansallisten intressien turvaamiseen. Laivastot ovat merellisten suorituskykyjen perusta ja yksi ulkopoliittikan keino. Keino, millä suojataan omat ja liittolaisten intressit, ylläpidetään suvereniteettia ja oikeuksia myös talousvyöhykkeellä ja merenkulun vapautta aavalla merellä. Se myös jakaa pohjoiselle laivastolle vastuun ongelmien ratkaisemiseksi pohjoisella alueella. Tämä voidaan tulkita myös koko arktiselle alueella, vaikka sitä ei asiakirjassa niin ole sanottu.

Meridoktriinissa arktinen alue on määritetty sen erikoisen luonteen mukaisesti neljän muun alueen kanssa. Muut alueet ovat Atlantin valtameri, Tyyni valtameri, Kaspianmeri ja Intian valtameri. Arktisen alueen erikoisena luonteenä ovat sen kriittinen rooli Atlantin valtamerelle pääsystä sekä talousvyöhykkeen ja mannerjalustan luonnonvarat. Pohjoisella laivastolla on kriittinen rooli valtion puolustamisessa merialueilla sekä Koillisväylän kasvava tärkeys alueen kestäväälle kehitykselle.

Tavoitteena on luoda olosuhteet, jonka avulla Venäjä voi toimia arktisilla merialueilla. Olosuhteet luodaan pitkän aikavälin tavoitteilla, joihin kuuluu tutkimus ja kehittäminen, intressien puolustus, jäävahvisteisten alusten rakentaminen, valtion puolustukseen liittyvän luonnonvarojen resurssien tunnistaminen. Lisäksi estämällä vieraiden laivastojen toiminta nimeytyillä alueilla, jotka ovat vahvistettu sopimuksilla johtavien merivaltioiden kanssa ja Koillisväylän sekä sen hallinnon varmistaminen kansallisten intressien näkökulmasta. Jäänmurtajien toimintaan ja etenkin ydinkäyttöisten murtajien ylläpito, kehittäminen ja turvallinen käyttö on myös yksi luotava olosuhde. Jäämeren merialueiden rajojen määrittämiseksi ja merenpohjan hallinta on tehtävä muiden arktisten rantavaltioiden kanssa yhteistyössä. Asiakirja ei tuo esille mitkä rantavaltiot ovat kyseessä, mutta ne voidaan tulkita Yhdysvallat, Kanada, Tanska ja Norja eli niin sanotut A5 valtiot. Resursseja ja työtä on tehtävä kehittämään arktista merenkulkua, jokisatamia ja pohjoista liikennejärjestelmää varten. Tähän kuuluu myös informaati- onjärjestelmien tuki toiminnalle.

Meridoktriinin prioriteetit päättää presidentti. Liitovaltuusto luo perusteet toimeenpanolle. Hallitus ohjaa toimeenpanoon määritettyjä tehtäviä. Turvallisuusneuvosto tunnistaa uhkia, päättää kriittiset intressit ja määrittää toimintalinjan turvallisuuden takaamiseksi. Taloudenala on vahvasti sidoksissa meridoktriiniin. Talouden näkökulmasta on myös estetty ulkomaisen rahoituksen vaikutukset niihin aloihin, joilla on merkitystä kansallisen turvallisuuden kontekstissa. Meridoktriini korostaa myös merenkulun turvallisuutta, pelastustoimintaa ja informaation tukevaa roolia.

Meridoktriini kuvaa enemmän arktisen alueen kehittyvää luonnetta vuosituhanen alussa. Pohjoiset alueet olivat kärsineet Neuvostoliiton hajoamisesta ja alueen infrastruktuuri oli rappeutunut. Tästä voidaan sanoa alkaneen arktisen alueen kehittäminen. Meridoktriinin luonne ei ole sotilaallisen voiman käytössä, vaan se kuvaa enemmänkin merellisten resurssien käytön kokonaisuutta, joka määrittää Venäjän toiminnan perusteet niin omilla talousvyöhykkeillä kuin muualla maailman merialueilla.

4.4.2. Arktisten strategioiden merkitys

Venäjän ensimmäinen arktinen strategia hyväksyttiin vuonna 2008 ja julkaistiin vuonna 2009 silloisen federaation presidentin Dimitri Medvedev hyväksymänä. Vuoden 2008 strategia-asiakirjan lopussa todetaan, että tulevaisuudessa strategian käyttöönotolla pyritään varmistamaan ja ylläpitämään Venäjän johtava rooli arktisena toimijana keskipitkällä aikavälillä.

Arktista aluetta strategia 2009 kuvaa ilmaston osalta ankaraksi ja jään muodostamaksi alueeksi, mutta tunnistaa myös alueelle keskittyneitä teollisuus keskuksia. Aluetta kuvataan luonnonvaroiltaan rikkaaksi, mutta kulkuyhteyksien puolesta ja sijainnin osalta syrjäiseksi alueeksi, jonne pitää toimittaa ihmiselle perustarpeet elämiselle. Näillä tekijöillä on vaikutusta Venäjän arktisen politiikan muodostamiseen.

Venäjällä on neljä kansallista intressiä arktisella alueella, jotka ovat: alueen käyttö strategisena resurssivarantona, alueen säilyttäminen rauhan ja yhteistyön vyöhykkeenä, uniikin ekologisen ympäristön suojelu ja Koillisväylän käyttö kansallisena keskitettynä meriyhteytenä. Resurssivarannoilla ratkaistaan Venäjän sosioekonomisen kehityksen edellyttämät tehtävät. Lisäksi resurssivarannolle asetetaan tavoite laajentaa niitä merkittävästi, jotta niillä voidaan hyödyntää Venäjän hiilivetytarpeet ja muut strategiset raaka-aine tarpeet.

Yhteistyö on asetettu strategisen prioriteetin alle. Siitä korostetaan molemminpuolisesti saavutettavaa etua, joko kahden tai monenvälisesti. Lisäksi korostetaan kansainvälisiä sopimuksia ja liittoja, joissa Venäjä on sopimusosapuolena. Yhteistyön kohteena on merialueiden rajojen määrittäminen etenkin arktisten rantavaltioiden välillä. Hyvien naapurisuhteiden vahvistamiseksi on keinoina kahdenvälinen yhteistyö sekä nimetään alueelliset organisaatiot Arktinen neuvosto ja Barents euroarktinen neuvosto. Neuvostojen osalta pyritään kehittämään taoudellista, tieteellistä ja kulttuurista toimintaa sekä rajavalvonnan toimia.

Liikenneyhteyksien kehittäminen kuuluu myös strategisten prioriteettien alle. Liikenneyhteyksiä korostetaan napojen ylittävien lentokäytävien kehittämisessä sekä Koillisväylän käyttöä kansainvälisesti Venäjän kansallisen lainsäädännön alaisuudessa. Strategia tuo myös esille infrastruktuurin modernisointi ja kehitystarpeen pohjoiselle liikennejärjestelmälle. Tämä järjestelmä sisältää myös muutakin kuin pelkästään Koillisväylän infrastruktuuria. Siihen luetaan energialaitokset²³⁴ sekä Koillisväylän satamiin johtavat tieverkostot että jäänmurtaajat, pelastusalukset, rannikon infrastruktuuri ja Siperian jokireitit. Koillisväylän valvonta sekä merenkulun turvallisuus että meriliikenteen hallinta alueella on myös asetettu strategiassa tehtäväksi.

Sotilaallisen voiman osalta strategia korostaa Venäjän rajojen puolustamista. Lisäksi se määrittelee asevoimille tehtäväksi luoda olosuhteet, jossa se voi toimia ottaen huomioon erilaisten joukkojen käyttö- ja toimintaperiaatteet sekä niiden tarvitsema tuki. Vaatimuksena on perustaa alueelle joukkoja, joilla on suorituskykyä erilaisten poliittisten ja sotilaallisten tilanteiden varalle. Vaatimuksen täyttämiseksi aluetta on kyettävä valvomaan kokonaisvaltaisesti. Tähän kuuluu myös rajavalvonta ja rajaylityspaikkojen valvonta. Valvontaan liittyen viitataan myös GLONASS järjestelmään, mutta se tehdään informaatio teknologian kontekstissa. GLONASS-järjestelmän hyödyntämisessä on myös kyse sotilaallisen turvallisuuden ylläpidossa.²³⁵

²³⁴ <https://yle.fi/uutiset/3-9701593>, viitattu 15.7.2017. Venäjä aikoo siirtää Pietarissa rakennetun kelluvan ydinvoimalan Itä-Siperian Pevekiin. Ydinlaitoksen teho on 70 megawattia ja se on saanut nimen Akademik Lomonosov.

²³⁵ Globalnaja navigatsionnaja sputnikovaja Sistema, suomennos Juntunen (2014), 15. GLONASS-järjestelmä on venäläinen satelliittipaikannusjärjestelmä. Katso lisää <https://www.glonass-iac.ru/en/guide/index.php>, viitattu 25.7.2017.

Uhkia Venäjää kohtaan arktisella alueella määritellään terrorismi, salakuljetus ja laitton maahanmuutto. Varsinaisia sotilaallisia uhkia ei asiakirjassa tuoda esille. Ilmastomuutosta ei suoranaisesti määritellä uhkaksi, mutta sen vaikutuksia käsitellään muun muassa velvoittamalla parantamaan infrastruktuurin rakenteellista vakautta. Tällä viitataan todennäköisesti ikiroudan sulamiseen, joka vaikuttaa heikentävästi infrastruktuurin vakauteen, kun maa-aines alkaa sulamaan perustusten alla.

Arktinen strategia 2009 liittyy myös kansallisen turvallisuuden alueen kontekstiin. Lähinnä se pyrkii liittämään arktisen alueen intressit kansallisen turvallisuuden kokonaisuuden alle. Keinoina tähän on muun muassa asetettu tehokkaampi hallinto arktiselle alueelle. Strategia korostaa kansainvälisen oikeuden normeja etenkin kansainvälisessä yhteistyössä sekä Venäjän kansainvälisiä velvollisuuksia samassa yhteydessä.

Asiakirja korostaa kaikkien siinä mainittujen asioiden kokonaisvaltaista kehittämistä tavoitteena parantaa Venäjän kilpailukykyä. Tavoitteena on vahvistaa Venäjän asemaa, tukea kansainvälistä turvallisuutta ja edistää rauhaa sekä vakautta arktisella alueella.

Vuonna 2013 presidentti Putin hyväksyi arktiselle strategialle jatkopäätöksen. Asiakirjan nimeksi tuli: Strategian kehittäminen Venäjän arktiselle alueelle ja kansallinen turvallisuus vuoteen 2020.²³⁶ Asiakirjassa ei tuoda uudelleen esille Venäjän kansallisia intressejä arktisella alueella vaan sen tarkoituksena on määrittää perusteet mekanismit, keinot ja välineet, joilla saavutetaan strategiset päämäärät ja prioriteetit arktiselle alueelle.

Asiakirja kuvaa arktisen alueen luonnonolot samalla tavalla kuin 2009 strategia, lisäksi lämpötilan ja tuulen kuvaukseen. Asiakirjassa tuodaan esille millaisena arktisen alueen sosioekonominen kehitys on nähtävä ja mitä uhkia ja riskejä on odotettavissa. Näitä tekijöitä se kuvaa sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden kautta. Kehityksen prioriteeteiksi ja avaintoiminnoiksi se korostaa muiden asioiden lisäksi ympäristöturvallisuuden, kansainvälisen yhteistyön ja sotilaallisen turvallisuuden vahvistaminen, maan rajojen suojelemiseksi.

Kehittämisen osa-alueina on resurssivarannon hyödyntäminen, johon liitetään mannerjalusta ja sen tutkiminen. Tässä yhteydessä mainitaan mannerjalusta toimikunta, jolle toimitetaan tutkimustiedot ja vahvistetaan talousvyöhykkeen laajentaminen. Lisäksi kehittämisen osa-alueisiin kuuluu pohjoinen liikennejärjestelmä, kalastusteollisuus, tiede ja teknologia, informaatio ja yhteydenpito, ympäristöturvallisuus, kansainvälinen yhteistyö sekä sotilaallinen turvallisuus.

²³⁶ Strategy development of the Arctic Zone of the Russian federation and the national security up to 2020, suomenkielinen käännös on kirjoittajan.

Kansainvälisestä yhteistyön osalta ei viitata mihinkään valtioon nimellä, ainoastaan arktisen alueen rannikkovaltiot on mainittu. Yhteistyössä korostetaan yhteisiä pelastuspalvelun järjestelyitä sekä napa-alueiden lentokäytävien suunnittelua ja tukemista sekä Koillisväylän käyttöä myös kansainvälisen meriliikenteen yhteysreittinä. Koillisväylän osalta tuodaan myös esille, että se on venäläisen lainsäädännön alainen.

Sotilaallisen voiman osalta korostetaan valmiutta, sekä uhkista käytetään sotilasdoktriinin mukaisia uhkan luokitteluja: sotilaallinen vaara, sotilaallinen uhka. Rauhan aikainen sotilaallisen voiman käyttö on tarkoitettu neutralisoimaan sisäiset ja ulkoiset sotilaalliset uhkat ja vaarat, ylläpitämään strategista pidäkettä ja aseellisen konfliktin tapahtuessa - torjuu hyökkäyksen ja lopettaa vihollisuudet. Ilma- ja pintatilanteen hallinta on myös tuotu esille. Asevoimien arktisten toimintojen kehittäminen liitetään Venäjän asevoimien varusteluohjelmaan.

Lopulta 2013 strategian päivityksessä on kyse tarkennuksista vuoden 2009 strategiaan. 2013 asiakirjassa on paljon samoja elementtejä, mutta siinä kuvataan tarkemmin eri alueiden kehittämiseen liittyviä toimintoja. Sotilaallisen voiman näkökulmasta pohjoisen laivaston merkitys korostuu ja se tuo myös velvollisuuksia Koillisväylän valvontaan ja alueen pelastustoimintaan.

Poliittisen realismin näkökulmasta tarkasteltuna vuoden 2013 arktinen strategia on hyvin valtatietoinen. Se määrittää myös strategisen pidäkkeen muodostamisen ja asevoimille selkeän tehtävän. Rakenteellisen realismin näkökulmasta voidaan tulkita asia niin, että Venäjä panostaa sotilaallisen turvallisuuden lisäämiseksi kansallisista lähtökohdista, asettaakseen itselleen paremmat olosuhteet Arktisessa neuvostossa ja Barents-yhteistyössä. Vaikka kumpikaan neuvosto ei käsittele sotilaallisia asioita, niin Venäjällä on voimaa ja valmiutta käyttää sitä tarvittaessa omien intressien hyväksi. Näin ollen Venäjällä on mahdollisuus yrittää vaikuttaa järjestelmän rakenteeseen, sotilaspoliittisilla keinoilla, tavoitteena saada muut tekemään sen intressien mukaisia ratkaisuja.

4.4.3. Sotilasdoktriinin merkitys

Seuraavaksi siirrytään aineiston toiseen doktriiniasiakirjaan. Doktriini on alisteinen poliittiselle strategialle. Tämän vuoksi Presidentti Putin hyväksyi vuoden 2014 lopulla sotilasdoktriinin. Se korvasi edellisen sotilasdoktriinin vuodelta 2010, joka oli silloisen virkaa tekevän presidentin Medvedevin hyväksymä. Sotilasdoktriini on poliittinen asiakirja, joka ohjaa poliittista päätöksentekoa, mutta ei sido sitä. Doktriinilla on sisäisesti normatiivinen funktio, koska se määrittää puolustusjärjestelmän suuntaviivat, asevoimien käytön perusteet ja toimii sotilaallisen suunnittelun lähtökohtana.²³⁷ Doktriini on teoreettinen asiakirja, jolla säädetään sotilaallisen toiminnan järjestelyt ja annetaan niiden toteuttamisen ohjenuorat. Se on lähtökohta toiminnalle. Sillä on myös toisenlainen tehtävä, joka on strategisen pelotteen luominen Venäjän ulkopuolelle. Sotilasdoktriini kuvaa myös Venäjän johdon strategisia arvioita ja näkemyksiä maailman sotilaspoliittisesta ja strategisesta tilanteesta.²³⁸

Sotilasdoktriinin luonteen vuoksi siinä ei ole merkittävästi asioita jotka koskettavat arktista aluetta suoranaisesti. Luonnollisesti kaikki asiat mitkä liittyvät Venäjän sotilaalliseen puolustamiseen koskettavat yhtälailla arktista aluetta. Doktriini määrittelee rauhan ajan asevoimien tehtäväksi arktisella alueella Venäjän kansallisten intressien turvaamisen. Toinen epäsuora viittaus arktiseen alueeseen tulee saman asevoimien tehtävästä taistella merirosvoutta vastaan sekä merenkulun turvallisuuden varmistaminen. Kolmas epäsuora viittaus on näiden jälkeen ilmoitettu Venäjän federaation taloudellisen toiminnan turvallisuuden varmistaminen valtamerillä. Käytännössä nämä ovat sovellutuksia merioikeusyleissopimuksen velvoitteita ja toisaalta ne antavat selkeitä vaatimuksia myös laivaston toiminnalle kaikilla merialueilla, eivät pelkästään valtamerillä. Asiakirja korostaa YK:n peruskirjaa ja kansainvälistä lakia ja sen henki on kansallisten intressien turvaaminen aseellista voimaa käyttäen - ei kuitenkaan ensimmäisenä toimenä.

Sotilasdoktriini on osa Venäjän strategista suunnittelujärjestelmää, johon liittyy kaikki tässä tutkimuksessa käsitellyt asiakirjat. Doktriinin suhde on alisteinen poliittiselle ohjaukselle, joka tulee meridoktriinista, kansallisen turvallisuuden strategiasta sekä arktiseen alueen kehittämisstrategiasta.

Sotilasdoktriinin luonteesta johtuen sillä ei ole merkittäviä alueellisia painotuksia arktisen alueen suhteen. Meridoktriinissa määriteltiin pohjoiselle laivastolle alueen valvonta ja puolustusvastuu. Sotilasdoktriinin uhkat ja vaarat ovat erilaiset kuin aiemmin mainittu Gerasimovin näkemys konfliktin luonteesta.

²³⁷ Forsström (2016), 2.

²³⁸ Forsström (2016), 3-4, 6.

4.4.4. Kansallisen turvallisuusstrategian merkitys

Venäjän kansallinen turvallisuuskonseptio muuttui vuonna 2000 strategiaksi.²³⁹ Edellinen vastaava strategia on vuodelta 2009. Asiakirjan tavoitteena on luoda suotuisat olosuhteet niin sisäisesti kuin ulkoisesti Venäjän kansallisten intressien ja strategisille prioriteeteille. Kansalliseen turvallisuuteen kuuluu myös maan puolustaminen. Arktiseen alueeseen on liitetty nykyisen maailmanjärjestyksen kuvaamisessa oleva kohta, jossa korostetaan epäsuhteita valtioiden voimavaroissa. Se kuvaa maailman johtajien hyödyntävän luonnonvaroja maailman meri-alueilta, jossa arktinen alue saa merkityksensä ja on suora viite alueeseen.

Toinen arktiseen alueeseen liitettävä merkitys on talouden, pohjoisen liikennejärjestelmän, energian, informaation ja asevoimien infrastruktuurin kehittämisessä nimenomaan arktisella alueella. Liikennejärjestelmäksi on määritetty Koillisväylä ja Siperian rautatiet. Kolmantena erityisenä korostettuna merkityksenä arktinen alue saa kansainvälisen yhteistyön kautta, missä yhteistyö perustuu yhtäläiseen ja molemminpuoliseen hyötyyn.

Uhkien osalta kansallinen turvallisuus strategia toteaa talouden alla oleva strategisten resursien ja luonnonvarojen / raaka-aineiden vähenevä hyödyntäminen ja varantojen väheneminen. Sotilaallisia uhkia ei käsitellä niinkään uhkina vaan maailmankuvauksessa käsitellään sotilaallisten uhkien muutoksesta. Asiakirja tunnustaa ilmastonmuutoksen.

Kansallisen turvallisuuden konseptio on laaja asiakirja, jossa otetaan huomioon kaikki Venäjän yhteiskunnan osa-alueet mukaan lukien ihmisten elämä ja sen laatu. Arktinen alue saa kuitenkin merkityksensä tästäkin päätösasiakirjasta. Sitä voi tulkita linkiksi kansalliseen turvallisuuteen, jossa on huomioitu muuttuva maailma.

4.4.5. Ulkopoliittisen konseptio merkitys

Ulkopoliittinen konseptio on asiakirjoista uusin. Putin hyväksyi sen vuoden 2016 lopulla. Ulkopoliittinen konseptio määrittää ulkopoliitiikan päämääräksi kansallisten intressien tukemisen sekä strategisten kansallisten tavoitteiden saavuttamisen. Pää tavoitteina on kansallinen turvallisuus, suvereniteetti, alueellinen koskemattomuus, kansainvälisen lain vahvistaminen sekä demokraattiset instituutiot. Asiakirja korostaa kansainvälistä lakia ja viittaa YK:n peruskirjaan.

²³⁹ Forsström (2016), 8-9.

Kansainvälisen lain alla tuodaan myös arktiseen alueeseen viittaava epäsuora merkitys, jossa korostetaan merirajojen määrittämistä ja kansallisia oikeuksia. Tämä koskettaa etenkin näiden rajojen määrittämisen menettelytapojen vahvistamista ja päättämistä. Samassa yhteydessä Venäjä korostaa omaa suvereniteettia ja oikeuksia, ehdottomuutta kansallisten intressien taakamiseksi sekä taloudellisen ja turvallisuuden näkökulmasata. Venäjä ottaa myös huomioon luottamuksen rakentamisen ja yhteistyön naapurivaltioiden kanssa.

Yhteistyön merkitystä lisätään myös ympäristöturvallisuudessa ja taistelussa ilmastonmuutosta vastaan. Venäjä vastustaa kaukaa haettuja yrityksiä tehdä ympäristönsuojelusta poliittista, jota käytetään estämään valtion oikeuksia luonnonvarojen hyödyntämiseen tai luodakseen epäreilua kilpailua. Tämä viittaus voidaan liittää arktisen alueen merkitykseen.

Taloudellisen kehityksen ja turvallisuuden kannalta olennaista on myös merialueiden ja liikenteen hallinta. Tähän liittyy merenkulun turvallisuus, kansalliset intressit, merilaki ja taistelu merellistä rikollisuutta vastaan eli terrorismia ja merirosvoutta vastaan. Venäjä aikoo määrittää mannerjalustansa ulkorajat kansainvälisen merioikeussopimuksen mukaan, jotta voi kehittää lisää mahdollisuuksia luonnonvarojen hyödyntämiseksi.

Alueellisen ulkopoliitiikan prioriteeteissa pohjoisen Euroopan aluetta Venäjä pyrkii pitämään luottamuksen ja vakauden alueena. Venäjä kehittää käytännönläheistä yhteistyötä pohjoisen Euroopan valtioiden kanssa, ottaen huomioon ympäristökysymykset ja alkuperäiskansojen oikeudet. Tällä viitataan lähinnä Itämeren alueeseen.

Suoraan arktisen alueen merkitykseen liittyen asiakirja tuo esille politiikan, jolla säilytetään rauha, vakaus ja konstruktiiivinen kansainvälinen yhteistyö. Venäjä katsoo, että arktisella alueella on riittävä kansainvälisen lain viitekehys, jonka avulla ristiriidat voidaan ratkaista neuvottelemalla. Tämä koskee myös mannerjalustan ulottuvuuden ja etäisyyden määrittämisessä. Venäjä ajattelee, että arktisilla valtioilla on erityinen vastuu alueen kestävän kehityksen luomisessa ja kannattaa yhteistyön tiivistämistä Arktisen neuvoston, rannikkovaltioiden ja Barents euroarktisen neuvoston välillä. Venäjä ryhtyy välittömästi vastatoimiin, mikäli arktisella alueella yritetään luoda sotilaallisen voiman tai poliittisten toimien avulla vastakkainasettelua tai yleisesti yhteistyötä politisoidaan. Koillisväylän merkitys korostuu Venäjän kansallisena liikenneyhteytenä sekä mahdollistaa kansainvälisen meriliikenteen kulun Euroopan ja Aasian välillä.

Venäjän ulkopoliittikka arktisella alueella on hyvin yhteistyöpainotteinen. Se antaa merkityksen yhteistyölle, jolla on jo yli 20 vuoden tausta. Tämän yhteistyön kautta on syntynyt uusia alueita yhteistyölle, myös turvallisuuden alalta. Vuoden 2008 Ilulissatin deklaraation jälkeen, ei arktisilla rantavaltioilla ole erimielisyyttä miten kiistat hoidetaan arktisella alueella. On myös ymmärrettävä, että tämä yhteinen sopimus, koskettaa lähinnä talousvyöhykkeiden ja mannerjalustan määrittämistä ja luonnonvarojen hyödyntämisoikeutta, ei esimerkiksi sotilaallisen voimankäytön uhkaamista tai alueloukkauksien käsittelemistä. Tämän kaltaiset kiistat on sovittelava kahdenvälisesti tai kansainvälisen oikeuden tuella.

Poliittisen realismin mukaisesti tarkasteltuna Venäjän arktisen alueen ulkopoliittikkaa voidaan pitää imperialistisena. Perusteena tähän on se, että Venäjä pyrkii suojaamaan kansalliset intressinsä, jotka ovat luonnonvarat. Ne sijaitsevat mahdollisesti valtion talousvyöhykkeen rajoilla tai niiden ulkopuolella. Valtion on pakko saada alue omien oikeuksiensa piiriin. Jotta valtio saa oikeuden kansallisten intressiensä hyödyntämiseen, sen pitää olla määritetty merioikeusyleissopimuksen mukaisilla menettelyillä. Aluetta ei oikein voi ottaa sotilaallisella voimalla hallintaan, koska se aiheuttaisi muille uhkaa, jota muut alkaisivat tasapainottamaan luomalla ja kehittämällä omaa voimaa. Pahimmassa tapauksessa muutkin valtiot alkaisivat ottamaan merialueensa haltuun.

Kyseeseen voi tulla liittoutuminen tätä valtaavaa valtiota vastaan, jolloin imperialistinen valtio voi menettää enemmän kuin hyötyä, koska samalla rikotaan vuosikymmenien ajan kehittyneet menettelyt riita-asioiden hoitamiseksi. Sotilaallisen voiman käyttöä arktisella alueella hallitsee Venäjä. Muiden arktisten rantavaltioiden on vaikea kilpailla Venäjän kanssa, paitsi Yhdysvallat. Yhdysvaltojen sotilaallista voimaa voidaan pitää yliverlaisena yleisesti tarkasteltuna. Arktisen alueen osalta Venäjän asevoimien ryhmitys Kuolan alueella on Venäjän strategisen pidäkkeen selkäranka.

4.5. Johtopäätökset

Tässä alaluvussa vastataan tutkimusongelmasta johdettuihin alakysymyksiin. 1) Millaisen merkityksen arktinen alue saa Venäjän päätöksenteossa? 2) Mitä eri tekijöitä voidaan liittää näihin merkityksiin? 3) Millainen rooli sotilaallisella voimalla on päätöksenteossa? 4) Millainen on konfliktin mahdollisuus arktisella alueella? Liitteessä 7 on esitetty taulukossa koottuna eri merkitykset arktisesta alueesta. Taulukossa on myös muiden tutkimuskysymysten vastaamiseksi olevat havainnot.

Arktisen alueen saamat merkitykset voidaan jaotella neljään kategoriaan: luonnonvaroihin ja niiden hyödyntämiseen, pohjoisen liikennejärjestelmän kehittämiseen, ympäristön suojeluun sekä kansainväliseen yhteistyöhön. Pohjoinen liikennejärjestelmä jakaantuu kolmeen osaan: Koillisväylään, pääsyyn Atlantin valtamerelle ja Tyynelle valtamerelle sekä rannikon ja sisämaan liikenne ja infrastruktuuriverkoston.

Näiden merkitysten taustalla on tekijöitä, jotka vaikuttavat arktisen alueen kehittämisen taustavoimina. Niitä ovat kaupalliset ja taloudelliset tekijät, käytännön raaka-aineet eli luonnonvarat, kilpailukyvyn parantaminen, ympäristöturvallisuus, uhkien ja vaarojen torjunta ja rikollisuuden estäminen, merenkulun turvallisuus, energia, infrastruktuuri, rauha, vakaus ja yhteistyö.

Sotilaallisen voiman rooli päätöksenteossa korostui alueen turvaamisen ja puolustuksen näkökulmasta. Alueen valvonta mukaan lukien rajojen valvonta sekä suotuisten olosuhteiden luominen toiminnan edellyttämälle tasolle. Turvallisuuden vahvistaminen, joukkojen valmius, vaarojen neutralisointi sekä strateginen pidäke korostui vuoden 2013 arktisen strategian tulokinnassa. Sotilasdoktriini ei varsinaisesti ottanut muuta kantaa arktiseen alueeseen. Se määritteli asevoimien tehtäväksi arktisella alueella olevan kansallisten intressien turvaaminen. Tavoitteena on taata valtion turvallisuus ja suvereniteetti. Strategista pidäkettä korostettiin myös kansallisen turvallisuuden strategiassa, mutta roolin sain myös konfliktien estäminen. Ulkopoliittikan konseptio korosti vastatoimia sotilaallisen voiman kasvuksi arktisella alueella.

Konfliktin mahdollisuutta päätösasiakirjat eivät korostaneet arktiselle alueelle. Sotilaallisen voiman rooli vaihteli vanhimpien asiakirjojen osalta, mutta uudempien päätösten mukaan ne ovat suhteellisen tasapainossa. Konfliktien estäminen, strategisen pidäkkeen ylläpito ja vastatoimiin varautuminen on 2010-luvun loppupuolen sotilaallisen voiman rooli arktisella alueella. Konfliktin mahdollisuudet ovat suhteellisen matalalla edellyttäen, että arktiselle alueelle ei muodostu sotilaallista voimaa, joka uhkaa Venäjää, sen rajoja tai intressejä.

Arktista aluetta voisi kuvailla kaivoksessa olevien lintuindikaattoreiden tavoin. Lintujen tarkoituksena on selvittää onko kaivoksessa ilmaa hengitettäväksi. Jos on ilmaa hengittää lintu voi hyvin, jos ei lintu kuolee. Arktinen alue on kuin lintu kaivoksessa. Kaivos kuvaa tässä yhteydessä maailmanpolitiikkaa ja sen järjestystä. Siinä vaiheessa kun lintu kuolee, alkaa arktisen alueen turvallisuus heikentyä. Jos ja kun lintu elää, arktisen alueen kiinnostus ei ylitä kynnystä sotilaallisen voiman käyttöön.

Venäjällä on suhteellisen laaja arktinen alue, joten sille on luonnollista suojata alue myös. Asevoimien toiminnan kannalta arktisella alueella on vaikea kuvitella esimerkiksi mittavaa maataistelua tai suurta ilmahyökkäystä. Etäisyyksien puolesta kauaskantoiset asejärjestelmät mahdollistavat pohjoisnavan yli ampumisen. Kysymys kuuluukin, mitä kohteita vastaan arktisella alueella toimitaan? Venäjällä on useista keskittymiä koko rannikon alueella. Lisäksi alueelta löytyy teollisuutta, kulkuyhteyksiä ja liikennesolmuja. Nämä olisivat varmasti hyviä kohteita hyökkääjälle.

5. YHTEENVETO

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat päätöksenteossa merkittävästi arktisen alueen merkityksen muodostamiseen. Tutkimusta ohjaava tutkimusongelma oli: Miksi arktinen alue on Venäjälle (strategisesti) merkityksellinen? Lisäksi tutkimukselle asetettiin hypoteesi, joka oli: Venäjän strategisessa päätöksenteossa esiintyy multikausalityyppisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat ja edistävät niin Venäjän suurvalta-asemaa kuin kansallisten intressien turvaamista arktisella alueella. Tässä luvussa vastataan tutkimusongelmaan ja pyritään testaamaan hypoteesin väitettä tutkimustulosten näkökulmasta.

5.1. Venäjän arktisen alueen merkitys

Venäjän arktisen alueen merkitys on täysin kansallisten intressien mukainen. Suurimman merkityksen arktinen alue saa luonnonvarojen kautta. Luonnonvarat niin maalla kuin merenpohjassa ja mannerjalustalla ovat Venäjän valtion tulevaisuuden resurssivaranto. Tämän varannon avulla Venäjä tyydyttää kansalliset tarpeensa ja kykenee myös tuottamaan muun muassa energiaa muille valtioille.

Toisena merkityksenä Venäjälle on pohjoisen liikennejärjestelmän kokonaisvaltainen luominen. Tähän järjestelmään kuuluvat Koillisväylä, pääsy Atlantin ja Tyynelle valtamerelle sekä rannikon ja sisämaan liikenne ja infrastruktuuriverkostot. Tämän järjestelmän avulla Venäjä saa hyödynnettyä luonnonvarojen siirtämisen ja kuljetuksen rannikolta sisämaahan ja toisin päin. Järjestelmän olennaisia osia ovat infrastruktuuri sekä valvontajärjestelmät.

Kolmantena merkityksenä on ympäristön suojeleminen, jolla pyritään edesauttamaan arktisen alueen kehittämistä, luomalla hyvinvoiva ekologinen ympäristö, missä elämälle on edellytyksiä. Ympäristön suojeleminen on myös kansainvälinen ulottuvuus, koska ympäristönsuojelun kautta on syntynyt Arktinen neuvosto. Ilmastonmuutoksen vaikutukset koskettavat arktista aluetta eniten. Alueen lämpötila nousee, mikä aiheuttaa jään ja lumen sulamista. Arktisen alueen jäiden vähentyessä alueen kiinnostus herää myös muille ei-arktisille valtioille.

Viimeisenä merkityksenä on kansainvälinen yhteistyö, joka on vakauttanut merkityksensä jo vuodesta 2013 alkaen. Tätä merkitystä korostaa arktisella alueella olevat järjestöt, jotka tekevät pääsääntöisesti ympäristön suojelemiseksi työtä erilaisten työryhmien kautta.

Sotilaalliselle voimalle ei ole arktisen alueen päätöksenteossa suurta merkitystä. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö sotilaallisella voimalla ole yleisesti merkityksiä, mutta ei tämän tutkimuksen näkökulmasta. Sotilaallisella voimalla on rooli arktisen alueen kontekstissa ja se on kansallisten intressien turvaaminen. Sotilaspolitiikan näkökulmasta asevoimien käytöllä on luotava edulliset olosuhteet toimia. Tähän kuuluu myös joukkojen toiminta ja käyttöperiaatteet, joiden on tuettava alueen kansallisten intressien turvaamista. Sotilaallisella voimalla on myös rooli valvonnan ja pelastuspalvelun alueella.

Tutkimuksen näkökulmasta konfliktin mahdollisuus arktisella alueella on matala. Tämä siitä syystä, että arktisten rantavaltioiden kesken on sovittu käytettävän merioikeusyleissopimuksen mukaisia menettelyjä riita- ja kiista-asioissa. Tämä ei tietenkään poista sotilaallisella voimankäytöllä uhkaamista, mutta konfliktien näkökulmasta niiden syntyminen ristiriitojen kautta on alhainen. Realismin mukaan kohtaavat intressit aiheuttavat konflikteja. Arktisella alueella ei ole nähtävissä kansallisten intressien välisiä ristiriitoja, jotka voisivat kehittyä konflikteiksi. Venäjällä on oikeus ja velvollisuus puolustautua omien rajojen loukkaajat ja torjua rajojen yli tuleva sotilaallinen uhka tai vaara.

Venäjä on aktiivinen ja tunnustettu toimija kansainvälisellä tasolla arktisella alueella. Kansainvälisiä järjestöjä ja instituutioita on arktisella alueella kolme: merioikeusyleissopimuksen mukainen sopimusjärjestelmä, Arktinen neuvosto ja Barents-yhteistyö. Korkein on merioikeusyleissopimus, joka voidaan laskea kansainvälisen oikeuden tasoksi. Arktinen neuvosto on valtion yläpuolella, mutta on vain ulkoministeri tason järjestö, joka voidaan luokitella alueelliseksi järjestelmäksi. Paikallisen tason järjestelmänä toimii Barents-yhteistyö.

Merioikeusyleissopimuksen alaisia järjestelmiä ovat merioikeustuomioistuin, merenpohjajärjestö ja mannerlaatta toimikunta. Nämä ovat erittäin voimakkaita tekijöitä, jotka vaikuttavat Venäjän arktiseen alueeseen. Ne määrittävät lopulta mihin Venäjän raja loppuu. Kysymys johon tiedetään presidentti Putinin vastaus - ei Venäjän raja lopu koskaan.

Seuraavaksi testataan tutkimuksen hypoteesi. Tutkimuksen mukaan Venäjän arktisen alueen päätöksenteossa vaikuttimena ovat kansalliset intressit. Niiden turvaamiseksi käytetään sotilaspoliittisia keinoja, esimerkiksi asevoimien suorituskykyjä. Arktisen alueen merkitys luonnonvarojen näkökulmasta on yksi multikausallisuuden syy, joka on turvattava. Lisäksi tämä syy on seurausta arktisen alueen pohjoisen liikennejärjestelmän kehittämiseksi. Luonnonvaroja on kyettävä siirtämään ja kuljettamaan rannikolta sisämaahan ja takaisin.

Edellä mainittujen valossa voidaan todeta, että Venäjän päätöksenteossa esiintyy luonnonvarojen kautta toiminnallisia tekijöitä, joita ovat pohjoisen liikennejärjestelmän kehittäminen. Tällä liikennejärjestelmällä on niin kansallinen kuin kansainvälinen ulottuvuus. Sen kehittämisellä on lisäksi vaikutusta Venäjän talouteen ja sisäpolitiikkaan. Pohjoinen liikennejärjestelmä nostaa myös Venäjän asemaa arktisella alueella yhtenä mahdollistajana. Venäjä ei ole ainoa mahdollistaja, mutta sen laajan arktisen alueen johdosta sillä on mahdollisuus hyödyntää oman talousalueensa sisällä toimivaa Koillisväylää niin kansallisiin tarpeisiin kuin kansainvälisiin vaatimuksiin, edellyttäen, että infrastruktuuri on kunnossa. Pohjoinen liikennejärjestelmä nostaa ainakin Venäjän asemaa arktisella alueella. Vaikutukset ovat suurempia tällä hetkellä kansallisesti kuin kansainvälisesti.

Pohjoinen liikennejärjestelmä voisi tulevaisuudessa tuottaa Venäjän arktiselle alueelle hegemonian. Sitä se on jo, koska muilla ei keinoa kilpailla kansallisesti Koillisväylän alueella. Koillisväylä on hyvä esimerkki realismin näkökulmasta. Realismi korostaa konkreettisesti havaittuja tekijöitä, joka Koillisväylä on.

Jussi Jämsén tutki vuonna 2011 strategisen kulttuurin vaikutusta arktisen intressien turvaamisessa. Hän tuli johtopäätöksissään kahteen samaan lopputulokseen: luonnonvarat ja liikenneyhteydet. Eroavaisuudet olivat sotilaallisen olosuhteiden ja yhteiskunnan merkityksissä. Jämsénillä oli näkökulmana strategisen kulttuurin ja sen ohjaus venäläiseen päätöksentekoon. Tässä tutkimuksessa pyrittiin löytämään päätöksenteosta eri merkityksiä.

5.2. Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimustarpeet

Tutkimuksen primäärilähdeaineistona toimivat venäläiset viralliset päätösasiakirjat, jotka olivat Venäjän federaation presidentin hyväksymät ja allekirjoittamat. Primääriaineiston tueksi ja lähdemateriaalin määrän lisäämiseksi otettiin arktista aluetta ja sen valtioita koskevia tutkimuksia. Tutkimukset painottuivat strategian ja kansainvälisen politiikan tieteenalalle. Kaikki primäärilähteet olivat englanninkielisiä. Venäjänkielisistä lähteistä ei ollut yksikään virallisesti käännetty, jolloin kaikki lähteet olivat epävirallisia käännöksiä. Käännöksien tekijöitä ei pystytty tutkimuksessa selvittämään, mutta niiden taso oli yleisesti hyvä. Aineistoa lisäämällä arktinen alue olisi voinut saada erilaisia merkityksiä, mutta lopputuloksen näkökulmasta erot olisivat olleet pienet.

Laadulliseen tutkimukseen ei ole yksiselitteisiä ohjeita, kuinka luotettavuutta tulisi käsitellä. Tutkimusta tulee arvioida kokonaisuutena, jolloin tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus painottuu. Laadullisessa tutkimuksessa olennaista on arvioida tutkimuksen luotettavuus ja uskottavuus.²⁴⁰ Tämän tutkimuksen luotettavuus ja uskottavuus on lukijan päässä. Tutkijana on pyritty objektiivisesti tulkitsemaan teoreettisen viitekehyksen kautta Venäjän päätöksentekoa arktisen alueen suhteen.

Tutkimuksen strategia käsite on sovellettavissa mihin vain strategiaan. Tarvitsee vai asettaa strategia ”käsite”, johonkin kontekstiin ja määrittää mitattava suure eli Y-akseli. Esimerkiksi asetetaan käsite kansainvälisen järjestelmän kontekstiin ja asetetaan mitattava suure vaikka vallan määrä järjestelmässä. Vallan määrä on tietenkin vaikea määrittää, mutta sitä voi vaikka mitata sillä henkilöstön määrällä, joka työskentelee kyseisessä kansainvälisessä järjestelmässä.

Tutkimuksen objektiivisuutta on aina vaikeata arvioida. Kirjoittajan esiymmärrys ja kokemus muun muassa kansainvälisen politiikan tutkimuksen piirissä oli ennen tutkimusta vähäinen. Nuoruus tässä suhteessa helpotti objektiivisuuteen pyrkimystä. Kirjoittaja ei ole leimautunut realistiksi, eikä kirjoittajalla ole motiiveja tai päämääriä muuttaa esimerkiksi valtionhallinnon tapaa ajatella tai suhteutua Venäjään ja sen arktisen alueen päätöksentekoon. Silti subjektiiviset näkemykset ja piilevät näkökulmat aiheuttavat objektiivisuuden hämärtymistä.

Tutkimuksen teon yhteydessä tuli esille talouspakotteet, joita Venäjälle on asetettu. Eräs tutkimuskohde arktiseen alueeseen liittyen voisi olla tutkia Venäjää vastaan asetettujen talouspakotteiden vaikutusta arktisen alueen kehittämisessä. Toinen jatkotutkimus voisi olla liberaalin näkökulma Venäjän roolista ja asemasta arktisissa järjestöissä.

Tämä tutkimus pyrittiin toteuttamaan selkeällä ja yksinkertaisella tavalla. Arktinen alue tarkasteltiin kokonaisvaltaisesti alueena jonka syvennyttiin Venäjään. Tutkimusta olisi voinut palvella vertailu esimerkiksi Yhdysvaltoihin, mutta silloin olisi pitänyt tutkia myös Yhdysvaltaista päätöksentekoa.

²⁴⁰ Tuomi & Sarajärvi (2009), 149.

LÄHTEET

PRIMÄÄRIAINEISTO:

Venäjän federaation päätöksentekoasiakirjat

Foreign Policy Concept of the Russian Federation (2016), Ulkopoliittinen konseptio. EPÄVIRALLINEN KÄÄNNÖS

Ladattavissa saksan- englannin-, espanjan-, venäjän- ja ranskankielisenä Venäjän ulkoministeriön internetsivuilta:

[http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248?p_p_id=101_INSTANCE_CptICk6BZ29&_101_INSTANCE_CptICk6BZ29_languageId=en_GB], tallennettu 3.1.2017.

Russian National Security Strategy (2015), Kansallisen turvallisuuden strategia, EPÄVIRALLINEN KÄÄNNÖS Ladattavissa englanninkielisenä Venäjän Iso-Britannian suurlähetystön internetsivuilta: [<http://rusemb.org.uk/press/2029>], tallennettu 29.12.2016.

Military Doctrine of the Russian Federation (2014), Sotilasdoktriini EPÄVIRALLINEN KÄÄNNÖS Ladattavissa venäjänkielisenä

[<http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>]

Ladattavissa englanninkielisenä Venäjän Iso-Britannian suurlähetystön internetsivuilta:

[<http://rusemb.org.uk/press/2029>]. Ladattavissa suomenkielisenä [<http://kioski.yle.fi/omat/lue-venajan-sotilasoppi-sanasta-sanaan-suomeksi>], tallennettu 29.12.2016.

Strategy development of the Arctic Zone of the Russian Federation and the National Security up to 2020 (2013). Arktisen strategian kehittäminen ja kansallinen turvallisuus EPÄVIRALLINEN KÄÄNNÖS. Saatavissa englanninkielisenä: [<http://www.research.kobe-u.ac.jp/gsics-pcrc/sympo/20160728/documents/Keynote/Russian%20Arctic%20strategy%202013.pdf>] sekä [<http://www.iecca.ru/en/legislation/strategies/item/99-the-development-strategy-of-the-arctic-zone-of-the-russian-federation>]. Jälkimmäisessä versiossa on parempi käännösteksti ja vähemmän kirjoitusvirheitä, mutta se ei ole pdf versiona ladattavissa.

Principles of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic Until 2020 and Future Perspectives (2008), Arktinen strategia.

EPÄVIRALLINEN KÄÄNNÖS Luettavissa englanninkielisenä [<http://www.arctic-research.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020>], tallennettu 14.6.2016.

Maritime Doctrine of Russian Federation 2020 (2001). Meridoktriini 2001. EPÄVIRALLINEN KÄÄNNÖS. Ladattavissa englanninkielisenä:

[www.oceanlaw.org/downloads/.../Russian_Maritime_Policy_2020.pdf].

MUUT LÄHTEET

Arctic Climate Issues 2011: Changes in Arctic Snow, Water, Ice and Permafrost. SWIPA 2011 Overview Report. Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP), Oslo. Luettavissa englanniksi, venäjäksi ja saameksi osoitteessa:

[<https://www.amap.no/documents/doc/arctic-climate-issues-2011-changes-in-arctic-snow-water-ice-and-permafrost/129>], ladattu 1.10.2015.

Arctic Offshore Regulators Forum (AORF) Terms of Reference, 2016.

[<https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/1729>], luettu 1.11.2016.

- Apunen O. (1991) Kansainvälisen politiikan metodologiset perusteet. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Julkaisu n:o 44. Tampereen yliopisto.
- Baylis J., Wirtz J., Gray C.S., Cohen E. (2007) *Strategy in the Contemporary World, An Introduction to Strategic Studies (Second Edition)*, Oxford University Press.
- Carr E.H. (1946) *The Twenty Years' Crisis 1919-1939, An Introduction to the Study of International Relations (Second Edition)*, Macmillan & CO. LTD.
- Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle, [<https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/>], viitattu 14.5.2016.
- Conley H.A., Rohloff C. (2015) "The New Ice Curtain, Russia's Strategic Reach to the Arctic", Center for Strategic & International Studies. [<https://www.csis.org/analysis/new-ice-curtain>], luettu 7.1.2016.
- Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region, Conference of the Foreign Ministers in Kirkenes, 11.1.1993, Declaration, [https://www.barentsinfo.fi/beac/docs/459_doc_KirkenesDeclaration.pdf], luettu 1.2.2016.
- Cox R. W. (1981) "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millenium – Journal of International Studies*. Vol. 10, no. 2, 126-155.
- Declaration on the establishment of the Arctic Council, September 19, 1996, Ottawa, Canada. [<https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/85>], luettu 1.12.2015.
- Donnelly J. (2005) Realism. Teoksessa Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit & Jacqui True (toim.) *Theories of International relations (3. painos)*. Palgrave Macmillan, 29–54.
- Dunne T. & Schmidt B.C. (2006) Realism. Teoksessa Baylis, John – Steve Smith (toim), *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations (3 Edition)*. Oxford University Press, 161-183.
- Flake L.E. (2014) "Russia's Security Intensions in a Melting Arctic", *Military and Strategic Affairs* Vol 6, no. 1, 99-116. [[www.inss.org.il/.../systemFiles/MASA6-1Eng%20\(4\)_Flake.pdf](http://www.inss.org.il/.../systemFiles/MASA6-1Eng%20(4)_Flake.pdf)], luettu 7.1.2016.
- Flake L.E. (2015) "Forecasting Conflict in the Arctic: The Historical Context of Russia's Security Intensions", *Journal of Slavic Military Studies* 28, 72-98.
- Forsström P. (2016) Venäjän sotilasdoktriinien kehittyminen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 3: Työpapereita nro3.
- Gorbatšov M. (1987), Speech in Murmansk at the ceremonial meeting on the occasion of the presentation of the order of Lenin and the gold star to the city of Murmansk, 1.10.1987. [https://www.barentsinfo.fi/docs/Gorbachev_speech.pdf], viitattu 14.6.2017.
- Gray C.S. (1999) *Modern Strategy*, Oxford University Press.
- Haukkala, H. (2011) Venäjä kurottaa länteen. *Ulkopolitiikka* 48 (1), 36-40.

- Heusala A-L., Pyykönen E. & Kivinen M. (2016) Venäjän turvallisuuspolitiikka – tutkimus Suomessa ja kehitystrendit Venäjällä, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 39/2016. Saatavissa osoitteessa: [<http://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=14702>], luettu 28.12.2016.
- Hirsjärvi S., Remes P. ja Sajavaara P. (2000) Tutki ja kirjoita, 6. painos, Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Holborn, H. (1990) “The Prusso-German School: Moltke and the Rise of the General Staff”. Teoksessa Paret P. (toim), *Makers of Modern Strategy*, 281-295. Clarendon Press.
- Hollis M. & Smith S. (1990) *Explaining and understanding International Relations*. Clarendon Press.
- Howard M. (1979) “The Forgotten Dimensions of Strategy”, *Foreign Affairs* Vol. 57, no. 5, 975-986.
- Howard M. & Paret P. (Edited and translated) (1989) *Carl von Clausewitz On War*. Princeton University Press.
- International Seabed Authority: Handbook (2013), National Library of Jamaica Cataloguing-In-Publication Data, Jamaica.
- Jackson R. & Sørensen G. (2007) *Introduction to international relations: theories and approaches* (3. painos). Oxford University Press.
- Johnson D. S. & Nurminen J. (2007) *Meritie, Navigoinnin historia*. John Nurmisen Säätiö, Art-Print OY, Helsinki.
- Juntunen A. (2012), *Venäjän imperiumin paluu*, 2. uudistettu painos. Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia N:o 31. Juvenes Print.
- Juntunen A. (2014) *Koillisväylä – Arktinen unelma*, teoksessa *Tiede ja Ase*, Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu n:o 72, päätoimittaja eversti (evp) Ismo Turunen, 9-24.
- Keil, K. (2015) *Economic potential*, teoksessa *Arctic security matters*, Juha Jokela (ed), © EU Institute for Security Studies, 21-31.
[<https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Report%2024.pdf>], viitattu 16.12.2016.
- Keohane R.O. (1989) *International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory*. Westview Press.
- Kerttunen M. (2007) *Strategia*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 3, *Strategian asiantietoa*, No 4, 2007. [<http://www.doria.fi/handle/10024/74102>], luettu 10.1.2016.
- Kerttunen M. (2010) *Kuinka sota voitetaan. Sotilasstrategiasta ja sen tutkimisesta*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 2: *Tutkimuslauseita* No 45. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kerttunen M. (2013) *Sotilasstrategia: Sotilasstrategian tutkimuksen perusteista*. Teoksessa Sivonen (toim) *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*, 39-58. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1: *Strategian tutkimuksia* No 33. Juvenes Print.

- Koh T.T.B (1982) A Constitution for the Oceans, President of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea.
[http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm], luettu 1.2.2016.
- Lalu P. & Puistola J. (2015) Hybridisodankäynnin käsitteestä, Tutkimuskatsaus 01 -2015, Puolustusvoimien tutkimuslaitos 6.2.2015,
[http://puolustusvoimat.fi/documents/1951253/2815786/PVTUTKL_TUTKIMUSKATSAUS_2015_1.pdf/a3742642-42ff-4644-ab8f-6eba7cd56a6e], ladattu 15.12.2015.
- Liddell-Hart B.H. (1967) Strategy the Indirect Approach, Faber and Faber Limited.
- Luttwak E.N. (1987) Strategy: The Logic of War and peace. Cambridge.
- Lykke A.F.Jr (1981) Toward an understanding of military strategy. Teoksessa Cerami J.R., Holcomb J.F.Jr (toim), Guide to strategy, U.S. Army War College, February 2001, 179-185.
[<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/strategy/13lykke.pdf>], luettu 12.12.2016.
- Mackinder H.J. (1904), The Geographical Pivot of History. The Geographical Journal, Vol .23, No. 4, (Apr., 1904, pp.421-437. Hankinta MPKK:n kirjaston JSTOR-tietokannasta, DOI: 10.2307/1775498, [<http://www.jstor.org/stable/1775498>], luettu 18.12.2015.
- Mackinder H.J. (1919) Democratic Ideals and Reality. Henry Holt and Company.
- Metsäntutkimuslaitos (METLA), Kasvihuonekaasujen laskenta ja raportointi - Metlan viranomaistehtävä, [www.metla.fi/metla/esitteet/viranomais-esitteet/kasvihuonekaasut-vir.pdf], luettu 2.12.2016.
- Mearsheimer J. (2001) The tragedy of great power politics. Norton.
- Morgenthau H.J. (1993) Politics among nations: the struggle for power and peace (6. painos). McGraw-Hill.
- Metsämuuronen J. (2006) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. laitos. 4. painos. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Nation R.C. (2007) U.S. Interests in the new Eurasia. Russian Security Strategy under Putin: U.S. and Russian perspectives. U.S. Army War College. Strategic Studies Institute, 1-27, [ssi.armywarcollege.edu/pdf/files/pub829.pdf], viitattu 15.4.2017.
- Paret P. (1990) Clausewitz. Teoksessa Paret P. (toim), Makers of Modern Strategy, 186-213. Clarendon Press.
- Pintner W. (1990) Russian Military Thought: The Western Model and the Shadow of Suvo-rov. Teoksessa Paret P. (toim), Makers of Modern Strategy, 354-375. Clarendon Press.
- Polmar N & Moore K.J. (2004), Cold War Submarines, The Design and Construction of U.S. and Soviet Submarines. Potomac Books, Inc.
- Puolustusministeriö (2012), Muutosten Venäjä. Suomen Puolustusministeriö. Erweko Oy.
- Pynnöniemi, K. (2011) Venäjän ymmärtämisen taidosta. Ulkopolitiikka 48 (1), 41.
- Rautala, A (2013) Arktinen alue Venäjän sotilaallisesta näkökulmasta. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4: työpapereita, No 48. Juvenes Print Oy.

- Rothenberg G.E. (1990) ”Moltke, Schlieffen, and the Doctrine of Strategic Envelopment”. Teoksessa Paret P. (toim), *Makers of Modern Strategy*, 296-325. Clarendon Press.
- Rotkirch H (1983), *Kansainvälinen merioikeus*, Teoksessa *Strategian käsikirja*, Sotatieteen laitos, strategian toimisto, 39-41. Helsinki.
- Schweller R (2006) *Unanswered threats: political constraints on the balance of power*. Princeton University Press.
- Schweller R. & Priess D. (1997) A tale of two realisms: Expanding the institutions debate, *Mershon International Studies Review* 41, no. 1, 1–32.
- Shy J. (1990) ”Jomini”. Teoksessa Paret P. (toim), *Makers of Modern Strategy*, 143-185. Clarendon Press.
- Sipilä J. & Koivula T. (2014), *Kuinka strategiaa tutkitaan*, 2. uudistettu painos. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, *Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita No 52*. Juvenes Print Oy.
- Sivonen P. (1998) *Tulevaisuuden ennakointi kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksen kohteena*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, *Julkaisusarja 1: No 11*. Oy Edita Ab.
- Sivonen P. (2006). *Strategiantutkimuksen haasteista ja realismin ajanmukaisuudesta*. Teoksessa Huhtinen A-M ja Toiskallio J. (toim.), *Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto*, Professori Mikko Viitasalon juhla-kirja, 108-120.
- Sivonen P. (2013) *Esipuhe*. Teoksessa Sivonen (toim) *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen s.1-2*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, *Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 33*. Juvenes Print.
- Snyder G. (2002) ”Mearsheimer’s World—Offensive Realism and the Struggle for Security: A Review Essay”, *International Security* 27, no. 1, 149–173.
- Snyder J. (2004) *One World, Rival Theories*, *Foreign Policy*, no. 145, 52–62.
- Stang G. (2015) *Climate Change*, teoksessa *Arctic security matters*, Juha Jokela (ed), © EU Institute for Security Studies, 9-20.
[<https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Report%2024.pdf>], viitattu 16.12.2016.
- Timola A. (2010). *Machiavelli*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, *Julkaisusarja 3, Strategian asiatietoa*, No 14. ISSN 1236-4975. [<http://www.doria.fi/handle/10024/74125>], viitattu 20.2.2016.
- The Federal Law of Shipping on the Water Area of the Northern Sea Route*, epävirallinen käännös, [http://www.nsra.ru/en/zakon_o_smp/], viitattu 13.6.2017.
- The Ilulissat Declaration*, Arctic Ocean Conference, Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008. [<http://www.arcticgovernance.org/the-illulissat-declaration.4872424.html>], viitattu 14.8.2016.
- Trenin D. (2007) *Russia’s threat perception and strategic posture. Russian Security Strategy under Putin: U.S. and Russian perspectives*. U.S. Army War College. Strategic Studies Institute, 35-47, [ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/pub829.pdf], viitattu 15.4.2017.

Tuomi J. & Sarajärvi A. (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.

Valtioneuvoston viestintäosaston tiedote; [http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/selvitys-polaarikoodi-mahdollisuus-suomen-arktiselle-osaamiselle?_101_INSTANCE_3wyslLo1Z0ni_groupId=10616], viitattu 1.2.2017.

Vego M. (2009) Joint Operational Warfare: Theory and Practice, United States Naval War College, Newport, Part V: Methods of combat forces' employment.

Visuri P. (1997) Turvallisuuspolitiikka ja strategia. WSOY.

Visuri P. (2002) Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi. Arvio syksyn 2001 terrori-iskujen vaikutuksista. Elinkeinoelämän valtuuskunta. Yliopistopaino.

Waltz K.N. (1959) Man, the state and war: a theoretical analysis, Columbia University Press.

Waltz K.N. (1979) Theory of international politics. McGraw-Hill.

Walt S.M. (1998) International Relations: One World, Many Theories. Foreign Policy, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge. (Spring, 1998), 29-46.

Wendt A. (1999) social Theory of International Politics. Cambridge University Press.

Wohlforth W.C. (1994) Realism and the End of Cold War, International Security, Vol. 19, No.3 (Winter, 1994-1995), 91-129.

Zetterberg S. (toim) (2006) Maailmanhistorian pikkujättiläinen. WSOY, 454-456.

VÄITÖSKIRJAT JA OPINNÄYTETYÖT

Jämsén J. (2011) Strategisen kulttuurin vaikutus Venäjän arktisten intressien turvaamisessa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Yleisesikuntaupseerikurssi 55.

Mikkola O-M. (2014) Sotilaspolitiikkaa Kremlin Olympoksella. Venäjän sotilasreformin diskursiivinen rakentuminen venäläisessä sanomalehdissä 2008-2012. Turun yliopisto. 2014.

Raunu M. (2009) Kamppailu arktisesta alueesta. Diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Yleisesikuntaupseerikurssi 54.

INTERNET LÄHTEET

Arctic Council, [<http://www.arctic-council.org>]

Arctic Economic Council; [<https://arcticeconomiccouncil.com>].

Arctic Monitoring and Assessment Programme, [<https://www.amap.no>].

Arctic Portal, [<http://arcticportal.org/>].

Barents Euro-Arctic Cooperation, [<http://www.barentscooperation.org/en/>].

Centre for High North Logistics, Information Office (CHNL), [<http://www.arctic-lho.com>].

Durham University UK, IBRU – Arctic maps, [<https://www.dur.ac.uk/ibru/resources/arctic/>].

Encyclopaedia Britannica, [<https://www.britannica.com>].

Finlex ® Valtion säädöstietokanta, [<http://www.finlex.fi>].

Geoscience News and Information, [<http://geology.com>].

Information and analysis Center for Positioning, Navigation and Timing, [<https://www.glonass-iac.ru/en>].

International Maritime Organisation, [<http://www.imo.org>].

International Seabed Authority, ISA, [<https://www.isa.org.jm/>].

International Tribunal for the Law of the Sea, [<https://www.itlos.org>].

Lapin yliopiston Arktinen keskus, [<http://www.arcticcentre.org>].

Liikenteen turvallisuusvirasto (Trafi), [<https://www.trafi.fi/>].

North Atlantic Space Administration (NASA), [<https://www.nasa.gov>].

National Snow & Ice Data Center (NSIDC), [<https://nsidc.org>].

Oceans and Law of the Sea, Division for Ocean Affairs and the Law of Sea, [<http://www.un.org/depts/los>].

President of Russia, [<http://en.kremlin.ru>].

Protection of the Arctic Marine Environment (PAME) [<https://pame.is>].

Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI [<https://www.sipri.org>].

Suomisanakirja, [<http://www.suomisanakirja.fi>].

Suomen Rajavartiolaitos, [<http://www.raja.fi>].

Suomen Ulkoasianministeriö, [<http://formin.finland.fi>].

Suomen Ympäristöministeriö, [www.ym.fi].

The Constitution of the Russian Federation, Venäjän perustuslaki, [<http://www.constitution.ru/en/10003000-05.htm>], viitattu 19.9.2016.

The Jamestown Foundation, Global Research & Analysis, [<https://jamestown.org>].

The Northern Sea Route Administration, [http://www.nsra.ru/en/ceili_funktsii/].

World ocean review, [<http://worldoceanreview.com>].

UN Climate Change Newsroom, [<http://newsroom.unfccc.int/>].

UUTISET

Bellona, [<http://bellona.org>]:

Russia's giant Shtokman gas field project put on indefinite hold over cost overruns and failed agreements, <http://bellona.org/news/fossil-fuels/gas/2012-08-russias-giant-shtokman-gas-field-project-put-on-indefinite-hold-over-cost-overruns-and-failed-agreements>, viitattu 15.5.2017.

Helsingin Sanomat, [www.hs.fi].

“Venäjän puolustusministeri: Putin määräsi laajat sotaharjoitukset Murmanskin alueelle”, Helsingin Sanomat 16.3.2015, [http://www.hs.fi/ulkomaat/a1426474098770], luettu 21.12.2015.

“Venäjän asevoimat perusti Arktisen voimaryhmän Suomen läheisyyteen”, Helsingin Sanomat 28.11.2014, [http://www.hs.fi/ulkomaat/a1417154735354], luettu 21.12.2015.

“Turvallisuuspoliittinen näkymä muuttuu Arktiksella”, Harri Mikkola & Juha Käpylä, Helsingin Sanomat Vieraskynä 29.8.2015, [http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1440735472097], luettu 21.12.2015.

”Venäjä havittelee pohjoisnapaa – kyseessä on arvovaltakysymys”, Helsingin sanomat 6.8.2015, [http://www.hs.fi/ulkomaat/a1438748321149#], luettu 8.1.2016.

TASS, [http://tass.com]:

“Russia’s National Defense Control Center officially takes up combat duty”, 1.12.2014. [http://tass.com/russia/764480], viitattu 14.7.2017.

The Guardian, [https://www.theguardian.com/]:

Large cruise ship voyage through Arctic ice rekindles rows

[https://www.theguardian.com/environment/2016/aug/13/large-cruise-ship-voyage-arctic-ice-crystal-cruises], viitattu 15.11.2016.

The Independent Barents Observer, [https://thebarentsobserver.com].

Larger portion of Russia’s nukes will be on subs in Arctic waters, 3.3.2017.

[https://thebarentsobserver.com/en/security/2017/03/larger-portion-russias-nukes-will-be-subs], viitattu 3.4.2017.

”Russian paratroopers trained on North Pole”, 26.4.2016.

[https://thebarentsobserver.com/en/security/2016/04/russian-paratroopers-trained-north-pole], luettu 14.4.2017.

“Arctic countries blast Trump decision to withdraw from Paris climate deal”, 2.6.2017.

[https://thebarentsobserver.com/en/2017/06/arctic-countries-blast-trump-decision-withdraw-paris-climate-deal], luettu 2.6.2017.

Yle uutiset, [https://yle.fi/uutiset]:

HBL: Venäjä aikoo hinata kelluvan ydinvoimalan Pietarista Murmansiin, 2.7.2017,

[https://yle.fi/uutiset/3-9701593], viitattu 15.7.2017.

LIITTEET

- LIITE 1: Arktisen alueen eri määritelmiä
- LIITE 2: Arktisen alueen valtioiden talousvyöhykkeiden rajat
- LIITE 3: Jään sulaminen arktisella alueella
- LIITE 4: Arktisen alueen meriväylät
- LIITE 5: Venäjän koillisväylä
- LIITE 6: Luonnonvarat arktisella alueella
- LIITE 7: Arktisen alueen saamat merkitykset

Kartta 2. Arktinen alue yleisimpien määritelmien mukaisesti kuvattuna.²⁴¹

AMAP, CAFF ja EPPR ovat Arktisen neuvoston alaisia työryhmiä. AMAP on Arctic Monitoring and Assessment Programme, jonka tarkoituksena on seurata arktista ympäristöä, ekosysteemiä ja ihmisiä. Se tuottaa tieteellistä tietoa, jolla tuetaan valtioiden toimia ilmansaasteita vastaan ja ohjelman avulla pyritään vaikuttamaan ilmastonmuutoksen vaikutuksia vastaan.²⁴²

CAFF on Conservation of Arctic Flora and Fauna, jonka tarkoituksena on suojella kasvillisuutta ja eläimistöä.²⁴³

EPPR = Emergency Prevention, Preparedness and Response työryhmän tarkoituksena on estää, ehkäistä ja varautua arktisessa ympäristössä luonnon muodostamiin onnettomuuksiin tai aiheuttamiin katastrofeihin.²⁴⁴

AHDR = Arctic Human Development Report on raportti, jossa keskitytään arktisen alueen ihmisten elinoloihin ja niiden kehittämiseen. Ensimmäinen raportti laadittiin vuonna 2004 ja toinen laadittiin vuonna 2015. Raportin kattavaa aluetta käytetään myös arktisen alueen määritelmänä.²⁴⁵

²⁴¹ Arctic Portal: <http://portal.inter-map.com/#mapID=49&groupID=304&z=1.0&up=434047.6&left=2001105.4>, viitattu 12.5.2017.

²⁴² Katso lisää AMAP- kotisivulta, <http://www.amap.no/about>.

²⁴³ Katso lisää CAFF- kotisivulta, <https://www.caff.is/about-caff>.

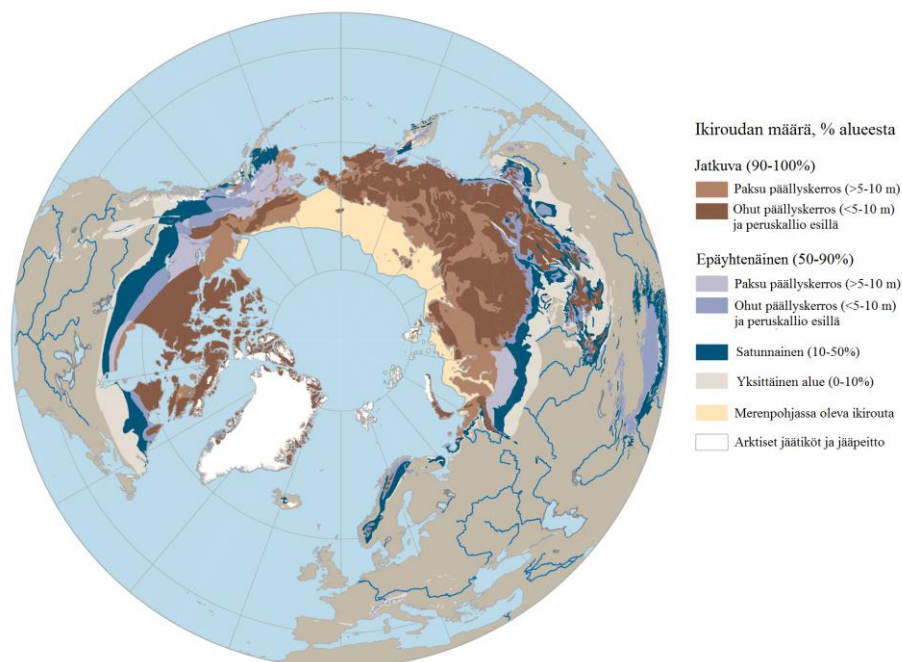
²⁴⁴ Katso lisää EPPR- kotisivulta, <http://eppr.arctic-council.org/>.

²⁴⁵ Katso lisää Arktisen neuvoston kotisivuilta, <https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/51>, viitattu 12.5.2017.

Kapteeniluutnantti Thomas Gentzin diplomityön

Kartta 3. Ikiroudan esiintyminen arktisella alueella.²⁴⁶

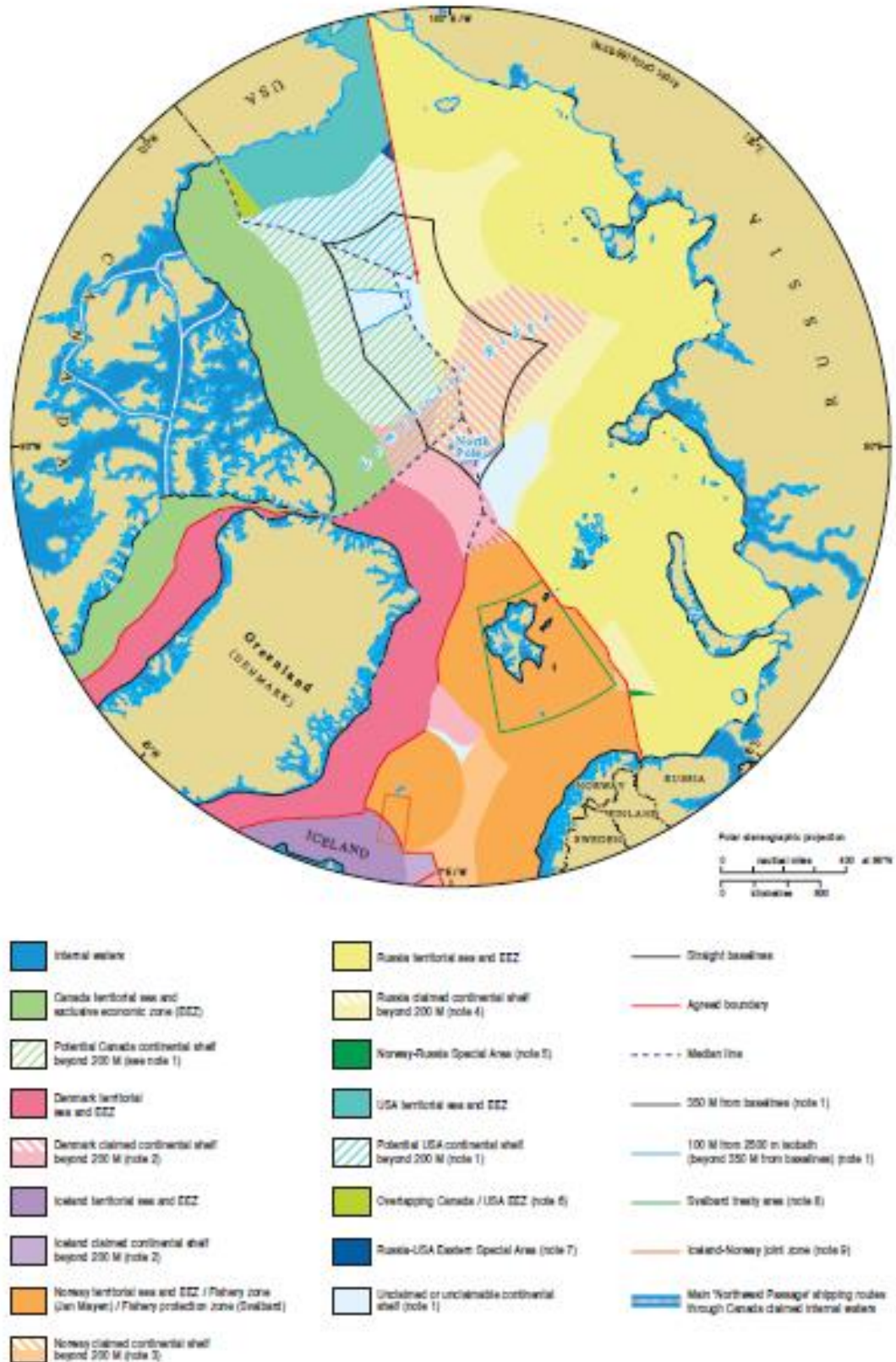

Kartta 4. Ikiroudan määrä arktisella alueella.²⁴⁷

²⁴⁶ Arctic Portal, <http://portal.inter-map.com/#mapID=49&groupID=&z=1.0&up=-310743.9&left=2001105.4>, viitattu 12.5.2017. Kirjoittaja on muokannut kuvaa suomentamalla määritelmät.

²⁴⁷ Kartta ladattavissa: <https://www.amap.no/documents/doc/extent-of-permafrost-in-the-arctic/958>. Kartan tiedot perustuvat raporttiin; Arctic Climate Issues 2011: Changes in Arctic Snow, Water, Ice and Permafrost. SWIPA 2011 Overview Report. Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP), Oslo. Kirjoittaja on muokannut kuvaa suomentamalla määritelmät, viitattu 12.5.2017.

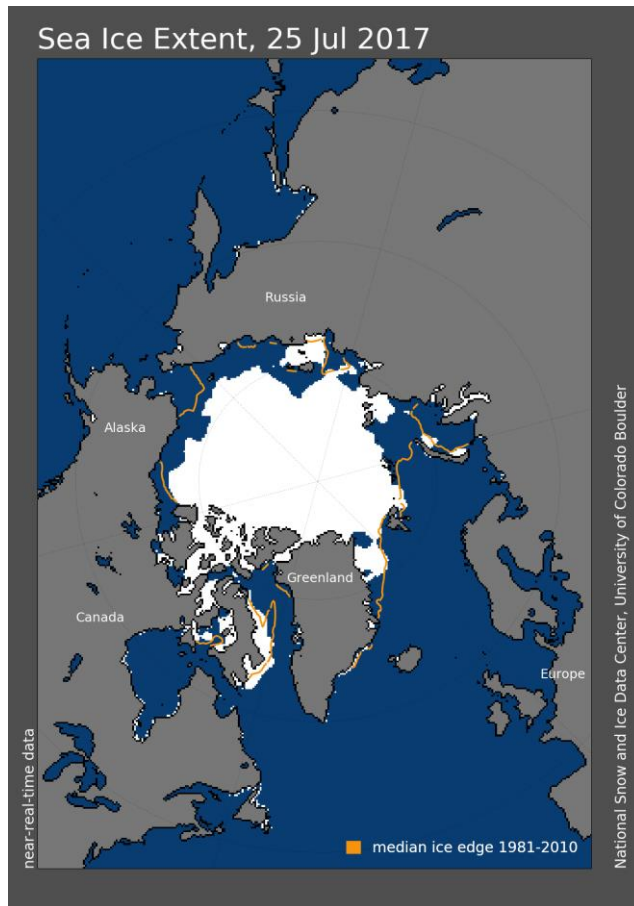
ARKTISEN ALUEEN VALTIOIDEN TALOUSVYÖHYKKEIDEN RAJAT

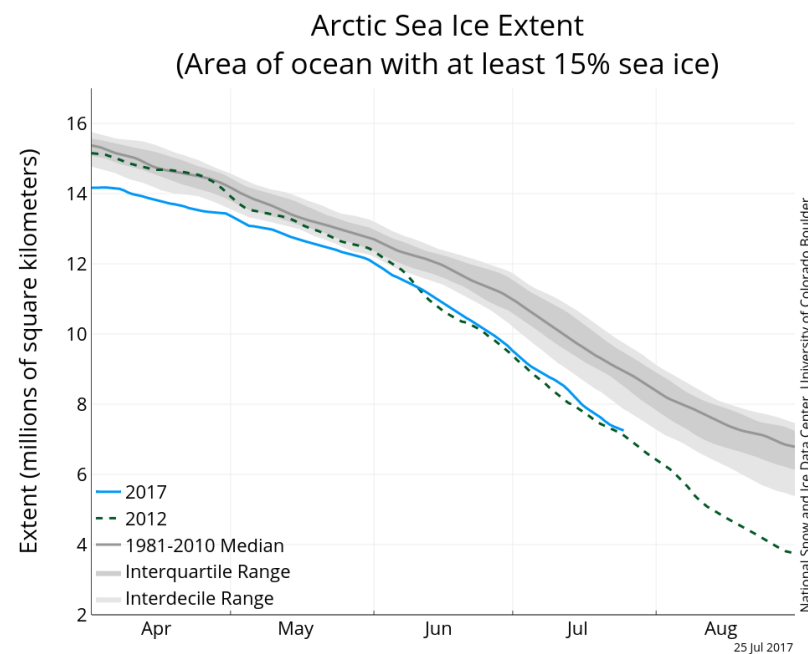
Kartta 5. Arktisen alueen maiden talousvyöhykkeiden rajat sekä aluevaatimukset mannerjailustan hyödyntämiseksi.²⁴⁸ Venäjän talousvyöhyke tummankeltaisella, vaaleampi keltainen kuvaa alueita mitä on vaadittu.

²⁴⁸ IBRU, Durham University, UK, <https://www.dur.ac.uk/ibru/resources/arctic/>, viitattu 14.2.2017.

JÄÄN SULAMINEN ARKTISELLA ALUEELLA

Kartta 6. Jään peittävyys heinäkuussa 2017.²⁴⁹

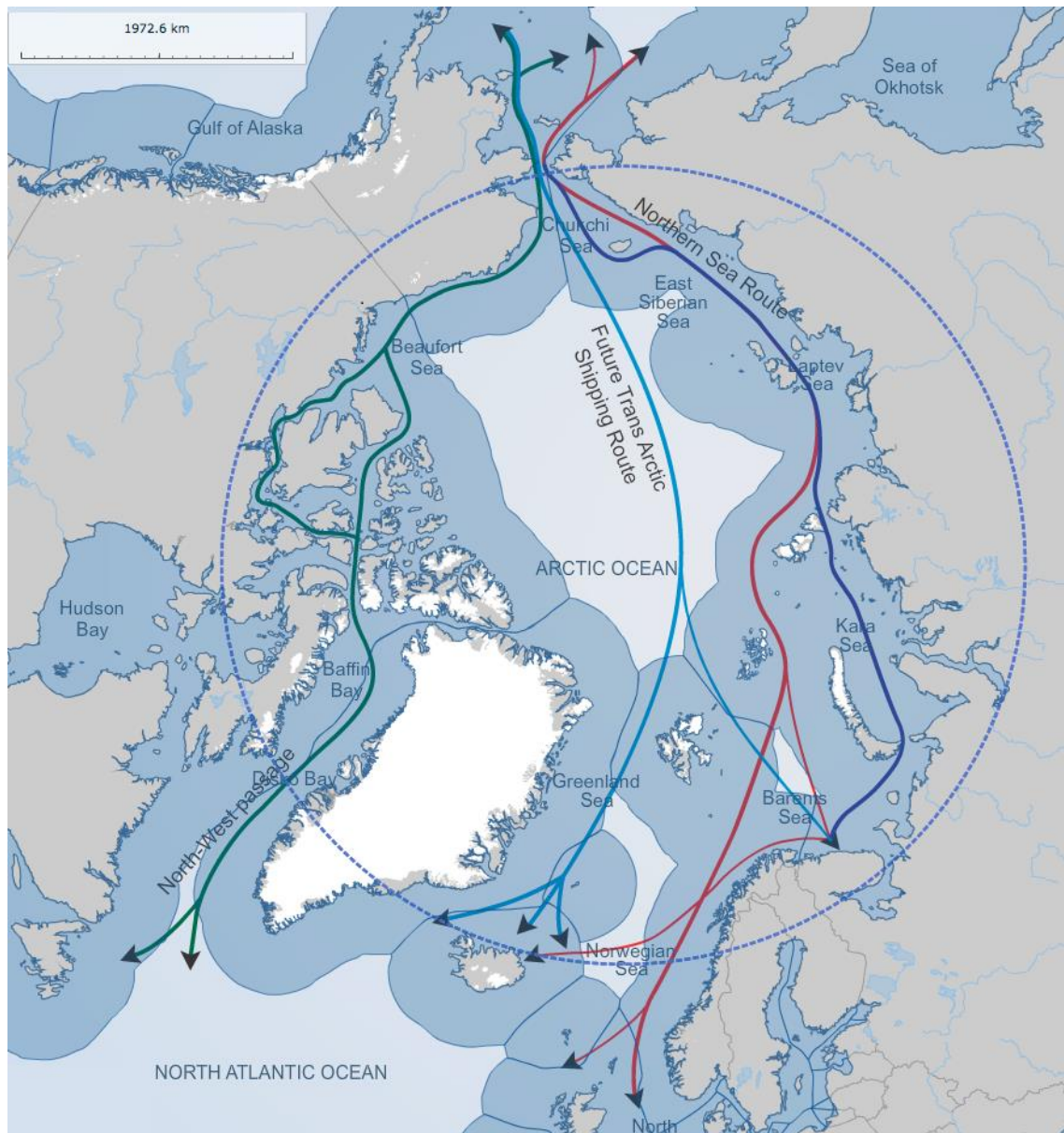

Taulukko 4. Arktisen alueen jään peittävyys ja arvio (merialueet arktiselta alueelta, mitkä jäätyvät vähintään 15% vuosittain).²⁵⁰

²⁴⁹ Kuvan tiedot ovat National Snow and Ice Data Centerin vuodelta 2017, <http://nsidc.org/arcticseaicenews/>, viitattu 26.7.2017.

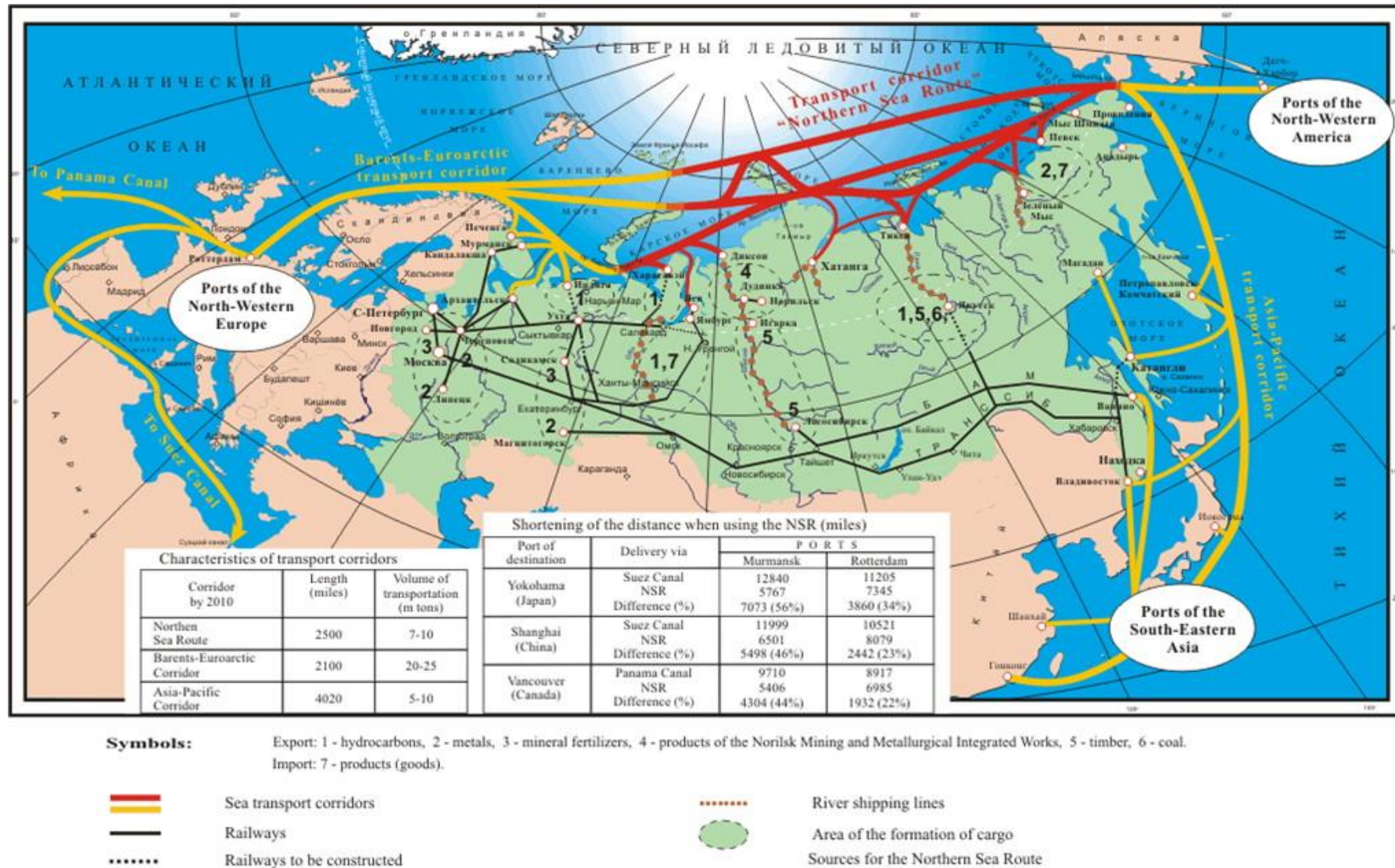
²⁵⁰ Sama.

ARKTISEN ALUEEN MERIVÄYLÄT

Kartta 7. Arktisen alueen eri väylät.²⁵¹

²⁵¹ Arctic Portal, <http://portal.inter-map.com/#mapID=49&groupID=297&z=1.0&up=-87650.0&left=2001105.4>, viitattu 14.5.2017. Kirjoittaja on muokannut kuvaa.

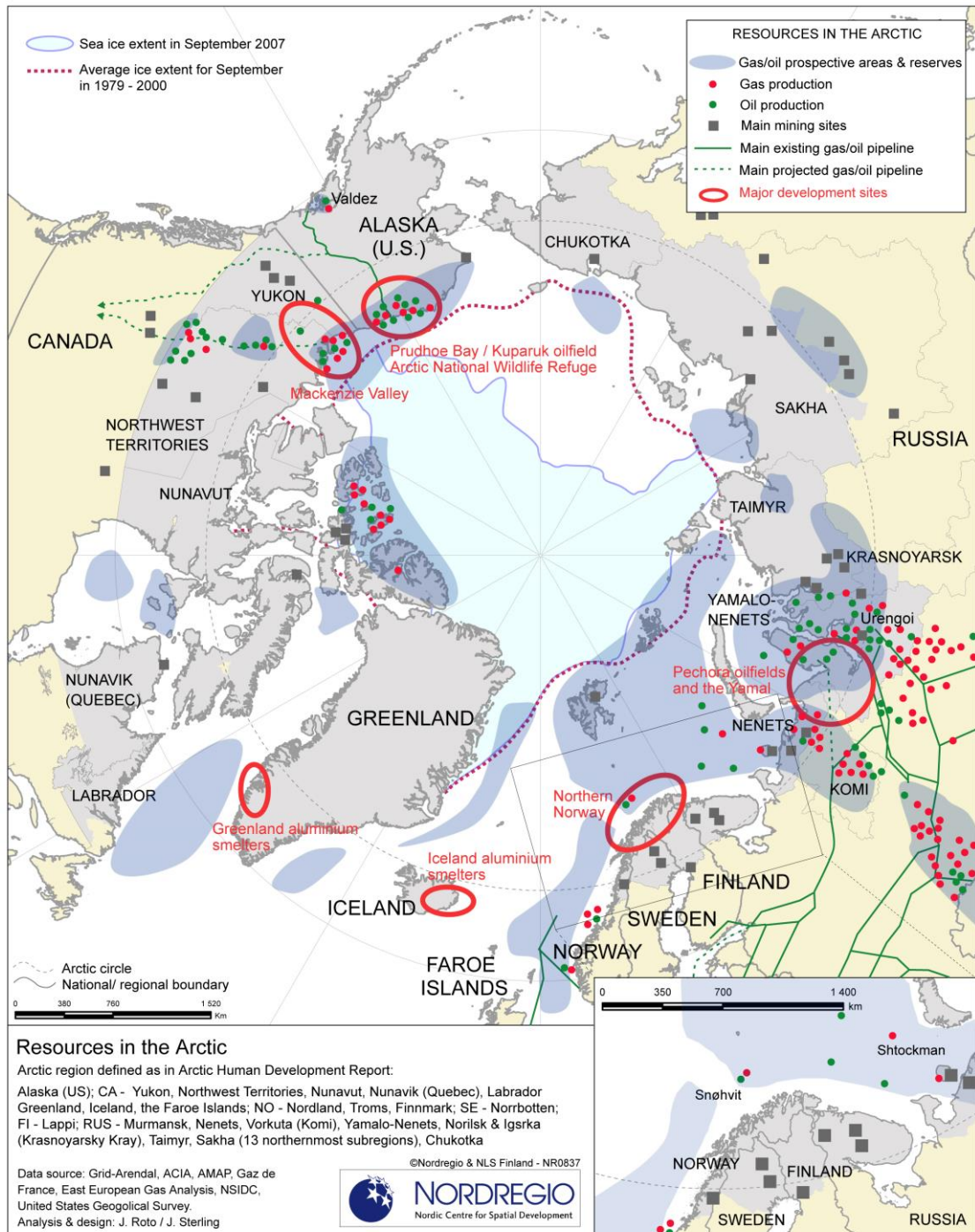
VENÄJÄN KOILLISVÄYLÄ

Kartta 8. Venäjän koillisväylä kuvattuna eri reitteineen sekä pohjoinen liikennejärjestelmä. Kuvassa on myös esitetty eri luonnonvarat ja niiden alueet.²⁵²

²⁵² Kuva on osoitteesta, <http://www.arctic-lio.com/NSR>, viitattu 14.6.2017.

LUONNONVAROJEN ESIINTYMINEN ARKTISELLA ALUEELLA

Kartta 9. Arktisen alueen luonnonvarojen esiintyminen ja merkittävimmät alueet vuonna 2011.²⁵³ Kartta osoittaa alueet, joissa sijaitsee öljyn, kaasun ja kaivostoiminnan alueet. Kartta osoittaa myös alueet, joissa on potentiaalia ja kehittymistä odotettavissa.

²⁵³ Kuva on osoitteesta <http://www.nordregio.se/en/Maps/05-Environment-and-energy/Resources-in-the-Arctic/>, viitattu 13.6.2016. Kuvan tiedot perustuvat seuraavien tietoihin: Grid-Arendal, ACIA, AMAP, Gaz de France, East European Gas Analysis, NSIDC, United States Geological Survey.

ARKTISEN ALUEEN SAAMAT MERKITYKSET

	Meridoktriini 2001	Arktinen strategia 2009	Arktinen strategia 2013	Sotilasdoktriini 2014	Kansallinen turvallisuuden strategia 2015	Ulkopoliittinen konseptio 2016
Merkitys	luonnonvarat mannerjalustalla, pääsy Atlantille, kehitettävä alue	resurssivaranto, rauhan vyöhyke, ympäristön suojelu, koillisväylä	samat kuin 2009	kansallisten intressien turvaaminen	luonnonvarojen myötäsaama huomio, pohjoinen liikennejärjestelmä, kansainvälinen yhteistyö	luonnonvarojen hyödyntäminen, mannerjalustan rajat, politiikka
Tekijät	pohjoinen liikennejärjestelmä ja sen kehitys, (kaupallinen), ISA	hiilivety, strategiset raaka-aineet, kilpailukyvn parantaminen	pohjoinen liikennejärjestelmä, ympäristöturvallisuus, kansainvälinen yhteistyö, AN, BEAC, CLCS	uhkien ja vaarojen torjunta, merirosvous, merenkulun turvallisuus	talous, energia, infrastruktuuri,	rauha ja vakaus, yhteistyö, AN, BEAC, ja rannikkovaltiot, koillisväylä
Sotilaallisen voima rooli	Pohjoinen laivasto arktisen alueen turvana, puolustava rooli,	rajavalvonta, puolustava, valvonta, olosuhteiden luominen joukoille	turvallisuuden vahvistaminen, valmius, vaarojen neutralisointi, strateginen pidäke	valtion turvallisuus ja suvereniteetti	strateginen pidäke ja konfliktien estäminen	vastatoimet sotilaallisen voiman kasvuun arktisella alueella
Konfliktin mahdollisuus	matala	matala	kohtalainen	matala	matala	matala

Taulukko 5. Tutkimuksen perusteella havaitut arktisen alueen saamat merkitykset.